

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

**Užití starozákonních motivů a jejich
originální interpretace v díle Johna
Steinbecka**

Kateřina Straková

Katedra Starého zákona

Vedoucí práce: Filip Čapek, ThD.

Studijní program: M6141 Teologie

Studijní obor: Evangelická teologie

Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem *Užití starozákonních motivů a jejich originální interpretace v díle Johna Steinbecka* napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze, dne 5. dubna 2011 Kateřina Straková

Bibliografická citace

Užití starozákonních motivů a jejich originální interpretace v díle Johna Steinbecka [rukopis] : diplomová práce / Kateřina Straková ; vedoucí práce: Filip Čapek. -- Praha, 2011. – 93 s.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá reflexí biblických motivů a příběhů v sekulární literatuře. Pro hledání biblických paralel a jejich originální interpretaci jsme vybrali dílo autora americké literatury první poloviny 20. století, Johna Steinbecka. K těmto rozborům jsme použili tři romány – *Neznámemu bohu*, *Hrozny hněvu* a *Na východ od ráje*. K románům přistupujeme kriticky, respektujeme však původní záměr autora a nesnažíme se příběhy přeznačit. Hlavními přístupy k textu jsou pro nás biblická *symbolika a paralely*, kterých Steinbeck užil pro výstavbu svých příběhů. Sledujeme jak symboliku a paralely v rámci jednoho románu, ale také upozorňujeme, že s některými z nich pracuje Steinbeck ve všech třech románech, například s paralelou osidlování „země zaslíbené“. Postupuje od jednodušších obrazů ke složitějším a propracovanějším. Dobře je to patrné zejména na symbolice vlastních jmen. Začíná u jednoduché symboliky v románu *Neznámemu bohu*, kterou jsme v práci nazvali *symbolikou přímou*, kde se hrdina jmenuje stejně jako jeho biblická předloha. V *Hroznech hněvu* rozvíjí symboliku *nepřímou*, kde hrdina nese iniciály své biblické předlohy, a *asociační*, kde hrdina pouze připomíná biblickou postavu. *Nepřímou* symboliku Steinbeck mistrovsky propracoval v románu *Na východ od ráje*, kde vytvořil řadu A-postav a C/K-postav dle svých biblických předloh Ábela a Kaina. Důležitou součástí práce je třetí kapitola, kde přistupujeme k románu *Na východ od ráje* jako ke Steinbeckovu vlastnímu výkladu Gn 4,1-16. Kapitola obsahuje jednak vlastní exegezi a porovnávání se Steinbeckovým výkladem, ale také příspěvky k oddílu z vybraných komentářových řad.

Klíčová slova

John Steinbeck, Bible a literatura – komparace, biblická symbolika, biblické paralely, sekularizace, Kalifornie, „země zaslíbená“, výklad Gn 4,1-16, svoboda

Summary

Using Old Testament Themes and their Original Interpretation in the works of John Steinbeck

The issue of my thesis is the reflection of biblical themes and narratives in secular literature. In the concrete, I am focusing on the specific interpretation of Old Testament themes in the works of an American author of the 1st half of the 20th Century, John Steinbeck. From his novels, I have chosen three for the analysis – *To a God Unknown*, *The Grapes of Wrath* and *East of Eden*. I approached the novels with criticism, yet I did not strive to give the stories a meaning different from the intention of the author. I am focusing especially on biblical symbolism used in the novels and on parallelisms between biblical and Steinbeck's narratives. Both the symbolism and the parallelisms are traced in each novel separately, yet I try to point to the motives which are used in all of the novels chosen, e.g. settling the "promised land". Steinbeck starts with simple symbols and then he passes to more complicated and elaborated ones. The symbolism of first names is a good example for this. Steinbeck starts with simple symbolism in the novel *To a God Unknown*, a symbolism I called *direct symbolism* where a character bears the same name as his/her biblical pattern. In *The Grapes of Wrath*, Steinbeck elaborates what I called *indirect symbolism*. That means that what a character shares with his/her biblical pattern are the initials. In this novel he also developed an *association symbolism* where the characters only remind to some biblical patterns. In *East of Eden*, Steinbeck elaborates the indirect symbolism even more creating a series of A-characters who resemble Abel, and of C-characters who resemble Cain. In the 3rd chapter of my thesis, I am interpreting the novel *East of Eden* as Steinbeck's own interpretation of Gn 4,1-16. This chapter includes my own exegesis of the passage and a comparison with the interpretation given by Steinbeck as well as notes from selected biblical commentaries.

Keywords

John Steinbeck, Bible and literature – comparison, biblical symbology, biblical parallels, secularization, California, the "promised land", Interpretation of Gn 4,1-16, freedom

Poděkování

Děkuji vedoucímu své diplomové práce Filipu Čapkovi, dále Alexandru Matouškovi za jeho trpělivé a podnětné připomínky a návrhy. Děkuji také Petru Slámovi za pomoc s hebrejskými překlady a etymologií slova „abraka dabraka“, Marii Čapkové za pomoc s překladem písně *Battle Hymn of the Republic*. Dále děkuji Jaroslavu Medovi za konzultace ohledně literárněvědného přístupu k práci. Děkuji také Martinu Kočímu za konzultace z hlediska obsahové i formální stránky práce. V neposlední řadě děkuji svým rodičům za podporu po celou dobu mého studia.

Obsah

Úvod.....	9
1. John Steinbeck: biografie	11
1.1. Rodina.....	11
1.2. Vzdělání	11
1.3. Tvůrčí období.....	12
1.4. Náboženské pozadí	13
2. Rozbor děl	16
2.1. Neznámému bohu	16
2.1.1. Stručný obsah románu	16
2.1.2. Symbolika.....	17
2.1.2.1. Symbolika názvu	17
2.1.2.2. Téma příběhu	17
2.1.2.3. Symbolika vlastních jmen	18
2.1.3. Paralely	19
2.1.3.1. Paralela Kalifornie a Egypta.....	19
2.1.3.2. Paralela Kalifornie a země zaslíbené.....	20
2.1.3.3. Bratři přicházejí za Josefem	23
2.1.3.4. Paralela upřednostnění Josefa (Efraima) před jeho staršími bratry	23
2.1.3.5. Jákobovo požehnání Josefovi a jeho synům.....	24
2.1.3.6. Pohřeb otce v rodné krajině	25
2.1.3.7. Josef si nachází svou ženu v Egyptě.....	25
2.1.3.8. Josef otevírá sýpky	26
2.1.4. Shrnutí	27
2.2. Hrozny hněvu	28
2.2.1. Stručný obsah románu	28
2.2.2. Symbolika.....	29
2.2.2.1. Symbolika názvu	29
2.2.2.2. Téma příběhu	31
2.2.2.3. Symbolika vlastních jmen	31
2.2.2.3.1. Symbolika přímá	32
2.2.2.3.2. Symbolika nepřímá.....	32
2.2.2.3.3. Symbolika asociační	34
2.2.3. Paralely	35
2.2.3.1. Paralela mezi Oki a vyvoleným národem.....	35
2.2.3.2. Paralela Oklahomy a Egypta	36
2.2.3.3. Paralela Kalifornie a země zaslíbené.....	36
2.2.3.4. Paralela Kalifornie a Egypta.....	37
2.2.3.5. Paralela Kalifornanů a Kenaanců	37
2.2.3.6. Majetkové poměry při odchodu.....	38

2.2.3.7. Neosobní zlo versus osobní zodpovědnost.....	39
2.2.3.8. Paralela putování pouští	40
2.2.3.9. Starší generace umírá	40
2.2.3.10. Dobývání „země zaslíbené“	41
2.2.3.11. Mojžíš poslaný po vodě.....	42
2.2.3.12. Potopa.....	42
2.2.4. Shrnutí	43
2.3. Na východ od ráje.....	46
2.3.1. Stručný obsah románu	46
2.3.2. Symbolika.....	47
2.3.2.1. Symbolika názvu	47
2.3.2.2. Téma příběhu.....	48
2.3.2.3. Symbolika vlastních jmen	49
2.3.2.3.1. Symbolika nepřímá.....	49
2.3.2.3.2. Symbolika přímá	51
2.3.3. Paralely	52
2.3.3.1. Paralela země zaslíbené a Kalifornie.....	52
2.3.3.2. Paralela oběti	53
2.3.3.3. Paralela bratrovraždy.....	54
2.3.3.4. Bůh volá Kaina k odpovědnosti	56
3. Steinbeckův souvislý výklad Gn 4,1-16.....	57
3.1. Předpoklady k analýze textu jako výkladu Gn 4,1-16	57
3.2. Komentář ke Steinbeckovu výkladu.....	59
3.2.1. Výklad klíčového verše Gn 4,7	60
3.3. Vlastní exegeze	61
3.3.1. Pracovní překlad.....	62
3.3.2. Synchronní analýza	64
3.3.3. Zhodnocení textových verzí Gn 4,7	67
3.3.4. Postupný výklad	69
3.3.5. Diachronní analýza a komentáře k veršům 3-7, 14-15.....	70
3.4. Shrnutí: Porovnání předložených výkladů	74
Závěr.....	78
Seznam literatury	80
Seznam zkratek	83
Přílohy	84
Bibliografie.....	84
Hymnus na neznámého boha.....	85
Battle Hymn of the Republic.....	86
Syntakticko-strukturální rozpis Gn 4,1-16	87
Textové verze Gn 4,1-16: Septuaginta, Vulgáta, ČEP, BKR.....	89
Paralely mezi texty Gn 3 a 4	92

Úvod

Jako námět své diplomové práce jsem si zvolila hledání biblických motivů v beletrii, respektive interdisciplinární studium vztahu mezi biblickou teologií a uměleckou literaturou. Tento vztah budeme sledovat na jednom vybraném autorovi, kterým je americký spisovatel první poloviny 20. století, John Steinbeck. Výběr amerického autora pro analýzu děl z biblistického hlediska jistě není náhodný.

Spojené státy americké se od konce Druhé světové války těší velikému zájmu o rozvoj dialogu mezi teologií a literaturou. Církve tam pro své poselství v této době znovuobjevily význam literární imaginace. V minulosti se o oživení dialogu mezi církevními činiteli a spisovateli zasazovali Charles A. Dismore na universitě Yale, William L. Sperry na Harvardu a Fred Eastman na universitě v Chicagu. Jejich přispěním se rozšířilo povědomí, že by se teologie měla naučit brát literaturu a její svět vážně. Kvalitní literární díla totiž hrají důležitou roli při formování světa a lidí v něm. Vždyť ani bibličtí autoři nese-psali své příběhy odtržené od světa, naopak je zasadili do dobových reálií.¹

Na universitách ve Spojených státech se rozvinul zájem o tento nový proud a vznikaly interdisciplinární programy rozvíjející dialog mezi teologií a literaturou. O obnovu spolupráce teologie a literatury se starají jak teologové, tak církevní činitelé. Interdisciplinární studie na toto téma se objevují v odborné literatuře i periodikách.²

Přestože oblast interdisciplinárních studií mezi teologií a literaturou není nadále, jak jsme výše uvedli, nijak okrajovou, metodický přístup práce pro mne byl zpočátku velmi obtížný. Ačkoli jsem pro lepší pochopení látky pročetla práce vel mistrů literární kritiky, kterými jsou profesor hebrejské a srovnávací literatury Robert Alter či literární kritik Northrop Frye, nedostalo se mi v jejich knihách odpovědi na otázky, jak postupovat při hledání a srovnávání biblických témat v sekulární literatuře. Inspirací pro mě byly knihy Milana Balabána a Olgy Nytrové *Biblický třpyt v české poezii 20. století* a *Ohlasy Starého zákona v české literatuře 19. a 20. století*.

Domnívám se, že hledat biblické motivy v sekulární literatuře je legitimní, pokud je ovšem respektován záměr, s jakým autor své dílo psal, a nesnažíme se ani dílu, ani autorovi samotnému přisoudit *falešnou* spiritualitu. S tímto pravidlem jsem k celé práci přistupovala a věřím, že jsem se nedopustila spirituálního posunu, jež by si autor nepřál.

¹ ELMEN, Paul. „Holiness and the Literary Mind“, *The Christian Century* 78:8 (1961): 232-233, str. 233.

² ELMEN, Paul. „Holiness and the Literary Mind“, *The Christian Century* 78:8 (1961): 232-233, str. 233.

Zvolila jsem si přístup, který je založen na přímých citacích z vybraných románů a biblických veršů. Celá práce je rozdělena do tří hlavních kapitol.

První kapitola sleduje autorovu biografii se zaměřením na jeho náboženské zázemí a osobní spiritualitu.

Druhá kapitola sleduje tři vybrané Steinbeckovy romány – *Neznámému bohu*, *Hrozny hněvu* a *Na východ od ráje* – podle předem vytyčeného rámce. Každá z těchto tří podkapitol je ještě dále rozčleněna do čtyř oddílů – *stručný obsah románu*, *symbolika*, *paralely a shrnutí* – sledujeme vždy tento postup, abychom dosáhli co největší přehlednosti. Nejprve co nejstručněji představíme pozadí sepsání a *obsah románu*. Potom následuje *symbolika*, která obsahuje podkapitoly *symbolika názvu*, *téma příběhu* a *symbolika vlastních jmen*. Následující oddíl nazvaný *paralely* potom obsahuje rozbor motivů, které jsem vyhledala v románu, a které souvisejí s ocitovaným motivem biblickým. Citované oddíly z románů mají začasť jiný význam, než *paralelní* verše biblické. Na tento rozpor je v práci také upozorněno. Posledním oddílem je vždy *shrnutí*, ve kterém stručně připomeneme výsledky rozborů a vyzdvihneme, jaký motiv, či motivy, jsme shledali nejdůležitějšími.

Z hlediska práce biblické teologie je asi nejzajímavější a nejpřínosnější kapitola třetí. V ní jsem si dovolila znovu představit román *Na východ od ráje*, avšak z jiného východiska. Román *Na východ od ráje* se od dvou předchozích výše uvedených románů pro naši práci výrazně odlišuje, a to proto, že sám autor v něm, tentokrát explicitně, odkazuje na konkrétní biblický příběh. Dovolila jsem si tedy tento román analyzovat jako Steinbeckův vlastní výklad příběhu Kaina a Ábela Gn 4,1-16. Tento rozbor jsem porovnala a kriticky zhodnotila podle vlastní exegeze, která je také součástí třetí kapitoly. Oba výklady jsem ještě obohatila o přístupy vybraných křesťanských i rabínských komentářů.

Pro práci jsem užívala především samotné texty tří vybraných románů, biblický text, dále prameny biografického charakteru – vydané deníky, korespondenci, potom sekundární literaturu v podání komentářů ke Steinbeckovu životu i dílu, články z odborných časopisů, komentáře k biblickým oddílům a jiné publikace spojené s tématem.

1. John Steinbeck: biografie

1.1. Rodina

John Ernest Steinbeck se narodil 27. února 1902 ve městě Salinas v okrese Monterey v Kalifornii. Rodina jeho otce pocházela z Německa, z Wuppertalu. Konfesně byla založena v luterství. Otcův děd odešel v polovině 19. století do Jeruzaléma s luterskými misionáři. Tam se oženil s Američankou, po několika letech společně odešli do USA. Steinbeckův otec John Ernest se narodil na Floridě, svou ženu a Steinbeckovu matku Olive Hamilton potkal v Kalifornii. Rodina jeho matky měla kořeny v Severním Irsku. Otec Olive Hamilton se jmenoval Samuel a matka Elizabeth. Steinbeck měl tři sestry, Esther, Elizabeth a Mary, sám byl v pořadí třetí dítě.³

Rodina žila v King City, poté v Paso Robles a následně v Salinas ve státě Kalifornie. Otec obchodoval s moukou, poté byl jedenáct let pokladníkem Montereyského okresu. Matka byla učitelka, a proto jej také podporovala ve studiu. *Ve snu stát se spisovatelem jej však podporoval spíše otec.*⁴ Otec zemřel v roce 1936, matka o dva roky dříve. Steinbeck strávil dětství v Salinas a svůj rodný kraj si zamiloval, což se také odráží v jeho knihách. Láska k přírodě a konkrétně k rodnému údolí Salinas formovala jeho osobnost, v jeho díle najdeme porozumění, úctu a spjatost s přírodou.⁵ John Ernest Steinbeck zemřel 20. prosince 1968.⁶

1.2. Vzdělání

V roce 1919 dokončil Steinbeck střední školu v Salinas, byl dobrý student, zajímal se o knihy, hudbu, přírodní vědy, náboženství i sport.

V letech 1920 - 1925 studoval Stanford University, svá studia ale nedokončil. Navštěvoval roční kurz klasické literatury a v centru jeho zájmu byli zejména řečtí historikové a Platónovy dialogy. Zajímavé je, že také absolvoval kurz úvodu do zoologie, které se později věnoval a dal jí prostor i ve svých knihách. Přátelil se s biologem Edwardem Rickettsem, který mu byl inspirací. Ráz jeho románů byl poznamenán četbou, kterou si vybíral. Mezi

³ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str 1-2.

⁴ STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 103.

⁵ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 2-3.

⁶ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 6.

jeho oblíbené autory patřili J. Milton, R. Browning, W. M. Thackeray, G. Eliot, T. Hardy, D. H. Lawrence, R. Jeffers, G. Flaubert, F. M. Dostojevskij. Zejména tři spisovatelé, T. Hardy, D. H. Lawrence a R. Jeffers byli ovlivněni darwinismem a s ním spojeným sklonem k fatalismu. Tento proud se patrně také projevil ve Steinbeckových ranějších dílech.⁷

Steinbeck byl dále ovlivněn americkými transcendentalisty, zejména W. Whitmanem a R. W. Emersonem. Jejich transcendentalismus se projevoval v literární tvorbě zejména tím, že přirozený rozum stál v opozici k Písmu.⁸

O prázdninách si Steinbeck přivydělával na brigádách, pomáhal na rančích, se stavbou či opravou silnic atd. Při této práci mimo jiné získával poznatky o lidech, kteří těžce manuálně pracovali a nedostávalo se jim ani základních sociálních jistot. Mezi těmito lidmi našel hodnoty a životní kvality, pro které si je zamiloval.⁹ Chodil také na kurzy tvůrčího psaní a své prvotiny zasílal do časopisů. Z počátku bez úspěchu. Jeho první publikované dílo *Fingers of Cloud* vyšlo v časopisu *Stanford Spectator*.¹⁰

1.3. Tvůrčí období

V roce 1925 se odstěhoval do New Yorku, kde chtěl začít pracovat jako spisovatel na volné noze. Z počátku byl nucen se živit jinou prací, aby si vydělal na živobytí. Později díky svému strýci Joe Hamiltonovi získal práci reportéra pro list *New York American*. Jako reportér se neosvědčil a práci brzy opustil. Po krátkém čase, kdy se chtěl živit jako nezávislý spisovatel, se vrátil do Kalifornie. Tři roky střídavě pracoval a psal, stěhoval se od města k městu, jeho dílo však zatím nemělo úspěch.¹¹

V roce 1929 byl vydán jeho první román *Pohár zlata*¹², následně *Nebeské pastviny*¹³ a *Neznámému bohu*¹⁴. V roce 1930 se oženil s Carol Henning. Od jejího otce dostali dům v Pacific Grove a měsíční apanáž, která byla často jediným zdrojem příjmu pro celou rodinu. V roce 1935 vyšel román *Pláň*

⁷ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 3-4.

⁸ BLOOM, Harold. *John Steinbeck*, New York : Bloom's Literary Criticism, 2008, str. 117

⁹ O tom více v úvodu k rozboru románu *Hrozny hněvu*.

¹⁰ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 3-4.

¹¹ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 4.

¹² STEINBECK, John: *Pohár zlata*, 1. vyd., Praha: Československý spisovatel, 1972, 256 s., z angl. orig. *Cup of Gold* přel. Emanuel a Taťána Tilschovi.

¹³ STEINBECK, John: *Nebeské pastviny*, 1. vyd., Praha: Svoboda, 1969, 191 s., z angl. orig. *The Pastures of Heaven*, přel. Jaroslav Hornát.

¹⁴ STEINBECK John: *Neznámému bohu*, 1. vyd., Praha: Mladá fronta, 1970, 194 s., z angl. orig. *To a God Unknown*, přel. Emanuel a Taťána Tilschovi.

Tortilla.¹⁵ Stal se čtenářsky velmi úspěšný, zajistil svému autorovi uznání a vstup mezi přední americké autory. Skončila doba nouze a Steinbeck se začal věnovat cestování, nejprve se vydal do Mexika, potom do Evropy, do Ruska. V roce 1942 se s ním žena rozvedla, ale hned o rok později se oženil s Gwyndolen Conger, s níž měl dvě děti, Toma a Johna.¹⁶ Po svatbě odešel do Evropy jako válečný zpravodaj a dopisovatel pro *New York Herald Tribune*. Když se vrátil do USA, přestěhoval se do New Yorku. Tato změna se také promítla do jeho tvorby. V roce 1948 se podruhé rozvedl a vzal si Elaine Scott. V roce 1948 byl zvolen do American Academy of Letters, v roce 1962 pak získal Nobelovu cenu za literaturu.¹⁷

1.4. Náboženské pozadí

Nábožensky byl vychováván v Episkopální církvi, tuto konfesi přijala rodina z matčiny strany. Jeho babička Elizabeth Hamilton byla velmi zbožná.¹⁸ Jako dítě navštěvoval Steinbeck episkopální nedělní školu. Jeho vztah k Písmu měl hluboký dopad i na jeho dílo.¹⁹

Steinbeckův náboženský život byl poznamenán rostoucí sekularizací společnosti první poloviny 20. století, také v důsledku deziluze z hrůz První světové války. V americké společnosti však hrála a dosud hraje zbožnost a osobní víra důležitou roli, patrně důležitější, než jsme tomu zvyklí v Evropě. Náboženská rozmanitost je od počátku součástí tamní občanské společnosti, neboť zpočátku docházelo k migraci do „nového světa“ právě z důvodu náboženského pronásledování v Evropě. V Americe tak našlo nový domov velké množství náboženských denominací. Tyto denominace se v nové zemi ještě dále štěpily a daly tak vzniknout nepřehlednému množství protestantských církví a nových náboženských hnutí vycházejících ať už z křesťanství, či jiných náboženských tradic. Mnoho z těchto hnutí vychází do velké míry ze synkretismu.²⁰

¹⁵ STEINBECK, John: *Slunce a víno chudých = Pláň Tortilla*, 1. vyd., Praha: Jaroslav Podroužek, 1947, 225 s., z angl. orig. *Tortilla flat*, přel. Zdenka Wattersonová.

¹⁶ Steinbeck psal román *Na východ od ráje* svým synům, nakonec ho však dedikoval svému příteli Pascalu Covicimu. Původní idea napsat román o dobru a zlu a jejich působení ve světě však zůstala zachována. Viz. STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 4.

¹⁷ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 4-6. Kompletní bibliografii i s daty vydání uvedeme v příloze.

¹⁸ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str.17.

¹⁹ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 3.

²⁰ PUTNA, Martin C. *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 11-16

Steinbeckovou životní filosofií byl právě synkretismus. Některé romány, které budeme později rozebírat, sice obsahují biblickou symboliku,²¹ ale ta je autorem vykládána většinou jinak a sleduje jiný cíl, než biblický autor. V knize *Neznámému bohu* je za pomoci biblických motivů vykládán přírodní pohanský kult, v *Hroznech hněvu* je to humanistický motiv kolektivismu „společné duše“, román *Na východ od ráje* nese motiv humanismu individuálního, kde je jedinec svobodný a má vždycky možnost volby.

John Clark Pratt tvrdí, že byl Steinbeck ve všech svých dílech fascinován náboženstvím a náboženskou zkušeností své doby. Metody, které užíval jako prostředků k jejich popsání, jsou podle něho různé. Uvádí zejména alegorii, ale také mytologické, archetypální, historické a biblické narážky. Souhrnně nazývá metodu, jíž užívá Steinbeck ve svých románech, synkretická alegorie. Důkazem jsou pro něho i názvy Steinbeckových děl *Nebeské pastviny*,²² *Neznámému bohu*, *St. Katy the Virgin*, *Hrozny hněvu*²³ a *Na východ od ráje*.²⁴

Toto tvrzení se mi zdá poněkud přehnané. Jak jsme již výše uvedli, Steinbeck užívá biblické i obecněji náboženské symboliky, ale nejeví se mi, že by si kladl ambici vykreslovat ve svých románech náboženskou prožitky a věnovat náboženskosti člověka prominentní místo. Osobní spiritualitu i náboženskost společnosti bere dle mého názoru jako součást života a věnuje jí také přiměřený prostor ve svých knihách. Domnívám se, že Steinbeck píše romány o životě, „společenské romány“.

Zdá se, že si Steinbeck byl vědom lidské potřeby náboženskosti, ale nebyl zastáncem jakéhokoli institucionalizovaného náboženství. Ve svých dílech se vysmívá „otrocké“ a fanatické spiritualitě, tedy takové, při níž člověk, podle Steinbecka, samostatně nemyslí.²⁵

Tato práce si neklade za cíl vykládat Steinbeckova díla křesťansky, nechce autorovi ani jeho dílům přidělit falešnou spiritualitu. Pokusíme se pouze vyhledat biblické motivy a biblickou symboliku, kterou autor užíval někdy

²¹ Zejména osobní jména korespondující se jmény biblických předloh, typologizace postav, názvy děl atd.

²² STEINBECK, John: *Nebeské pastviny*, 1. vyd., Praha: Svoboda, 1969, 191 s., z angl. orig. *The Pastures of Heaven* (1932), přel. Jaroslav Hornát

²³ STEINBECK, John: *Hrozny hněvu*, 1. vyd., Praha: Evropský literární klub, 1941, 457, z angl. orig. *The Grapes of Wrath* (1939), přel. Vladimír Procházka.

²⁴ STEINBECK, John: *Na východ od ráje*, 1. vyd., Praha: Československý spisovatel, 1968, 516 s., z angl. orig. *East of Eden* (1952), přel. a poznámku o autorovi napsal František Vrba. PRATT, John Clark. *John Steinbeck: a critical essay*, Grand Rapids, Michigan: 1970, str. 5-7. Více o tom: PRATT, John Clark. *John Steinbeck: a critical essay*, Grand Rapids, Michigan: 1970, str. 48.

²⁵ STEINBECK, Elaine, WALLSTEN, Robert (ed.). *John Steinbeck: A Life in Letters*, New York: Viking Press, 1975, str. 97. Jako příklad uvedme postavy z jeho knih: bratr Burton z románu *Neznámému bohu*, babička Joadová, jehovisti, paní v kempu z knihy *Hrozny hněvu*, Líza Hamiltonová v díle *Na východ od ráje*.

skrytě a někdy otevřeně. Zasazoval ji do nových souvislostí, ve kterých získala originální vyznění.

2. Rozbor děl

2.1. Neznámému bohu

Román *Neznámému bohu* psal Steinbeck původně jako divadelní hru pod názvem *The Green Lady*. Stále znovu se setkával s odmítáním ji publikovat. V roce 1931 změnil název na *Unknown God* a rozhodl se dílo přepracovat.²⁶

Jako inspirace pro napsání díla mu posloužilo rozsáhlé období sucha, které právě Kalifornii sužovalo a které se údajně po třiceti pěti letech opakuje.²⁷ Svůj konečný název dostala kniha až v roce 1933, kdy byla jako kompletně přepracovaná po dlouhé době s úspěchem publikována.²⁸

2.1.1. Stručný obsah románu

Román *Neznámému Bohu* nese motiv biblického příběhu o Josefovi. Ve výkladu se zaměříme zejména na motiv osídlování země zaslíbené a osobní vztah k půdě.

Otec, který je stylizován do role patriarchálního kmenového vůdce rodiny, měl čtyři syny. Nejmladší syn se jmenoval Benjamín, jako nejmladší byl všemi ochraňován, i když působil jen problémy sobě i své rodině. Josef byl v pořadí třetím synem, ale byl otci nejbližší, a tak získal jeho požehnání.

Josef odešel do Kalifornie, do země, od které si sliboval úrodnost a blahobyt. Když potom zjistil, že Kalifornie je vhodná země pro život jeho rodiny, poslal pro své bratry. Otec už byl v tu dobu mrtvý. Josef nechal bratry usadit na své půdě, takže hospodařili společně, a stejně jako otec spravoval rodinu patriarchálním způsobem. V nové zemi si Josef našel ženu. Otec byl pochován mezi předky ve staré zemi.

V Salinaském údolí v Kalifornii se po čase střídala úrodná léta s obdobím sucha, které decimovalo úrodu, dobytek a vyhnalo místní obyvatele. Josef o tom věděl a zavázal se pečovat o zemi tak, aby k takové pohromě už nikdy nedošlo. Bohužel však nebyl schopen, tak jako jeho biblický jmenovec, se o půdu postarat. Po šťastném úrodném roce, kdy propršel podzim, zima i jaro, přišly dva roky bez vydatnějšího deště, a půda vyschla a neplodila. Josefova rodina z kraje odešla. Kalifornie jako země blahobytu a nadbytku zklamala.

²⁶ STEINBECK, Elaine, WALLSTEN, Robert (ed.). *John Steinbeck: A Life in Letters*, New York: Viking Press, 1975, str. 14-51.

²⁷ STEINBECK, Elaine, WALLSTEN, Robert (ed.). *John Steinbeck: A Life in Letters*, New York: Viking Press, 1975, str. 52-53.

²⁸ STEINBECK, Elaine, WALLSTEN, Robert (ed.). *John Steinbeck: A Life in Letters*, New York: Viking Press, 1975, str. 67.

Román nese také mnoho novozákonních motivů. Hlavní spirituální rovinou příběhu je ale pohanský přírodní kult, kterému Josef slouží. Josef se ve svých rozhodnutích opírá o učení starých indiánů. Přináší oběť stromu, o němž věří, že v něm přebývá duch jeho otce.

2.1.2. Symbolika

2.1.2.1. Symbolika názvu

Sk 17,23 „Když jsem procházel vašimi posvátnými místy a prohlížel si je, našel jsem i oltář s nápisem: ‚Neznámému bohu.‘“

Rig-Védy 10,121 Hymnus na neznámého Boha²⁹

Steinbeck užívá synkretistického motivu v názvu. Joseph Fontenrose tvrdí, že jím Steinbeck odkazuje na Bibli a na Vědy.³⁰ Je však jisté, že neznámým bohem, který je v tomto románu uctíván, je pohanský bůh přírodního kultu. Z východiska, kterým je křesťanská teologie, nás pochopitelně také napadne biblický citát ze Skutků 17,23. Bohužel sám Steinbeck toto popírá.³¹

Steinbeckovo popření odkazu na biblickou knihu Skutků pro nás v této práci nemusí být rozhodující, naopak je velmi podnětné. Skutečnost, že se autor potřeboval negativně vymezit, prozrazuje, že jeho samotného toto porovnání napadlo a jsme tedy právi tento motiv sledovat.

2.1.2.2. Téma příběhu

Román *Neznámému Bohu* nese motiv biblického příběhu o Josefovi³² Gn 37, 39 – 50. Dalším důležitým tématem je osidlování „země zaslíbené“ izraelskými kmeny a s tím spojený přerod „země zaslíbené“ v „zemi otroctví“.

²⁹ Český překlad nalezneme v příloze. Srov. také: STEINBECK, Elaine, WALLSTEN, Robert (ed.). *John Steinbeck: A Life in Letters*, New York: Viking Press, 1975, str. 22.

³⁰ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 17. Srov. také PRATT, John Clark. *John Steinbeck: a critical essay*, Grand Rapids, Michigan: 1970, str. 22.

³¹ “The title will be To a God Unknown. The transposition in words is necessary to a change in meaning. The ‘unknown’ in this case meaning ‘unexplored’. This is taken from the Vedic hymns. I want no confusion with the unknown God of St. Paul. STEINBECK, Elaine, WALLSTEN, Robert (ed.). *John Steinbeck: A Life in Letters*, New York: Viking Press, 1975, str. 67. Vlastní překlad: „Název bude Neznámému bohu. Prohození slov samozřejmě mění i význam. ‚Neznámý‘ (unkown) v tomto případě znamená ‚neprobádaný‘ (unexplored). Je to převzato z Védského hymnu. Nepřeji si žádnou záměnu s ‚neznámým bohem‘ svatého Pavla.“

³² FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 14

Toto téma nacházíme ve všech tří románech. Kalifornie, domnělá „země zaslíbená“, se mění v „Egypt – dům otroctví“.

2.1.2.3. Symbolika vlastních jmen

Josef je hlavním hrdinou příběhu, má otcovu důvěru a požehnání, má přehled o rodinném hospodářství. Jako první se vydá do Kalifornie, neboť pozoruje, že půda začíná ztrácet svou úrodnost a časem rodinu neuživí. V Kalifornii Josef usadí své bratry při svém hospodářství a o rodinu pečuje patriarchálním způsobem, jako vedl rodinu jeho otec ve Vermontu.

„Doufám, že se to už víckrát nestane... Nemám chuť o tom přemýšlet.“³³

Gn 41,33-36 „*At' se tedy farao nyní poohlédne po zkušeném a moudrém muži a dosadí ho za správce egyptské země. Nechť farao ustanoví v zemi dohlížitele a po sedm let hojnosti nechť vybírá pětinu výnosu egyptské země. At' po dobu příštích sedmi úrodných let shromažďují všechnu potravu a ve městech at' uskladňují pod faraónovu moc obilí a hlídají je. Tato potrava zabezpečí zemi na sedm let hladu, která přijdou na egyptskou zemi. A země nezajde hladem.*“

Podobnost výše uvedených citací nabádá ke srovnání charakterů těchto dvou postav, které měly obdobné postavení a odpovědnost, ale každý se k situaci postavil jinak. Po přečtení citace z románu je zjevný kontrast mezi *Steinbeckovým* Josefem a *Josefem biblickým*. *Steinbeckův* Josef věděl o nebezpečí sucha z vyprávění starousedlíků a *biblický* Josef z prorockého snu faraona. *Steinbeckův* Josef o nebezpečí nechce ani slyšet ani přemýšlet, zatímco *biblický* Josef okamžitě připravuje plán na uchování zásob pro čas neúrody.

International Critical Commentary u těchto veršů akcentuje, že *biblický* Josef projevil vedle svého umění vykládat sny, o němž víme z předchozích veršů, také povědomí o hospodaření a svůj praktický přístup k životu,³⁴ který románový Josef postrádal.

Benjamín je nejmladším bratrem. Je černou ovčí rodiny, ale navzdory tomu je všemi ochraňován.

„Ben byl šťastný člověk a přinášel štěstí i utrpení každému, kdo ho znal. Lhal, trochu kradl, šidil a podváděl, nedržel slovo a využíval dobrotu druhých – ale kdekdo měl Bena rád a omlouval ho a chránil.“³⁵

³³ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 21.

³⁴ SKINNER, John. *A critical and exegetical commentary on Genesis* (International Critical Commentary), 2. ed. (reprint), Edinburgh: T. & T. Clark, 1980 str. 468.

³⁵ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 30.

Gn 42,4 „Josefova bratra Benjamína s nimi Jákob neposlal, protože si řekl: ‚Aby snad nepřišel o život!‘“³⁶

2.1.3. Paralely

2.1.3.1. Paralela Kalifornie a Egypta

„Tak vidíte, otče, půda nám už neurodí dost, aby to stačilo pro všechny.“³⁷

Gn 42,5 „Izraelovi synové přišli spolu s jinými nakoupit obilí, protože v kenaanské zemi byl hlad.“

Výše uvedené citace představují důvody, kvůli nimž došlo k migraci. V románu je to Josef, který odchází do Kalifornie, od které si slibuje úrodnou půdu a dostatek, v Bibli jsou to Josefovi bratři, kteří *sestupují* do Egypta, aby zde nakoupili potravu pro svou rodinu. Společný je zde také motiv úrodnosti nové krajiny a záchrany před hladem.

„Nějaký čas putoval Josef po kraji, až konečně přišel do táhlého údolí zvaného Nuestra Señora, a tam si dal zaregistrovat svou usedlost. Údolí Nuestra Señora - Mariánské údolí - ve střední Kalifornii hrálo zelení a zlatem, žlutí a modří, když do něho Josef vkročil.“³⁸

Gn 39,1 „Josef byl odveden dolů do Egypta. Od Izmaelců, kteří ho tam dovedli, si ho koupil Egyptan Potřfar, faraónův dvořan, velitel tělesné stráže.“

Tyto citace uvádějí paralelu mezi Josefovým příchodem do údolí, který implikuje pohyb *dolů*, tedy *sestup*, a tím, že *biblický* Josef byl odveden *dolů*³⁹ do Egypta. *Steinbeckův* Josef samozřejmě konal cestu dobrovolně, zatímco *biblický* Josef tam byl odveden proti své vůli.

„Je to teď už čtyřiaadvacet let, co to začalo. Zem dočista vyprahla a vyschly i studně a dobytek hynul... Polovina lidí, co tady žili, se musela tenkrát odstěhovat. Kdo mohl, odehnal dobytek hloub do vnitrozemí, do údolí San Joaquin, kde se ještě u řeky udržela tráva.(...) ‚Ale potom zase přišel déšť,‘ řekl chvatně Josef. ‚Teď má půda vláhy habaděj.‘ ‚To se rozumí, déšť přišel, po deseti letech. Spousty deště, hotová zátopa. A tak zas vyrazila tráva a stromy se zelenaly.“⁴⁰

³⁶ Srov. Gn 43,16.29.34; 45,22.

³⁷ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 10.

³⁸ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 11.

³⁹ Pro příchod do Egypta se v hebrejském textu Bible užívá sloveso *j-r-d* vyjadřující pohyb dolů, sestoupit.

⁴⁰ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 20.

Gn 41,29-31 „Přichází sedm let veliké hojnosti v celé egyptské zemi. Po nich však nastane sedm let hladu a všechna hojnost v egyptské zemi bude zapomenuta. Hlad zemi úplně zničí. V zemi nebude po hojnosti ani potuchy pro hlad, který potom nastane, neboť bude velmi krutý.“

Zde se setkáváme s problémem, který skrývají obě krajiny, Kalifornie i Egypt. Krajiny, které se zdají úrodné a vybízejí k usazení, mají období blahobytu a naopak sucha a hladomoru. Odlišné je časové rozpětí, v románu je to deset let, zatímco v Egyptě sedm.

2.1.3.2. Paralela Kalifornie a země zaslíbené

„Ale právě se osidlují západní kraje, otče. Stačí, když zaberete půdu, postavíte na ní dům, kus jí obděláte a žijete na ní rok. Potom je ta půda vaše a nikdo vám ji už nikdy nemůže vzít.“⁴¹

Nu 33,54 „Rozdělte si zemi losem jako dědictví mezi své čeledi; větší dáte větší dědictví a menší dáte menší dědictví. Kam komu padne los, to bude jeho. Rozdělte ji v dědictví svým otcovským pokolením.“

Dt 15,4 „Ať není u tebe potřebného, neboť Hospodin ti bohatě požehná v zemi, kterou ti Hospodin, tvůj Bůh, dává do dědictví, abys ji obsadil.“⁴²

Ve výkladu románu Neznámému bohu se zaměříme zejména na téma osidlování země zaslíbené.⁴³

Mezi Kalifornií a Kenaanem je patrná paralela zvláště proto, že obě krajiny jsou popisovány jako panenské, jako krajiny, které nenáleží žádnému člověku, patří Bohu. Každý, kdo přijde a uplatní nárok na půdu, dostane část země.

Takto o Kenaanu hovoří biblická zvěst.⁴⁴ Palestina byla v době osidlování Izraelskými kmeny sice obydlena kenaanskými kmeny, ale zdá se, že biblický autor nepočítá s jejich nárokem na půdu. Země patří Bohu a on se ji rozhodl dát za dědictví dvanácti kmenům Izraele.⁴⁵

⁴¹ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 10.

⁴² Dále srov. Dt 25,19; Joz 1,6; 11,23; Jr 12,15; Ez 45,1; 47,13.

⁴³ Viz poznámka v kapitole 2.2.1.1., Fontenrose rozvíjí svou interpretaci odlišným směrem. V příběhu se orientuje zejména na postavu Josefa Wayne, kterého již nadále nesleduje jako Josefa z příběhů Gn 37 -50, ale vidí jej jako kristovskou postavu. Jeho smrt na konci románu pak jako mesiášskou oběť za zemi. FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 15

⁴⁴ Gn 12,1-3,7; 22,15-18; 26,3-4; 28,13-14; Ex 15; Nu 33,54; Dt 6,21-23; 15,4; 25,19; 26,9; 33,27-29; Joz 1,6; 11,23; 24,2-13; Jr 12,15; Ez 45,1; 47,13; Neh 9,22-25; Sk 13,16-19; Ž 44; 66,5-7; 78; 104-106; 114.

⁴⁵ Joz 13-19. FINKELSTEIN, Israel. *Objevování Bible: Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*, 1. vyd., Praha: Vyšehrad, 2007, str. 93-94. RENDTORFF, Rolf.

Komentář Anchor Bible ke knize Jozue obsahuje rozsáhlou studii k tématu osidlování Kenaanu jako součásti jak náboženské, tak i národní identity Izraele. Izraelci vyslovovali svou víru v Hospodina a věrnost jemu pomocí příběhů o tom, co pro ně udělal. V zásadě se jedná o dva příběhy, jednak o exodus, jednak o dobývání „země zaslíbené“.⁴⁶

“The conquest as God’s gift of land to those who had been landless appears in early as well as late sources. It thus cannot be understood as a primitive notion which Israel outgrew, nor as a later rationalization of something primitive. The conception is primary to Israel’s most primitive and most developed theology.”⁴⁷

Výše uvedená citace dosvědčuje váhu, jež má koncept dobývání a osidlování „země zaslíbené“ v teologii Izraele, a také přesvědčení, že má ústřední místo v jeho teologii od raného období.⁴⁸

O dobývání „země zaslíbené“ najdeme rovněž zajímavou zprávu v knize Nehemjáš, jež je vlastně součástí modlitby Ezdrášovy během jeho úsilí o obnovení bohoslužby po návratu z perského exilu.⁴⁹ Ezdráš opakuje velké skutky Hospodinovy, včetně dobytí Kenaanu, jako vyznání vin. V knize Nehemjáš je toto vyznání reflexí protikladu věrného a spravedlivého Boha k nevěrnému a nespravedlivému lidu. Vinou své nevěrnosti se také Izrael stal ve své zemi otrokem.⁵⁰ Ve všech zmínkách o dobývání „země zaslíbené“ je jediným hrdinou Bůh.⁵¹

Hebrejská Bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury, 2. vyd., Praha: Vyšehrad, 2000, 43-46.

⁴⁶ WRIGHT, G. Ernest. *Introduction*. In BOLING, Robert G. *Joshua* (The Anchor Bible), New York: Doubleday, 1982, str. 7.

⁴⁷ WRIGHT, G. Ernest. *Introduction*. In BOLING, Robert G. *Joshua* (The Anchor Bible), New York: Doubleday, 1982, str. 11. Vlastní překlad: „Dobyté území jako boží dar země těm, kteří bývali „bezzemci“, se objevuje jak v raných, tak i v pozdních pramenech. Nemůže být tedy chápáno jako prvotní představa, kterou Izrael přerostl, ani jako pozdější racionalizace něčeho prvotního. Toto pojetí je původní izraelské nejprvotnější a nejrozvinutější teologické koncepci.“

⁴⁸ WRIGHT, G. Ernest. *Introduction*. In BOLING, Robert G. *Joshua* (The Anchor Bible), New York: Doubleday, 1982, str. 11.

⁴⁹ Neh 9,22-25 „²²Potom jsi jim dal království a národy, přidělil jsi jim každý kout. Obsadili zemi Síchonovu, totiž zemi krále chešbónského, i zemi bášanského krále Óga. ²³Rozmnožil jsi jejich syny jako hvězdy nebeské, uvedls je do země, o níž jsi řekl jejich otcům, aby ji šli obsadit. ²⁴A synové do té země vešli a obsadili ji. Pokořil jsi před nimi obyvatele země, Kenaance, a vydals jim je do rukou, i jejich krále a národy země, aby s nimi naložili podle své vůle. ²⁵Dobyli opevněná města a žírnou zemi a obsadili domy plné všelijakých dobrých věcí, vytesané nádrže, vinice, olivový a množství ovocného stromový. Jedli a nasýtili se, ztučněli a žili v rozkoši z tvé veliké dobroty.“

⁵⁰ Neh 9,36 „Proto jsme dnes otroky. V té zemi, kterou jsi dal našim otcům, aby jedli její plody a dobroty, jsme otroky.“ WRIGHT, G. Ernest. *Introduction*. In BOLING, Robert G. *Joshua* (The Anchor Bible), New York: Doubleday, 1982, str. 12.

⁵¹ WRIGHT, G. Ernest. *Introduction*. In BOLING, Robert G. *Joshua* (The Anchor Bible),

V knize Jozue je důležitá zmínka o rozdělování země losem jako odkaz na Boží vedení.⁵²

V knize Genesis je zaslíbení nové země součástí Božího požehnání praotcům, které se opakuje v každé generaci.⁵³

Paralelu mezi Židovským národem, směřujícím do „země zaslíbené“, a Američany, stěhujícími se do Kalifornie, spatřuji v průběhu celých dějin, konkrétně v sionistickém hnutí. Židovský národ, alespoň jeho část, v průběhu dějin vždy usiloval o návrat do Palestiny, jako do země, která mu byla dána samotným Bohem v dědictví, aby o ni pečoval. Sionistické hnutí, zejména v 19. a 20. století pod vedením a ideovou podporou Theodora Herzla, směřuje k cíli, aby každý Žid z diaspory kdekoli po světě se mohl vrátit „na Sijón“. Zejména *Balfourská deklarace* uznaná 2. listopadu 1917 a *zákon o návratu* z 5. července 1950 zaručuje každému Židu právo se přistěhovat a získat státní občanství v novém státě.⁵⁴ Kdo má židovské předky, může se ucházet o svůj podíl na dědictví půdy ve státě Izrael.⁵⁵

Steinbeck popisuje v knize *Neznámému bohu* Kalifornii jako zemi obydlenou Indiány a hispánskými katolickými misionáři, zemi z velké části skutečně neobydlenou, kde zbývalo mnoho půdy. Každý americký občan, který se do Kalifornie přistěhoval mohl získat půdu zadarmo. Kalifornie je popisována jako země „zaslíbená“, země blahobytu a úrody.⁵⁶ Indiáni byli pokládáni za podřízené bílým osadníkům.⁵⁷ Američtí Indiáni se tedy ocitli v podobné situaci jako Kenaanci v Palestině. Jejich nárok na půdu byl zpochybněn.

William W. Robinson ve své knize *Land in California* popisuje, jakým způsobem byla osidlována Kalifornie v 80. letech 18. století. Najdeme zde tedy faktografickou oporu pro Steinbeckovo líčení osidlování Kalifornie jako „země zaslíbené“. Na základě dokumentu „the Reglamento“, vydaném v roce 1779, se upravují podmínky pro osidlování krajů Los Angeles a San José v Kalifornii. Tento dokument zaručoval „štedrou“ mzdu, dávky potravin, přidělení pozemku

New York: Doubleday, 1982, str. 13.

⁵² WRIGHT, G. Ernest. *Introduction*. In BOLING, Robert G. *Joshua* (The Anchor Bible), New York: Doubleday, 1982, str. 13.

⁵³ Gn 12,1-3 par. „I řekl Hospodin Abramovi: ‚Odejdi ze své země, ze svého rodiště a z domu svého otce do země, kterou ti ukážu. ²Učiním tě velkým národem, požehnám tě, velké učiním tvé jméno. Staň se požehnaním! ³Požehnám těm, kdo žehnají tobě, proklejí ty, kdo ti zlořečí. V tobě dojdou požehnání veškeré čeledi země.‘“ O dobývání země zaslíbené, jak o něm svědčí biblická zvěst viz. WRIGHT, G. Ernest. *Introduction*. In BOLING, Robert G. *Joshua* (The Anchor Bible), New York: Doubleday, 1982, str. 5-88.

⁵⁴ KRUPP, Michael. *Sionismus a stát Izrael*, vyd. 1., Praha: Vyšehrad, 1999, str. 71, 127.

⁵⁵ O tom více viz.: KRUPP, Michael. *Sionismus a stát Izrael*, 1. vyd., Praha: Vyšehrad, 1999, str. 242.

⁵⁶ Viz. výše uvedené citáty.

⁵⁷ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 22-27.

pro dům i zemědělskou půdu zdarma, přidělení hospodářských zvířat a nástroje atd. Všechny tato výhody a pětileté daňové prázdny navíc získali osadníci výměnou za péči o přidělený majetek.⁵⁸

2.1.3.3. Bratři přicházejí za Josefem

„Je tady nezabraná půda hned vedle mé. Každý můžete dostat sto šedesát akrů a dohromady tak budeme mít celkem šest set čtyřicet akrů v jednom kusu. Tráva je vysoká a bujná a půda potřebuje jen obracet. Žádné kameny, Tomáši, nebude Ti tedy pluh dělat kotrmelce, a nikde taky nevyráží na povrch skalnaté podloží. Jestli přijedete, založíme tady novou obec.“⁵⁹

Gn 42,7 „Josef spatřil své bratry a poznal je, ale sám se jim nedal poznat a mluvil s nimi tvrdě. Otázal se jich: ‚Odkud jste přišli?‘ Odvětili: ‚Z kenaanské země, abychom nakoupili potravu.‘“

Zde nalézáme společný motiv příchodu bratrů za Josefem. Zatímco *Steinbeckův* Josef zve své bratry k sobě srdečným dopisem, *biblický* Josef se ke svým bratrům nezná. Důvodem je samozřejmě zcela odlišný vztah *Steinbeckova* Josefa ke svým bratrům a *biblického* Josefa ke svým bratrům.

2.1.3.4. Paralela upřednostnění Josefa (Efraima) před jeho staršími bratry

„Nejsi můj nejstarší, Josefe, ale vždycky jsem počítal s tím, že moje požehnání bude patřit tobě. Tomáš i Burton jsou dobří hoši, dobří synové, ale odjakživa jsem hodlal dát požehnání tobě, abys mohl zaujmout mé místo. Ani vlastně nevím proč. V tobě je něco silnějšího než v tvých bratrech, Josefe; něco niternějšího, víc jistoty a hloubky.“⁶⁰

Gn 37,3a „Izrael Josefa miloval ze všech svých synů nejvíce; vždyť to byl syn jeho stáří.“
Gn 48,17-20 „Josef viděl, že otec položil pravou ruku na hlavu Efraimovu, a nelíbilo se mu to. Uchopil tedy otcovu ruku, aby ji přenesl z hlavy Efraimovy na hlavu Manasesovu. Řekl mu: ‚Ne tak, otče, vždyť prvorozený je tento. Polož svou pravici na jeho hlavu.‘ Otec však odmítl: ‚Vím, synu, vím. Také on se stane lidem a také on vzroste. Jeho mladší bratr jej však přeroste a jeho potomstvo naplní pronárody.‘ A toho dne jim požehnal: ‚Tvým jménem bude Izrael žehnat: Bůh Tě učiň jako Efraima a Manasesa.‘ Tak povýšil Efraima nad Manasesa.“

Zde si všímáme paralely v chování *Steinbeckova* otce Johna Waynea a *biblického* otce Jákoba (Izraela). *Steinbeckův* otec má nejraději Josefa z

⁵⁸ ROBINSON, William W. *Land in California: The Management of public lands in the United States* (Chronicles of California), reprint, Berkeley: California Press, str. 38-39

⁵⁹ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 27.

⁶⁰ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 10.

určitých důvodů, které představuje jeho povaha. Přiznává také svou povahovou podobnost s Josefem.⁶¹

Jákob miloval ze všech svých synů nejvíce Josefa, protože se narodil jeho milované a dlouho neplodné ženě Ráchel.⁶² Jákob žehnal Josefovým synům možná částečně proto, že to byli vnuci jeho milované zemřelé ženy Ráchel, ale zejména také proto, aby byl legitimizován výskyt kmenů Efraim a Manases v příbězích o osidlování země zaslíbené. S tím také souvisí upřednostnění mladšího Efraima před Manasesem, které je paralelou k požehnání Josefa Wayne místo nejstaršího bratra Thomase. Kmen Efraim se také stal početnějším a v dějinách významnějším.⁶³

2.1.3.5. Jákobovo požehnání Josefovi a jeho synům⁶⁴

„Pojď ke mně blíž, Josefe. Polož ruku sem - ne sem, semhle. Takhle to udělal i můj otec. Tak starý obyčej nemůže být nesprávný. A teď tam nech ruku ležet!“ Sklonil bílou hlavu. „Provázej toto dítě požehnání boží i moje. Kéž žije ve světle boží tváře. Kéž miluje svůj život.“ Na okamžik se odmlčel. „A teď, Josefe, můžeš jít na Západ. Tady je to mezi námi vyřízeno.“⁶⁵

Gn 48,15-16 „*Bůh, před nímž ustavičně chodívali moji otcové Abraham a Izák, Bůh, Pastýř, který mě vodí od počátku až dodnes, Anděl, Vykupitel, jenž před vším zlým mě chránil, ať požehná těm chlapcům. Ať se v nich hlásá mé jméno a jméno mých otců Abrahama a Izáka; ať se nesmírně rozmnoží uprostřed země.*“

Steinbeckův otec žehná Josefovi, ale jeho požehnání je jiné, než Jákobovo požehnání Josefovým synům. Nežehná ve jménu Boha Abrahamova a Izákova. Odkazuje sice na požehnání svého otce, které jakoby připomíná žehnání ve jménu patriarchálního Boha ve Starém zákoně, ale vlastně mu sám nerozumí, nejedná se už o *jeho* Boha.⁶⁶

„Je to váš jmenovec,“ řekla. „Jmenuje se Josef. Dáte mu požehnání?“ Josef se na ni překvapeně podíval. „Požehnání? Já? Ale ano,“ rozhodl se rychle. „Dám.“ Vzal malého

⁶¹ „Oba muži si byli velmi podobní.“ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 9.

⁶² Gn 29,18a. 30; 30,1.22-24; 33,2.7; 37,3.

⁶³ SPEISER, E. A. *Genesis* (The Anchor Bible), Garden City, New York: Doubleday, 1964, str. 360. srov. Nu 26,29.36.

⁶⁴ K tomu srov. FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 14

⁶⁵ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 11.

⁶⁶ Srov. Gn 28,1-4 „Povolal Izák Jákoba a požehnal mu. Přikázal mu: „Neber si ženu z dcer kenaanských. Odejdi do Rovin aramských do domu Betúela, otce své matky, a odtud si vezmi ženu z dcer jejího bratra Lábana. Kéž ti Bůh všemohoucí požehná, rozplodí tě a rozmnoží. Bude z tebe společenství lidských *pokolení*. Kéž ti dá požehnání Abrahamovo, tobě i tvému potomstvu, abys obdržel zemi, v níž jsi hostem a kterou Bůh dal Abrahamovi.““

chlapce do náruče a odhrnul mu černé vlasy s čela. Potom ho na čelo políbil. „Ať vyrosteš do síly,“ řekl. „Ať jsi velký a silný.“⁶⁷

Josef žehná synovi svého přítele Juanita, ale jeho požehnání je zcela humanistické. Nenalezneme v něm žádnou prosbu o boží přiznání k malému chlapci. Josef necítí ani nutkání, které vedlo jeho otce, aby žehnal v božím jménu, jako to dělali jeho předkové.

2.1.3.6. Pohřeb otce v rodné krajině

„Před třemi dny se otec odebral do království nebeského. Všichni jsme u něho byli do poslední chvíle, všichni kromě Tebe. Měl jsi počkat.“⁶⁸

„Nemluvil ani tak o Tobě, jako spíš s Tebou. Říkal, že by mohl žít, jak dlouho by chtěl, ale že si přeje vidět tvou novou půdu.“⁶⁹

Gn 47,29-30 „*Když se přiblížil den Izraelovy smrti, zavolal svého syna Josefa a řekl mu: „Jestliže jsem získal tvoji přízeň, vlož prosím ruku na můj klín a prokaž mi milosrdenství a věrnost: Nepohřbívej mě v Egyptě! Až ulehnu ke svým otcům, vynes mě z Egypta a pochovej mě v jejich hrobě.“*“

Gn 50,13 „*Donesli ho do kenaanské země a pochovali ho v jeskyni na poli v Makpele; to pole naproti Mamre koupil Abraham od Chetejce Efróna, aby měl vlastní hrob.*“

Nacházíme zde společný motiv pohřbu otce v rodné krajině.⁷⁰ *Steinbeckův* otec do nové země nestačil odejít. Jákob ano, ale trval na tom, aby jeho tělo bylo po smrti převezeno do země, odkud pocházel, do Kenaanu, aby byl pohřben ke svým otcům. Z teologického hlediska je třeba, aby se Jákob, tak jako Abraham, vrátil alespoň po smrti do země zaslíbené.⁷¹ Důraz na podržení patriarchálního uspořádání je zde patrný.

2.1.3.7. Josef si nachází svou ženu v Egyptě

„Já vím, že to všechno dělám špatně,“ odpověděl, „ale jinak to neumím. Víte, slečno Mcgreggorová, já se bojím, abych to ještě celé nepopletl a samými rozpaky nakonec nevěděl kudy kam. Tedy chci vás prostě za ženu, to vy sama už jistě dobře víte. Mám dohromady s bratry šest set čtyřicet akrů půdy a náš rod má čistou krev. Myslím, že bych na vás dovedl být vždycky hodný, kdybych věděl, co potřebujete.“⁷²

⁶⁷ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 187.

⁶⁸ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 24.

⁶⁹ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 24.

⁷⁰ Srov. FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 14

⁷¹ WENHAM, Gordon J. *The Word Biblical Commentary*. Vol. 2. *Genesis 16-50*, Nashville: Nelson, 1994, str. 452

⁷² STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 43

Gn 41,45 „A farao pojmenoval Josefa Safenat Paneach (to je po egyptsku Zachránce světa) a dal mu za manželku Asenatu, dceru Potífery, kněze z Ónu. Tak vzešel Josef nad egyptskou zemí jako slunce.“

Steinbeckův Josef si nachází ženu v „Egyptě“, zrovna tak jako Josef *biblický*. Starý zákon na jiných místech varuje před tím, aby si Izraelec bral za ženu cizinku, ženu z národa, kam se přistěhoval, neboť si to Bůh nepřeje. Abraham posílá sluhu do země odkud pochází, aby odtud přivedl ženu pro Izáka,⁷³ Jákob odchází pro ženu do domu svého strýce Lábanu.⁷⁴ Postava z knihy Soudců Samson tento příkaz porušil a jeho žena se pro něho stala zhoubou.⁷⁵ Při návratu z babylonského exilu Hospodin vyjevil svou vůli, aby si Izraelci nebrali ženy, které zůstali po deportaci na území Judy, neboť tyto ženy jsou „pošpiněné“ modloslužebnou praxí.⁷⁶

Protikladem k těmto většinově negativně vnímaným sňatkům Izraelců s cizinkami jsou zprávy o Moábce Rut, která projevila svou věrnost Bohu a dostala se i do Ježíšova rodokmene,⁷⁷ zrovna tak jako Rachab.⁷⁸

Žena Josefa Wayne se nestala jeho zhoubou, ale zemřela už rok po svatbě, krátce poté, co se jí narodil syn.

2.1.3.8. Josef otevírá sýpky

„Tenhle týden je moc velké horko. Po neděli se možná trochu ochladí. A budeme je muset napřed taky ještě trochu vykrmit, aby tu cestu vydržely. Řekni mužským, aby jim vyhazovali víc sena.“⁷⁹

⁷³ Gn 24,3-4 par. Zavazuji tě přísahou při Hospodinu, Bohu nebes a Bohu země, abys nebral pro mého syna ženu z dcer Kenaanců, mezi nimiž sídlím. Půjdeš do mé země a do mého rodiště a vezmeš odtamtud ženu pro mého syna Izáka.“

⁷⁴ Gn 28,1-2 „I povolal Izák Jákoba a požehnal mu. Přikázal mu: ‚Neber si ženu z dcer kenaanských.‘“ Odejdi do Rovin aramských do domu Betúela, otce své matky, a odtud si vezmi ženu z dcer jejího bratra Lábanu.

⁷⁵ Sd 14,2 par. „Když se vrátil, sdělil svému otci a matce: ‚V Timnatě jsem spatřil ženu z pelištejských dcer. Nuže, vezměte mi ji za ženu!‘“ Sd 16,4 „Potom se zamiloval do ženy v Hroznovém úvalu. Jmenovala se Delíla.“

⁷⁶ Ezd 9,12 „Proto nedávejte své dcery jejich synům a jejich dcery neberte pro své syny! Neusilujte nikdy o pokoj s nimi ani o dobrodiní od nich! Buďte rozhodní a budete užívat dobrých *darů* země a navěky ji podrobíte pro své syny.“

⁷⁷ Mt 1,5.

⁷⁸ Mt 1,5.

⁷⁹ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 153. „Ohrady kolem posledních stohů sena byly stržené a hladový dobytek v nich hltavě vykusoval díry.“ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 164. „‚Nechte jim sežrat všechno seno,‘ nařídil Josef. ‚Až ho sežerou, tak vyrazíme.‘“ „‚To bude sežrané už zítra,‘ řekl Manuel.“ STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, str. 165.

Gn 41,56-57 „Hlad byl po celé zemi. Tu Josef otevřel všechny sklady a prodával Egyptu obilí, neboť hlad tvrdě doléhal na egyptskou zemi. A všechny země přicházely do Egypta, aby nakupovaly u Josefa obilí, protože hlad tvrdě dolehl na celý svět.“

Steinbeckův Josef otevírá poslední stohy se senem, aby nakrmil dobytek před dlouhou cestou za novými pastvinami. Nejedná se o čin slibující zdárný konec, tak jak je tomu v knize Genesis, naopak se jedná o zoufalý akt, o kterém Josef už z počátku věděl, že je beznadějný. Josef se sice snažil zaopatřit svou rodinu a hospodářství, ale na rozdíl od své *biblické* předlohy se mu to nepovedlo. Dobytek spásal všechny zásoby a déšť nepřišel. Josefova rodina odešla. *Biblický* Josef nashromáždil dostatek prostředků, aby překlenul období sucha a hladomoru v Egyptě, a dokonce i v okolních zemích.

2.1.4. Shrnutí

Román *Neznámému bohu* velmi výrazně reflektuje spjatost člověka s půdou a touhu po životě v „zemi zaslíbené“. Paralelu mezi Kalifornií a biblickou „zemí zaslíbenou“ oplývající blahobytem jsme sledovali výše a popisovali mnoha přímými citacemi. Tak jako v románech *Hrozny hněvu* a *Na východ od ráje*, které budeme rozebírat později, najdeme i v románu *Neznámému bohu* společný motiv překvapivého přerodu „země zaslíbené“ v „zemi otroctví“, tedy Kenaanu v Egypt.

Duchovní vyznění románu je víra v „přírodní kult země a přírody“. Jakkoli jsme v románu našli biblické motivy, jejich vyznění je zcela jiné, než jak o tom svědčí biblická zvěst.

2.2. Hrozny hněvu

V roce 1936 se Steinbeck vydal na cestu po Kalifornských Hoovervillech⁸⁰ v údolích Salinas a San Joaquin. Pracoval s dělníky a sepisoval zprávy o jejich životě a podmínkách do listu *San Francisco News* v sérii článků *The Harvest Gypsies*. Později se článkům dostalo samostatné publikace pod názvem *Their Blood is Strong* v roce 1938, některé úryvky z tohoto díla jsou užity v románu *Hrozny hněvu*. Další inspiraci čerpal Steinbeck když se v roce 1937 vracel po práci na divadelním zpracování románu *O myších a lidech* z New Yorku do Kalifornie. Jel zpátky přes Oklahomu a tehdy se připojil k zuboženým lidem, vyhnaným z jejich země hypoteční a finanční krizí a putujícím do Kalifornie. Když tam dorazili, Steinbeck s nimi nějakou dobu pracoval. Hrozny hněvu jsou tedy inspirovány autorovou vlastní zkušeností.⁸¹

2.2.1. Stručný obsah románu

Hlavní téma románu *Hrozny hněvu* můžeme připodobnit k tématu biblické knihy *Exodus*. Jedná se totiž podobně o odchod ze země „otroctví“ do „země zaslíbené“, jak se to alespoň z počátku jeví. Čteme o přechodu pouště a vod atd.

Hlavním hrdinou příběhu je Tom Joad, propuštěný vězeň, který v hospodské rvačce zabil muže. V Oklahomě došlo k hypoteční krizi vázané na půdu. Půdu skoupily banky a z původních vlastníků se stali nájemci, kteří po čase přestali být schopni hypotéku splácet. Než se vydali na cestu, prodali veškerý svůj majetek hluboko pod cenou, neboť jeho hodnota vzhledem k hospodářské situaci výrazně klesla. Všudypřítomné reklamní letáčky slibovaly pracovní nabídky a lepší životní podmínky v daleké Kalifornii. Tom a jeho rodina jsou nuceni opustit rodnou farmu v Oklahomě a vydat se spolu s ostatními *Oki*⁸² na cestu do Kalifornie. Společnost, která se vydala na cestu od začátku, představovala Tomovu rodinu: matku, otce, babičku a dědu, strýce Jana, bratry Noeho, Ala a Winfielda, sestry Růži Šáronskou, jejího manžela, který ji v Kalifornii opustí, a Rut. K jejich rodině se také přidal bývalý pastor Jim Casy.

⁸⁰ pozn. kempy s velmi nízkou úrovní pro potulné dělníky.

⁸¹ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 67-68.

⁸² Pozn. hanlivé označení pro obyvatele Oklahomy. „Oki - to dřív znamenalo jen to, že jste z Oklahomy. Teď to znamená, že jste takovej špinavej parchant. Oki znamená, že jste vyvrhel. Samo vo sobě to nic neznamená - to dělá jenom ten způsob, jak voni to říkaj.“ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str 184.

Po cestě do Kalifornie, která byla velmi náročná, neboť rodinu pronásledoval hlad i horko, zemřeli babička a děda Joadovi. Rodina se cestou setká s uprchlíky Sairy a Ivy ze sousedního státu a vzájemně si pomohou.

Když rodina doputuje do Kalifornie, kde měl čekat blahobyť a dostatek práce, zjistí, že byli podvedeni. Kalifornané jsou vůči nim nepřátelští, pracovní nabídka ani zdaleka nepostačuje takové vlně imigrantů. Práce je málo a žadatelů o ní mnoho, ztrácí tedy svou hodnotu a je zoufale špatně placena. Čím více lidí přichází, tím je práce placena hůře. V Kalifornii dojde k útoku domácích obyvatel na Okie, ve kterém Tom opět někoho zabije. Jim Casy se obětuje a jde za Toma do vězení. Ve vězení se v něm probudí touha bojovat s „ne-řádem“, který v Kalifornii vládne, a stane se vůdcem odboje. Těsně před smrtí se setká s Tomem a předá mu své ideály. Jim je zabit stoupenci „ne-řádu“ a Tom zabije jednoho z jejich představitelů. Je nucen se schovávat a opustit svou rodinu, zaujme ale místo v odboji.

Příběh končí potopou. Rodina Joadových nalezne útočiště v dřevěné stodole na kopci, kde se schová před stoupající vodou. Růže Šáronská zde zachrání muže umírajícího hladu svým mateřským mlékem, protože předtím porodila dítě a to zemřelo.

2.2.2. Symbolika

2.2.2.1. Symbolika názvu

Zj 14,19 „Tu hodil ten anděl svůj srp na zem a sklídlil víno země a uvrhl je do velikého lisu Božího hněvu.“⁸³

Slovní spojení „hrozny hněvu“ představuje napětí a rozpor, které vybízí k hlubšímu rozebrání. „Hrozny“, rozumí se vinné révy, se v biblické symbolice objevují jako znamení blahobytu, úrodnosti a nadbytku.⁸⁴ Není tedy přirozené, že jsou právě *hrozny*, které jsou vnímány veskrze pozitivně, spojeny s *hněvem*. Tento hněv však přichází v důsledku naprosté deziluze způsobené rozporem mezi tím, co emigranti od nové země očekávali, a tím, čeho se v ní skutečně nakonec dočkali. Moment očekávání a následného zklamání je tedy pro symboliku názvu rozhodující. Paradox toho, co očekávání přineslo, pak příležitostně ilustruje příběh Píseň o Hospodinově vinici.⁸⁵

Iz 5,2 „Zkypřil ji, kameny z ní vybral a vysadil ušlechtilou révu. Uprostřed ní vystavěl věž i lis v ní vytesal a čekal, že vydá hrozny; ona však vydala odporná pláňata.“

⁸³ Srov. také Dt 32,32; Jr 8,13; Jr 31,29; 31,30; Ez 18,2.

⁸⁴ Nu 13,23; Sd 9,27; Iz 62,9.

⁸⁵ Iz 5,1-7.

Hospodář udělal pro svou vinici vše, aby dobře plodila, ona však vydala odporná pláňata. Joadovi opustili svou rodnou půdu, prodali vše, co měli, za mizivou finanční kompenzaci, ztratili cestou tři členy své rodiny a přesto se ve své „zemi zaslíbené“ dočkali jen ještě většího utrpení.

Pís 7,9b-10 „*Tvé prsy at' jsou hrozny révovými, dech tvého chřípí at' jablky voní, patro tvých úst at' je jako nejlepší víno.*“

Tento citát z Písně Písni popisuje krásu milé, Růže Sáronské. Hrozny révy, jak jsou zde symbolicky popsány prsy milé, jsou znamením hojnosti a blahobytu. Prsy *Steinbeckovy* Růže Sáronské měly krmit dítě, které se narodilo mrtvé. Hrozny vinné révy získaly negativní náboj.

Hněv vzbuzuje také půda, která leží ladem. Vlastní ji majitelé, kteří ji sice sami neobdělávají, ale nedovolí ani, aby byla pronajata hladovějícím přistěhovalcům, kteří touží po práci. Hněv budí také ovoce, které je raději znehodnoceno a zničeno, protože se nedá prodat, než aby bylo poskytnuto podvyživeným.⁸⁶

Přímou inspirací pro název románu se však stala píseň *Battle Hymn of the Republic*, jejíž slova pro Steinbecka mnoho znamenala.⁸⁷ Biblická inspirace je tedy nepřímá.⁸⁸

Joseph Fontenrose k této tematice nabízí dva možné výklady symboliky *hroznů* v názvu díla:

1. Nu 13,23 „*Přišli až k úvalu Eškólu, kde uřízli ratolest s jedním vinným hroznem, dva ji museli nést na sochoru, a několik granátových jablek a fíků.*“

Zde jsou hrozny symbolem blahobytu a nadbytku.

2. Dt 32,32 „*Jejich réva je z révy sodomské, z vinic Gomory, jejich hrozny, hrozny jedovaté, mají trpká zrnka.*“

Zde jsou naopak hrozny symbolem hněvu, pomsty a rozhořčení.⁸⁹

⁸⁶ „A na jihu viděl na stromech zlaté pomeranče – malé zlaté pomeranče na tmavě zelených stromech. A viděl jsem také hlídače – každý měl brokovnici a obcházel řady stromů, aby muž nemohl utrhnout pomeranč hubenému děcku – pomeranč, který přijde na smetiště, bude-li cena pomerančů nízká.“ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 209.

⁸⁷ STEINBECK, Elaine, WALLSTEN, Robert (ed.). *John Steinbeck: A Life in Letters*, New York: Viking Press, 1975, str. 170.

⁸⁸ Originální znění písně s vlastním překladem do češtiny nalezneme v příloze.

⁸⁹ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New

Fontenrosova teorie symboliky názvu je velmi podnětná. Na základě výše uvedeného rozboru myslím, že se zde může jednat o oba symboly užívané současně. Zpočátku emigranti věřili, že putují do země blahobytu,⁹⁰ když se situace změní a imigranti zjistí, že byli podvedeni, nabude symbolika významu druhého, který v tomto případě není o nic méně přílehlavý. Právě naopak.

2.2.2.2. Téma příběhu

Román *Hrozny hněvu* nese motiv biblického příběhu exodu Izraelců z Egypta do země zaslíbené.

Ex 3,8-9 „Sestoupil jsem, abych jej vysvobodil z moci Egypta a vyvedl jej z oné země do země dobré a prostorné, do země oplývající mlékem a medem, na místo Kenaanců, Chetejců, Emorejců, Perizejců a Chivejců a Jebúsejců. Věru, úpění Izraelců dolehlo nyní ke mně. Viděl jsem také útlak, jak je Egyptané utlačují.“⁹¹

Peter Lisca dělí příběh románu *Hrozny hněvu* do tří velkých celků:

1. sucho (kapitoly 1–20) odpovídá biblickému útlaku v Egyptě (Ex 1–12)
2. putování (kapitoly 11-18) odpovídá exodu a putování po poušti (Ex 13–Joz 1)
3. pobyt v Kalifornii (kap.19-30) odpovídá usazování v Kanaanu (kniha Jozue)⁹²

2.2.2.3. Symbolika vlastních jmen

Steinbeckova metoda užívání symboliky vlastních jmen je propracovanější a složitější, než tomu bylo v románu *Neznámému bohu*, kde osoba měla jméno a rysy svého archetypu. V knize *Hrozny hněvu* se setkáváme s tím, že jedna

York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 74.

⁹⁰ „Snad můžeme začít znovu, v bohaté zemi - v Kalifornii, kde roste ovoce.“ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 82. „A nedám za to ani zlámanou grešli, jestli v té Kalifornii rostou hrozny a pomeranče jednomu až do huby.“ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 104. „Proč nejedete na západ do Kalifornie? Tam je práce habaděj a nikdy jí neubývá. Tam se člověk shýbne a hned sebere se země pomeranč. Tam je vždycky nějaká sklizeň, na které je možno pracovat. Proč nejedete tam?“ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 36. „V Kalifornii jsou vysoké mzdy. Mám letáček - tam je to napsáno.“ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 110.

⁹¹ srov. také Ex 3,8.17; 13,5; 33,3; Nu 14,8; 16,13.14; Dt 27,3; 31,20; Ez 20,15.

⁹² FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 74.

osoba postupně přejímá rysy různých biblických postav. Nalezneme zde různé druhy symboliky vlastních jmen:

1. *přímá*: postava nese jméno své biblické předlohy (Růže Šáronská)
2. *nepřímá*: postava má společné iniciály s biblickou předlohou (Jim Casy)⁹³
3. *asociační*: postava se svým jednáním a svou rolí v románu podobá biblické předloze (Tom Joad, máma)⁹⁴

2.2.2.3.1. Symbolika přímá

Pís 2,1a „*Já jsem Růže Šáronská, a lilium při dolinách...*“⁹⁵

Růže Šáronská nese jedno z pojmenování *milé* v Písni Písni. Origénes ve svých homiliích na Píseň Písni ztotožňuje *milou* s církví a *milého* s Kristem.⁹⁶ *Steinbeckova Růže Šáronská* je však svým milým opuštěna při prvních těžkostech a nachází podporu jen u své rodiny.

Růže Šáronská krmící mlékem umírajícího starého muže je pouze mizivým symbolem naděje v jinak chmurném příběhu. Její dítě se narodilo mrtvé.⁹⁷

2.2.2.3.2. Symbolika nepřímá

Jim Casy je bývalý kazatel, který už necítí boží vedení. Ve svém osamělém putování dojde k radikálnímu humanismu, zjistí, že může věřit pouze v člověka. Jim Casy nese iniciály Ježíše Krista (Jim Casy - Jesus Christ).⁹⁸ Casy je archetypální postava božího prostředníka, můžeme v něm tedy vedle Ježíše Krista spatřovat rovněž Mojžíše. Bůh, kterému Casy slouží, však už není křesťanským Bohem, je to bůh kolektivismu - společné duše všeho lidstva. Jedná se o sekularizované křesťanství.

„Myslel jsem, že jsem jenom já takovej. A potom už jsem z toho byl tak otrávenej, že jsem nechal všeho, vodešel jsem do samoty a sakramentsky jsem si to celý rozmyslel(...) Ležel jsem zrouna pod stromem, dyž jsem vo tomdle přemejšlel, a v tom jsem usnul(...) Povídám si, co je tohle poslání, tendle duch?(...) Přemejšlel jsem vo svatým Duchu a vo cestě Ježíše Krista. A vymyslel jsem tohle: ‚Proč to všechno strkáme na Pána Boha nebo na Ježíše?‘

⁹³ Této symboliky Steinbeck bohatě využívá v románu *Na východ od ráje*.

⁹⁴ Vlastní členění.

⁹⁵ Dle Kralického překladu.

⁹⁶ POPE, Marvin H. *Introduction*. In POPE, Marvin H. *Song of songs : a new translation with introduction and commentary* (The Anchor Bible), New York: Doubleday, 1977, str. 185.

⁹⁷ PRATT, John Clark. *John Steinbeck: a critical essay*, Grand Rapids, Michigan: 1970, str. 23.

⁹⁸ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 78

Možná‘ - tak jsem přemejšlel - ,možná, že milujem všechny muže a všechny ženy a možná že v tom je ten pravý svatý Duch, lidskej duch - to je ten celý krám. Možná, že lidi mají všichni dohromady jednu velkou duši, vod kteréj je duše každého člověka jen malej kousek.“⁹⁹

„Bejval jsem kazatelem - bejval,‘ řekl muž vážně. ,Ctihodný Jim Casy - kazatel církve Hořícího keře.“¹⁰⁰

Ex 3,1-2 „Mojžíš pásal ovce svého tchána Jitra, midjánského kněze. Jednou vedl ovce až za step a přišel k Boží hoře, k Chorébu. Tu se mu ukázal Hospodinův posel v plápolajícím ohni uprostřed trnitého keře. Mojžíš viděl, jak keř v ohni hoří, ale není jím stráven.“

Z výše uvedených citací vyplývá paralela mezi Jimem Casy a Mojžíšem. Zatímco Mojžíš objevil v pustině Hospodinova posla, Jim Casy našel ducha humanismu, kolektivní duši lidstva, která je vlastním „bohem“ celého díla. O roli Mojžíše se Casy dělí s Tomem Joadem, jehož postavu budeme rozebírat později.

„Casy zíral oslepen do světla. Dýchal těžce. ,Poslyšte, lidi!‘ volal. ,Vy ani nevíte, co děláte. Dyť vy pomáháte vyhladovovat děcka!‘ (...) Casy mluvil dále: ,Vy jste lidi, co nevědí, co činí.“¹⁰¹

Lk 23,34 „Ježíš řekl: ,Otče, odpusť jim, vždyť nevědí, co činí.‘ O jeho šaty se rozdělili losem.“¹⁰²

Jim Casy nese také určité rysy postavy Ježíše Krista.¹⁰³ Výše uvedený citát, který výmluvně odkazuje ke Kristovým slovům z kříže, zazní z Casyho úst rovněž chvíli před tím, než je zabit. Jim Casy je vůdce „partyzánského“ odboje proti pracovnímu vykořisťování. Nese tak rysy politického Mesiáše dle představ židovské společnosti na přelomu letopočtu prezentovaného zejména apokalyptickou literaturou, například Da 7; 4. Ezd; 2. Ba; 1. Hen, ale také svitky nalezené v Qumránu,¹⁰⁴ některými Žalmy, zejména Ž 2, 17-18.¹⁰⁵ Tyto představy byly obzvláště živé v období, kdy Palestina podléhala nadvládě jiných národů.¹⁰⁶ Byly vyjádřením přesvědčení, že Bůh nezapomněl na utrpení svého lidu a až pomine doba jeho trestu za odpadnutí, sám je vysvobodí sesláním Mesiáše, který je vymaní z poroby a sám bude v Izraeli vládnout.

⁹⁹ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 26 – 27.

¹⁰⁰ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 23.

¹⁰¹ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 343

¹⁰² Srov. také Kz 4,17.

¹⁰³ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 78

¹⁰⁴ 4QpIsa^a, 4Q285, 1QSb, 4Q174, 4Q252, CD. PORTER, Stanley E. (ed.). *The Messiah in the Old and New Testaments*, Grand Rapids : William B. Eerdmans, 2007, str. 77.

¹⁰⁵ PORTER, Stanley E. (ed.). *The Messiah in the Old and New Testaments*, Grand Rapids: William B. Eerdmans, 2007, str. 17-20, 26-27, 77-78, 93-113.

¹⁰⁶ Asyřanů, Babyloňanů, Peršanů, Ptolemaiovců. Seleukovců atd.

Da 7,13-14 „Viděl jsem v nočním vidění, hle, s nebeskými oblaky přicházel jakoby Syn člověka; došel až k Věkovitému, přivedli ho k němu. A byla mu dána vladařská moc, sláva a království, aby ho uctívali všichni lidé různých národností a jazyků. Jeho vladařská moc je věčná, která nepomíne, a jeho království nebude zničeno.“

Jeho programem je tedy sociální spravedlnost a humanistické ideály o rovnosti lidí. Je vůdcovskou postavou typu Martina Luthera Kinga. Reprezentuje zde myšlenku sociálního evangelia, která byla ve Spojených státech v polovině 20. století velmi rozšířená.¹⁰⁷

„Casy se naň zašklebil. „Někdo přece musí vzít vinu na sebe. Já nemám žádný děcka. Zauřou mě na nějaký čas - stejně jsem nedělal nic užitečného.““¹⁰⁸

Tt 2,14 „On se za nás obětoval, aby nás vykoupil ze všeho hříchu a posvětil za svůj vlastní lid, horlivý v dobrých skutcích.“¹⁰⁹

V těchto ukázkách je demonstrována Casyho oběť ve smyslu zástupné oběti. Casy se nechal uvěznit místo Toma Joada, který už v tu dobu byl v podmíněném propuštění, a opakovaný delikt by znamenal ztrestaný trest. Casy byl přesvědčen, že Toma jeho rodina potřebuje a že tedy svou obětí slouží celé rodině.

Joadovi: Joseph Fontenrose se domnívá, že jméno rodiny je přesmyčkou jména izraelského kmene Juda.¹¹⁰

2.2.2.3.3. Symbolika asociační

Tom Joad nese od počátku Mojžíšovské rysy. Vede svou rodinu z Oklahomy do Kalifornie. Je „hlavou“ tohoto exodu. Má vedle sebe kazatele Jimmy Casyho, který je lepším řečníkem než on, tak jako měl Mojžíš k sobě svého bratra Árona.

¹⁰⁷ VISSERT HOOFT, Willem A. *The Background of the Social Gospel in America*, St. Louis: Bethany Press, [196-?] str. 15-65.

¹⁰⁸ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 236. Srov. také „Já trouba jsem šel jako Jéžiš na poušť, abych něco vyzkoumal. A taky jsem už to někdy skoro měl. Ale teprve v lapáku jsem teprve došel k pravému poznání.“ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 339.

¹⁰⁹ Srov. také Ef 5,2, Žd 10,12, 1J 4,10.

¹¹⁰ Dále rozvinuto: FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 75. Tato symbolika je zajímavá. Z počátku by se mohlo zdát, že Fontenrose dovádí paralelu dál než autor, ale vzhledem k tomu, že rodina Joadových opravdu na své cestě reprezentuje vyvolený národ, je třeba mu dát za pravdu. O tom dále v kapitole 2.2.2.3.

„Prauda, praua - von mluví v jednom kuse,“ řekl. „Ale už je to takový, že ho lidi rádi poslouchají.“¹¹¹

Ex 4,14 „*Tu Hospodin vzplanul proti Mojžíšovi hněvem a řekl: „Což nemáš bratra Árona, toho lévijce? Znáš ho, ten umí mluvit. Jde ti už naproti a bude se srdečně radovat, až tě uvidí.“*“

„Tom tiše skočil. Vyrval čakan z ruky. Poprvé viděl, že se chybil, a že udeřil do ramene, ale podruhé stihl jeho drtivý úder hlavu, a jak těžký muž klesal k zemi, našly jeho hlavu tři další údery.“¹¹²

Ex 2,12 „*Rozhlédl se na všechny strany, a když viděl, že tam nikdo není, ubil Egyptana a zahrabal do písku.*“

Výše uvedené citace naznačují paralelu mezi Tomovým zabitím představitele kalifornského „ne-řádu“ a Mojžíšovým zabitím otrokáře v Egyptě. Oba zabíjejí služebníka systému, který je krutý a nespravedlivý. Oba tak jednájí v reakci na násilí, které se stane na zástupcích jejich lidu. Tom Joad zabil muže bezprostředně poté, kdy byl zabit jeho přítel a vzor Jim Casy. Tom, stejně jako Mojžíš, po tomto činu odchází do ústraní a skrývá se.

2.2.3. Paralely

2.2.3.1. Paralela mezi Oki a vyvoleným národem

„Ne, to jste na omylu - velmi na omylu. Banka je něco jiného než lidé. Stává se, že se kdekomu člověku v Bance hnusí to, co dělá Banka, ale Banka to přece dělá.“¹¹³

Ex 1,8 „*V Egyptě však nastoupil nový král, který o Josefovi nevěděl.*“¹¹⁴

Okiové, kteří jsou v románu zastoupeni Joadovou rodinou, reprezentují vyvolený národ na cestě z Egypta do „země zaslíbené“.¹¹⁵ Zatímco Izraelci měli zaslíbení od Boha a také Boží vedení na cestě, jakkoli byla velmi strastiplná, Joadovi se vydali na cestu pouze za příslibu klamných reklamních

¹¹¹ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 339.

¹¹² FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 78

STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 343.

¹¹³ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 35.

¹¹⁴ K tomu srov. FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 75

¹¹⁵ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 75.

letáčků. Izraelce i Joadovy přiměly k exodu z jejich vlasti neúnosné životní podmínky.

Změna k horšímu se udála v době, kdy se vztahy mezi vládci země a jejími obyvateli staly neosobními. Král v Egyptě neznal Josefa a jeho příběh, ani jeho přínos pro Egypt, banky v Oklahomě neznaly své nájemníky. Neznaly příběhy o dobývání země a jejím osidlování. Hlavním společným tématem a bolesti je tedy neosobnost.

2.2.3.2. Paralela Oklahomy a Egypta

„Co tedy na nás chcete? Mohli byste si vzít větší podíl na sklizni - jsme však už teď polomrtví hladem. Naše děti hladovějí od rána do večera. Nemáme co obléknout - všechny šaty máme obnošené a roztrhané. Kdyby to nebylo u všech sousedů stejné, styděli bychom se jít do shromáždění.“¹¹⁶

Ex 1,14 „Ztrpčovali jim život tvrdou otročinou při výrobě cihel a všelijakou prací na poli. Všechnu otročinu, kterou na ně uvalili jim ještě ztěžovali surovostí.“

Oba výše uvedené citáty uvozující paralelu mezi Oklahomou a Egyptem - zemí, která v kontextu Starého zákona představuje ponížení a otroctví. Opakuje se i v židovském vyznání *Šema Jisrael*.¹¹⁷ Podobnost Oklahomy s Egyptem spočívá i v podobných klimatických podmínkách pro život a pro zemědělskou obživu.

2.2.3.3. Paralela Kalifornie a země zaslíbené

„Snad můžeme začít znovu, v bohaté zemi - v Kalifornii, kde roste ovoce.“¹¹⁸

Ex 3,8-9 „Sestoupil jsem, abych jej vysvobodil z moci Egypta a vyvedl jej z oné země do země dobré a prostorné, do země oplývající mlékem a medem, na místo Kenaanců, Chetejců, Emorejců, Perizejců a Chivejců a Jebúsejců. Věru, úpění Izraelců dolehlo nyní ke mně. Viděl jsem také útlak, jak je Egypťané utlačují.“

¹¹⁶ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 34 – 35.

¹¹⁷ Dt 6,21-22 Byli jsme faraónovými otroky v Egyptě a Hospodin nás vyvedl z Egypta pevnou rukou. Před našimi zraky činil Hospodin znamení a zázraky veliké a zlé proti Egyptu, proti faraónovi i proti celému jeho domu.

¹¹⁸ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 82. Srov. také: „A nedám za to ani zlámanou grešli, jestli v té Kalifornii rostou hrozny a pomeranče jednomu až do huby.“ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 104. „Proč nejedete na západ do Kalifornie? Tam je práce habaděj a nikdy jí neubývá. Tam se člověk shýbne a hned sebere se země pomeranč. Tam je vždycky nějaká sklizeň, na které je možno pracovat. Proč nejedete tam?“ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 36. „V Kalifornii jsou vysoké mzdy. Mám letáček - tam je to napsáno.“ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 110.

Paralela Kalifornie s Kenaanem je zde zjevná. Klíčové je zaslíbení. Jedná se o zemi, která je zaslíbena sužovanému národu, který nejdříve trpí v otroctví, potom namáhavou cestou. Je odměnou v nedohlednu. Steinbeck užil motivů ovoce, kterých je v Bibli hojně užíváno pro symboliku blahobytu.¹¹⁹

2.2.3.4. Paralela Kalifornie a Egypta

„My jsme sem přišli pracovat. Voni nám řekli, že nám budou platit pět centů. Bylo nás jak much. No, a dyž jsme sem přijeli, voni nám najednou řeknou, že budou platit jen dva a půl centu. Z toho se jeden nemůže ani najíst, a dyž má děcka - Tak jsme jim řekli, že nehrajem. A voni na nás poštvají kdejakýho poldu na světě.“¹²⁰

Paralelou mezi Kalifornií a Egyptem jsem chtěla zdůraznit již výše zmíněné tvrzení, které mi připadá typické pro Steinbeckovy romány, že se z „Kenaanu“, „země zaslíbené“, kam lidé putují z úrodou a lepším živobytím, stává „Egypt“, země otroctví a utrpení.¹²¹

2.2.3.5. Paralela Kalifornanů a Kenaanců

„OBČANÉ, POBOUŘENÍ RÁDĚNÍM RUDÝCH ŠTVÁČŮ, SPÁLILI TÁBOR OSADNÍKŮ. Včera večer družina občanů, pobouřených štvavou agitací, která se rozmohla v zdejších táborech osadníků, spálila jejich stany do základů a dala tak výstrahu agitátorům, aby se vzdělili z našeho kraje.“¹²²

Sd 3,8 „Proto Hospodin vzplanul proti Izraeli hněvem a vydal jej napospas Kúšanovi Rišátajimskému, králi aramského Dvojříčí. Izraelci otročili Kúšanovi Rišátajimskému osm let.“¹²³

Výše zmíněné citáty připomínají podobnost Kalifornanů s Kenaanci. Jedná se o původní obyvatele zemí, kam dospěla vlna imigrantů. Biblický autor ani Steinbeck příliš neřeší legitimitu odporu starousedlíků vůči přistěhovalcům. Tak jako je tomu v knize Soudců, kde je vyňata z protivníků Izraele nevěstka Rachab,¹²⁴ i Steinbeck uvádí jako výjimku farmáře Thomase,¹²⁵ ale v zásadě je

¹¹⁹ Viz Iz 5,2; Nu 13,20.27; 2Kr 19,30, Př 8,19. O tom více výše v kapitole 2.1.3.2.

¹²⁰ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 340. Srov. také: „Nyní se zemědělství stalo průmyslem a vlastníci půdy kráčeli ve šlépějích starého Říma, ačkoli o tom neměli ani potuchy. Dováželi otroky - ačkoli jim neřkali otroci -, Číňany, Japonce, Mexičany, Filipínce. Těmhle lidem stačí k životu hrstka rýže a bobů - tak říkali obchodníci. (...) A nebude-li jim to vhod - tak je prostě zase vyvezeme!“ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 207.

¹²¹ K tomu také v kapitole 2.2.2.1. výklad o slovním spojení „hrozny hněvu“

¹²² STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 261.

¹²³ Srov. také Sd 3,12-14; 4,2; 6,2-3 a par.

¹²⁴ Joz 2,1, 6,17.

¹²⁵ Farmář Thomas viz. STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str.

původní obyvatelstvo Kalifornie i Kenaanu chápáno negativně, aniž by byl vzat v úvahu důvod jejich stížností, nesouhlasu a nepřátelského postoje vůči přistěhovalcům.

Je zajímavé, že autor byl Kalifornčan a měl by tedy sám dobře znát pohnutky svých krajanů k negativnímu vztahu k Okiům, některé z nich mohly být jistě legitimní (zvýšená kriminalita, méně pracovních příležitostí pro domácí obyvatelstvo nebo jiné obvyklé problémy vyskytující se na území se zvýšeným přílivem přistěhovalců.) Steinbeck si však uvědomoval jednostrannou zaujatost proti Okiům, když byla odmítnuta k tisku jeho série článků o potulných dělnících.¹²⁶

2.2.3.6. Majetkové poměry při odchodu¹²⁷

„Padesát centů za dobrý pluh - to je málo. Tahle sečka stála osmatřicet dolarů, dva dolary je málo. Nemůžete se s tím tahat nazpátek - tak dobře, vemte si to, a naši zlobu k tomu! Vemte si pumpu i postroje! (...) Kolik? Deset dolarů za oba? A vůz? - Kriste pane, to je radši vodstřelím jako žrádlo pro psy. K čertu - tak si je vemte.“¹²⁸

Ex 12,35 „Izraelci jednali podle Mojžíšova rozkazu; vyžádali si též od Egyptanů stříbrné a zlaté šperky a pláště.“

Izraelci si při odchodu z Egypta polepšili, odnesli si totiž cennosti svých bývalých otrokářů. Okiové byli naopak ožebračeni obchodníky, kteří zneužili bezvýhodné situace prodávajících. Emigranti byli nuceni prodat svůj majetek, protože si jej nemohli vzít s sebou na cestu do Kalifornie. Protože jej prodat museli a prodávali všichni téměř stejné věci, jejich cena pochopitelně velmi klesla, jak ilustruje výše uvedený citát.

Ale ani zlato a stříbro, které si vzali Izraelci s sebou na cestu, jim nepřineslo nic dobrého. Na poušti pod horou Sinaj si z drahých kovů slili zlaté tele Ex 32,1-20 a demonstrovali tak svůj vzdor vůči Hospodinu a jeho vedení.

262.

¹²⁶ STEINBECK, Elaine, WALLSTEN, Robert (ed.). *John Steinbeck: A Life in Letters*, New York: Viking Press, 1975, str. 132. Ve Steinbeckových dopisech přátelům se dočteme o případném ohrožení jeho osoby v souvislosti s jeho články (Ibid., str. 133) a také o pravé podstatě strachu a nenávisti Kalifornčanů vůči imigrantům. (Ibid., str. 158 – 162).

¹²⁷ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 75

¹²⁸ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 81 – 82.

2.2.3.7. Neosobní zlo versus osobní zodpovědnost

„My za to nemůžeme - to dělá Banka. Banka není jako člověk. Anebo statkář s padesáti tisíci jiter - to vlastně také není člověk. To jsou nestvůry. (...) Povídáme vám přece, že Banka je něco víc než lidé. Je to nestvůra. Lidé ji udělali, ale neumějí ji ovládat.“¹²⁹

Zj 13,3b-4 „A celá země v obdivu šla za tou šelmou; klekali před drakem, protože dal té šelmě svou moc, a klekali také před šelmou a volali: ‚Kdo se může rovnat té dravé šelmě, kdo se odváží s ní bojovat?‘“¹³⁰

Výše zmíněné citáty upozorňují na symbol neosobního zla, které sahá dále než ke konkrétním lidem a jejich skutkům. Jeho pravá síla spočívá právě v jeho neuchopitelnosti a bezvýchodnosti, není instance, kam by se proti němu mohl postižený odvolat. Neštěstí pramení z nezájmu a osobní neangažovanosti lidí, kteří jsou nástrojem, nikoli původcem onoho zla. Odmítají převzít podíl viny, kterou nesou jakožto mediátoři, odkazují pouze na vyšší moc, než jakou mají oni.

Neosobnost je reprezentována bankami, za které sice vystupují konkrétní lidé, ale banky těmito lidmi nejsou tvořeny. Banky nepřístupují k lidem jako ke konkrétním živým bytostem, které mají svůj konkrétní životní příběh. Svou neosobností jsou tak banky zcela v protikladu ke křesťanskému Bohu, který naopak je Bohem osobním (v příbězích praotců je nazýván Bohem Abrahamovým, Izákovým a Jákobovým), sklání se k člověku a člověk sám za sebe stojí před jeho soudem.

Banky jsou Božím protivníkem, stejně tak jako šelma v knize Zjevení. Lidé je následují ze strachu a z neschopnosti se jim postavit.

¹²⁹ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 35. Srov. také: „Po silnicích přijely traktory. Vjely do polí - velcí plazové, rozlézaly se jako hmyz, měly neuvěřitelnou sílu hmyzu. Lezly po zemi, zanechávající za sebou širokou brázdu, válely se po zemi a rozrývaly ji. (...) Muž, který seděl na sedátku, nevypadal jako člověk - na ruku měl rukavice, na očích brýle, na nose a na ústech gumovou masku proti prachu. Byl součástí obludy, byl to robot na sedátku. (...) Lehké trnutí pákou mohlo zatočit obludnou housenku, ale řidičovy ruce nemohly trhnout pákou, protože nestvůra, která vybuodovala traktor, nestvůra, která pustila traktor z řetězu - protože tato nestvůra vjela, neznámo jak, řidičovi do rukou, vjela mu do mozku a do očí, zastřela mu zrak brýlemi a dala mu náhubek - zatemnila mu mozek, umlčela ho roubíkem, zkalila jeho počítky, ochromila jeho odpor.“ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 37.

¹³⁰ Iz 26,8 „V onen den Hospodin ztrestá svým tvrdým, velkým a pevným mečem livjátana, hada útočného, livjátana, hada svinutého; zabije draka v moři.“ srov. také Ž 74,13-15, Zj 12,9. Fontenrose uvádí zajímavou paralelu mezi nestvůrou Leviathanem politického filosofa Thomase Hobbesa a oklahomskými bankami. FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 72

2.2.3.8. Paralela putování pouští¹³¹

„Rodina Joadova táhla pomalu na západ, vzhůru do hor Nového Mexika, okolo štítů a pyramid vysočiny. Vyšplhali se do Arizony, náhorní země, a dívali se průrvou dolů na malovanou poušť. (...) Překročili vrchol potmě a v pozdní noci sjížděli pomalu dolů, projeli kamennou tříští Oatmanu, a když se rozednilo, viděli řeku Colorado dole pod sebou.“¹³²

Ex 13,18a „Proto Bůh vedl lid oklikou, cestou přes poušť k Rákosovému moři. Izraelci vytáhli z egyptské země rozdělení do bojových útvarů.“

Joadovi, stejně tak jako Izraelci, se vydali do své „zaslíbené země“. Jeli po Route 66 pouští přes Texas, Nové Mexiko a Arizonu do Kalifornie. Cestou překročili Colorado River (Červenou řeku). Izraelci přecházeli Rákosové moře, jehož název se vyskytuje pouze v Bibli a jehož poloha se přesně nezjistila.¹³³ Někdy bývá ztotožňováno s mořem Rudým, které leží po cestě z Egypta do Palestiny, a je tedy nasnadě, že by se mohlo jednat právě o Rudé moře.

Překročení řeky Colorado bylo pro Joadovy občerstvující po dlouhé cestě vyprahlou pouští. Pro Izraelce bylo překročení Rákosového moře okamžikem triumfu nad Egyptany, neboť zde Hospodin, který je po celou cestu provázel, skoncoval s jejich pronásledovateli. Joadovi zde přišli o Noeho, který se nechal zmámit kouzlem řeky a rozhodl se zůstat při jejích březích a živit se zde rybolovem.

2.2.3.9. Starší generace umírá

„Táta řekl: ‚Dědeček umřel ve stanu pana Wilsona.‘“¹³⁴

„Máma pozdvihla oči a hleděla přes údolí do dálky: ‚Babička umřela.‘“¹³⁵

Nu 14,29 „Na této poušti padnou vaše mrtvá těla, vás všech povolanych do služby, kolik je vás všech od dvacetiletých výše, kdo jste proti mně reptali.“¹³⁶

Tak jako biblický autor, nechává i Steinbeck zemřít nejstarší generaci poutníků. Babička a děda Joadovi byli příliš spjati s rodnou půdou, do nové země nechtěli a cesta pro ně byla příliš náročná. Biblický autor řešil otázku spjatosti se starými pořádky tím, že nechal celou generaci pamětníků egyptské služby zemřít na poušti.

¹³¹ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 76.

¹³² STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 181.

¹³³ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská Bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury*, 2. vyd., Praha: Vyšehrad, 2000, str. 34.

¹³⁴ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 127.

¹³⁵ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 205.

¹³⁶ Srov. Nu 14,33n; 26,64n.

2.2.3.10. Dobývání „země zaslíbené“¹³⁷

„Doufali, že najdou domov, a našli jen nenávisť. (...) Muž přijel se svým vozem do města. Obcházel farmy, poptával se po práci. Kde bych mohl dnes v noci spát? Nu u řeky je Hooverville. Tam je spousta Okiů.“¹³⁸

Dt 2,34 „V oné době jsme dobyli všechna jeho města, vyhubili jsme každé jeho město jako klaté, muže, ženy i děti; nenechali jsme nikoho vyvážnout.“¹³⁹

Výše uvedené citáty popisují naprostou odlišnost, jakým způsobem poutníci dospěli do „země zaslíbené“ a jakým způsobem se tam usadili.

V knihách Jozue a Soudců také čteme zcela odlišné zprávy o osidlování Palestiny. Kniha Jozue, tradičně řazená k deuteronomistické tradici, líčí dobývání Kenaanu jako vítězné tažení Izraelců konajících ve jménu Hospodinově. Autor klade veliký důraz na to, že Izraelské kmeny nenechali ve svém středu příslušníky jiných národů.¹⁴⁰ Toto téma obzvláště rezonuje v knihách Ezdráš a Nehemjáš. Naproti tomu kniha Soudců počítá s tím, že Izraelci od počátku žili v prostředí osídleném kenaanskými národy.¹⁴¹

Zajímavě o tématu „osidlování“ píše Harry Ruja, který se snaží nalézt paralelu mezi protivenstvím, která se dala izraelským kmenům v době osidlování Kenaanu, o němž čteme v biblické knize Soudců, a protivenstvím novodobým, které provázely vznik státu Izrael v roce 1948. Ruja ve svém článku „...To Give the Land...“ přirovnal palestinské Araby k edómskému kmenu, který nenechal projít izraelské kmeny po svém území¹⁴² a byl za to následně potrestán.¹⁴³ V našem kontextu by tedy bylo možno chápat verš Nu 20,17 tak, že palestinští arabové nechtěli nechat vedle svého státu fungovat samostatný stát Izrael.

Okiové nechtěli získat Kalifornii výhradně pro sebe. Jejich příchod do Kalifornie tedy spíše odpovídá pokojnějšímu osidlování Palestiny, které počítá s tím, že Izraelci s Kenaanci žili vedle sebe, jak je popsáno v knize Soudců. Okiové chtěli pouze společně s původními obyvateli užívat plodů „země zaslíbené“ odměnou za poctivou a tvrdou práci. Toho však bohužel nedosáhli.

¹³⁷ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 76-77.

¹³⁸ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 208 – 209.

¹³⁹ Srov. také Dt 2,35; 3,4.5; Joz 6,20; 10,1.28.32.35.37.39; 11,10.12; 15,17, 19,47.

¹⁴⁰ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská Bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury*, 2. vyd., Praha: Vyšehrad, 2000, str. 43-46, 213-216.

¹⁴¹ RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská Bible a dějiny: Úvod do starozákonní literatury*, 2. vyd., Praha: Vyšehrad, 2000, str. 43-46, 216-219. Otázku pravdivosti jedné nebo druhé zprávy o dobývání Kenaanu v této práci ponecháme stranou.

¹⁴² Dle Nu 20,17.

¹⁴³ Dle Sd 3. RUJA, Harry. „...To Give the Land...“, *Reconstructionist* [bez č.] december (1974), str. 7-12.

Poznámkou o Harry Rujovi a jeho vnímání izraelsko-palestinského problému jsem chtěla upozornit, na jisté podobnosti v problematice koexistence usedlíků s imigranty na území Palestiny a Kalifornie.

2.2.3.11. Mojžíš poslaný po vodě

„Chvíli tu stál a díval se, jak proud víří, jak zanechává žlutou pěnu mezi vrbovými kmeny. Bedničku tiskl k prsům. A potom se naklonil a položil bedničku opatrně do vody a podržel ji rukou. A promluvil divoce: ‚Tak plav a pověz jim to! Připlav do ulice, hniť tam a pověz jim to takhle! To je jedinej způsob, jak můžeš mluvit.‘“¹⁴⁴

Ex 2,3 „Ale děle už ho ukrývat nemohla. Proto pro něho připravila ze třtiny ošatku, vymazala ji asfaltem a smolou, položila do ní dítě a vložila do rákosí při břehu Nilu.“¹⁴⁵

Strýc Jan posílá po vodě mrtvé dítě Růže Šáronské, tak jako Mojžíšova sestra poslala malého Mojžíše po Nilu. Ona ho však poslala, aby ho zachránila a aby skrze něho mohl v budoucnu Bůh učinit veliké věci. „Mojžíš“ Joadových je mrtvý, ale také má určité poselství. Zajímavá je paralela mezi mrtvým dítětem, které mluvit nemůže, ale poselství vyřizuje tím, že se takto ukazuje lidem v ulicích; a Mojžíšem, který má neobratný jazyk a jeho síla je v činech a ne ve slovech.¹⁴⁶

2.2.3.12. Potopa

„Konečně byly hory plné a úbočí chrlila vodu do potoků, proměnila je v povodně a poslala je s hromovým rachotem kaňony do údolí. Déšť bil vytrvale v půdu. A potoky a říčky postupovaly po svazích břehů výše a výše, prodíraly se proutím a kořeny, ohýbaly vrby až k zemi, rvaly z půdy kořeny topolů, kácely stromy. Blátivá voda vířila kolem břehů a plížila se vzhůru po březích, až se konečně přelila - do polí, do zahrad, mezi zčernalé lodyhy bavlnovníku. Z rovných polí se stala jezera, široká a šedivá jezera, a déšť bičoval hladiny.“¹⁴⁷

Gn 7,17-20 „Potopa na zemi trvala čtyřicet dní, vod přibývalo, až nadnesly archu, takže se zdvihla od země. Vody zmohutněly a stále jich na zemi přibývalo. Archa plula po hladině vod. Vody na zemi převelice zmohutněly, až přikryly všechny vysoké hory, které jsou pod nebesy. Do výšky patnácti loket vystoupily vody, když byly přikryty hory.“

¹⁴⁴ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 394 – 395.

¹⁴⁵ Srov. také: Ex 4,10 „Ale Mojžíš Hospodinu namítal: ‚Prosím, Panovníku, nejsem člověk výmluvný; nebyl jsem dříve, nejsem ani nyní, když ke svému služebníku mluvím. Mám neobratná ústa a neobratný jazyk.‘“

¹⁴⁶ Ex 4,10 Ale Mojžíš Hospodinu namítal: ‚Prosím, Panovníku, nejsem člověk výmluvný; nebyl jsem dříve, nejsem ani nyní, když ke svému služebníku mluvím. Mám neobratná ústa a neobratný jazyk.‘

¹⁴⁷ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 383.

Steinbeck popisuje povodeň v Kalifornii neméně barvitým způsobem než biblický autor. Potopa je trestem za hřích, v tomto případě je hřích reprezentován porušením sociálního řádu. Zatímco potopa v Bibli je zakončena tzv. Noachickou smlouvou (Gn 9,9-16), *Steinbeckova* potopa má konec otevřený. Nevíme, zda Joadovi potopu přežijí. Chybí zde naděje, že Kalifornie bude po ustoupení vod očištěna, tak jako celá země po potopě v Gn 9. Důležitý je moment, kdy Růže Šáranská poskytne své mateřské mléko podvyživenému umírajícímu muži. Peter Lisca a Martin Shockley se domnívají, že se jedná symbol pro svaté přijímání.¹⁴⁸ Eric W. Carlson nesouhlasí, čin Růže Šáranské přičítá lásce k celému lidstvu, zcela ve smyslu humanismu Jima Casyho.¹⁴⁹

Potopa rovněž odkazuje na spojitost mezi Kalifornií a Egyptem, neboť v Nilské deltě každým rokem docházelo k záplavám. Tyto záplavy však byly pro Egypt životodárné, neboť po nich začínalo období vegetačního rozpuštění a zemědělsky úrodného období,¹⁵⁰ zatímco Steinbeckem popisovaná potopa směřuje spíše k tragickému konci.

2.2.4. Shrnutí

„Lépeť jest dvěma než jednomu; mají zajisté dobrý užitek z práce své. Neb padne-li který z nich, druhý pozdvihne tovaryše svého. Běda tedy samotnému, když by padl; nemá druhého, aby ho pozdvihl. (...) Také budou-li dva spolu ležeti, zahřejí se, ale jeden jak se zahřeje? Ovšem, jestliže by se kdo jednoho zmocniti chtěl, dva postaví se proti němu; ano trojnásobní provázek nesnadně se přetrhne.“¹⁵¹

Tento citát z knihy *Kazatel*, který se naučil Tom Joad od Jima Casyho, než Casy zemřel, by se dal nazvat „manifestem Casyho kolektivního humanismu“. Tom tato slova cituje na stránkách knihy *Hrozny hněvu*. Je třeba na tomto místě vyzdvihnout práci překladatele knihy *Hrozny hněvu* Vladimíra Procházky, který respektoval a sledoval překlad Bible kralické, takže umocnil celkové vyznění ocitovaného oddílu.

Tento úryvek dle mého názoru charakterizuje spiritualitu díla *Hrozny hněvu*. Nikoli tedy křesťanské, jak píše Martin Shockley,¹⁵² ale humanistické dílo s užitím biblické symboliky a biblických paralel.

¹⁴⁸ SHOCKLEY, Martin S. „Christian Symbolism in *The Grapes of Wrath*.“ *College English* 18 (1956): 87-90; str. 89. FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 78.

¹⁴⁹ CARLSON, Eric W. „Rebuttal: Symbolism in *The Grapes of Wrath*“, *College English* 19 (1958): 172-175; str. 172.

¹⁵⁰ HELLER, Jan. *Starověká náboženství: náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu*, Praha: Kalich, 1988, str. 31

¹⁵¹ STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, str. 371 – 372. Srov. Kaz 4,9-12.

¹⁵² SHOCKLEY, Martin S. „Christian Symbolism in *The Grapes of Wrath*.“ *College English*

Románem se táhne ideová linie, že pouze společný boj o budoucnost má nějaký smysl. Jenom společně může lidstvo zvítězit nad beznadějí. Každý člověk je totiž součástí velikého organismu, jedné duše. V tomto smyslu i konec románu můžeme pochopit pozitivně, sdílení, pomoc a milosrdenství překročilo hranice Joadovy rodiny.¹⁵³

V akademických kruzích na univerzitách ve Spojených státech vznikla odborná diskuse zejména o postavě Jima Casyho a jeho „křesťanských vlastnostech“. Dle Martina Shockleye se jedná o příběh s křesťanským vyzněním,¹⁵⁴ o zpřítomněnou zvěst evangelia. Já se spíše přikláním k jeho oponentovi, Ericu W. Carlsonovi, který souhlasí s tím, že Jim Casy svým vystupováním sice připomíná burčující poselství člověka Ježíše nebo starozákonních proroků, ale současně považuje za esenciální obsah zvěsti, ne pouze její podání.¹⁵⁵

“Here we have the social theme again, with religious overtones associated by some readers with Christianity – or at least that core Christianity which remains after doctrine, dogma, sacrament, ritual, miracle, and theism itself have been stripped away, leaving only the idealized brotherhood of man and the unitarian Over-Soul. (...) Christianity without Christ is hardly Christianity.”¹⁵⁶

Právě obsah zvěsti, nebo slovy křesťanské teologie, učení, je zcela odlišné. Shockley a Carlson se tedy liší v pohledu na „křesťanskost“ sekularizovaného křesťanství. Přetrvávající mravní maximy společenství, které má své kořeny v křesťanství, ale nevyznává křesťanského Boha, není ani dle mého názoru nadále křesťanským v pravém slova smyslu.

Harold Bloom v knize *John Steinbeck* mluví o Jimu Casym jako o „neteleologickém mysliteli“, jako o proroku a „moudrém muži“, nikoli však ve smyslu náboženském, ale naopak humanistickém.¹⁵⁷

18 (1956): 87-90; str. 87.

¹⁵³ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 69.

¹⁵⁴ SHOCKLEY, Martin S. „Christian Symbolism in *The Grapes of Wrath*.“ *College English* 18 (1956): 87-90; str. 87.

¹⁵⁵ CARLSON, Eric W. „Rebuttal: Symbolism in *The Grapes of Wrath*“, *College English* 19 (1958): 172-175; str. 173-4.

¹⁵⁶ CARLSON, Eric W. „Rebuttal: Symbolism in *The Grapes of Wrath*“, *College English* 19 (1958): 172-175; str. 173-4. Vlastní překlad: „Máme tu opět sociální tematiku s náboženským podtextem, která je některými čtenáři spojována s křesťanstvím – nebo přinejmenším s jádrem křesťanství, které zůstalo po odmítnutí doktríny, dogmat, svátostí, bohoslužby, zázračnosti a theismu jako takového, stojící pouze na základě idealizovaného bratrství člověka a „společné všeobjímající duše“. (...) Křesťanství bez Krista je stěží křesťanstvím.“

¹⁵⁷ BLOOM, Harold. *John Steinbeck*, New York : Bloom's Literary Criticism, 2008, str. 118.

“Indeed it might be said that in these characters Steinbeck is working out a definition of prophecy and the importance of the prophet in modern life, not as one who calls for specific acts of repentance and return to a covenantal tradition, but as one who sees into the heart of nature and speaks forth what lessons it teaches.”¹⁵⁸

Nicméně skutečnost, že existenci spirituální roviny výkladu reflektovali čtenáři hned od začátku, dosvědčuje následující citát listu, který Steinbeckovi poslal Reverend L. M. Birkhead.

“I hope you will not think I am impertinent, but our organisation has had put to it the problem of your nationality. There is very widespread propaganda, particularly among extreme reactionary religionists that you are Jewish and that *Grapes of wrath* is Jewish propaganda.”¹⁵⁹

Je tedy jisté, že hned po vydání knihy, byl její příběh ztotožňován s biblickým exodem.¹⁶⁰

Rodina Joadových nese ve svém chování a jednání rysy naturalistického románu. Její členové jsou doslova vláčeni společností. Společnost je špatná, proto není možné, aby se lidé chovali správně. Chyby, kterých se dopustí, nebo dokonce v případě Toma tří vražd, nejsou jejich chybami. „Oni nemohli jinak“, jak často opakuje matka Joadová. Tom zabil tři muže, jednoho v hospodské rvačce, druhého v Kalifornském Hoovervillu a třetího, když bránil Jima Casyho. Nikdy ale nepadlo přesvědčení, že je zabít nemusel. Stejně tak když Tomova sestra Rut prozradí, že je její bratr vrah a skrývá se, matka zakončí slovy, že byla vyprovokována a že za to nemůže. Slabosti, kterým propadá strýc Jan, jsou taky brány tak jak jsou a nenabízí se možnost, že by s nimi mohl bojovat.

¹⁵⁸ BLOOM, Harold. John Steinbeck, New York : Bloom's Literary Criticism, 2008, str. 118. Vlastní překlad: „Dalo by se říci, že Steinbeck v těchto postavách vypracoval definici prorokování a důležitosti prorocké postavy v současném životě. Nejedná se však o proroka, který volá po zvláštních činech pokání a obrácení ke ‚smluvené‘ tradici, ale někoho, kdo vidí do nitra přírody a promlouvá o tom, jaké nám dává poučení.“

¹⁵⁹ STEINBECK, Elaine, WALLSTEN, Robert (ed.). *John Steinbeck: A Life in Letters*, New York: Viking Press, 1975, str. 203. Vlastní překlad: „Doufám, že mě nebudete pokládat za impertinentního, ale organizace přednesla problém otázky vaší národnosti. Je zde velmi rozšířeno přesvědčení, částečně mezi extrémními reakcionářskými věřícími, že jste Žid a *Hrozny hněvu* jsou židovská propaganda.“

¹⁶⁰ 2. května 1940 dostal Steinbeck dopis, kde ho Reverend L. M. Birkhead (National Director of the Friends of Democracy) nařkl, že jsou *Hrozny hněvu* „židovská propaganda“. Dotazuje se také, zda má Steinbeck židovský původ. Steinbeck toto v odpovědi na dopis ze 7. května téhož roku popírá a dodává, že jeho dílo bylo nařčeno i z komunistické propagandy, což odmítl také. STEINBECK, Elaine, WALLSTEN, Robert (ed.). *John Steinbeck: A Life in Letters*, New York: Viking Press, 1975, str. 203.

2.3. Na východ od ráje

V roce 1947 začal Steinbeck psát *Salinas Valley*, biografický příběh rodiny své matky, rodiny Hamiltonových. Do tohoto příběhu je nenápadně vsunuta Steinbeckova autobiografická vložka o malém Johnovi a jeho vztahu k sestře Mary a strýci Tomovi,¹⁶¹ která je psaná v „ich-formě“. O něco později začal psát fiktivní příběh o rodině Traskových, který se s příběhem jeho rodiny proplétá. V roce 1951 dostávají příběhy spojující jméno *Na východ od ráje*.¹⁶² Román obsahuje tři víceméně autonomní příběhy rodiny Hamiltonových, Traskových a příběh Cathy Amesové. Příběhy se vzájemně prolínají, slučují a zase rozdělují.¹⁶³ Steinbeck chtěl napsat a věnovat román svým synům. Psal ho jako příběh o dobru a zlu ve světě, o jejich prolínání a těžkosti je vždy od sebe rozeznat.¹⁶⁴

V tomto díle ustupuje kolektivní duch a fatalismus dřívějších románů, do popředí naopak vstupuje jednotlivec, který se svobodně rozhoduje a formuje svůj život.¹⁶⁵ Psychologie postav je daleko propracovanější, než tomu bylo v dříve napsaných románech. Postavy se v průběhu románu vyvíjejí.¹⁶⁶

2.3.1. Stručný obsah románu

Román *Na východ od ráje* je příběhem dvou generací americké rodiny Traskových. Biografický příběh rodiny Hamiltonových zde pomineme, jelikož i v knize působí poněkud nesourodě a v takovémto krátkém shrnutí by byl vyloženě matoucí.

Hlavním hrdinou je Adam Trask. Prožíváme s ním nejdříve příběh z jeho mládí. Problém s jeho rodinou, despotickým otcem Cyrem a žárlivým nevlastním bratrem Charlesem. Otec miluje Adama, ale nesnaží se ho poznat a pochopit. Adam má k otci vztah zdrženlivý, až odmítavý. Charles svého otce miluje, ale je jím přehlížen.

Jedním z klíčových momentů jsou dva dary synů otci a jejich různé přijetí, které přímo odkazují na oběti Kaina a Ábela Bohu. Stejně porušení vztahů se opakuje mezi Adamem a jeho syny, Aaronem (Aronem) a Calebem (Calem).

¹⁶¹ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 271.

¹⁶² Steinbeck si byl jist, že Kalifornie se nachází jistě na východ od ráje. STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 104.

¹⁶³ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 118-119.

¹⁶⁴ STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 4.

¹⁶⁵ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 120.

¹⁶⁶ Velmi důležitá je nepřímá symbolika jmen popsána v kapitole 1.2.2.2.

Opět dva zcela povahově i vzhledově různí synové, dva dary otci a jejich zcela rozdílné přijetí. Tentokrát, když se Caleb pomstí svému bratru a Adam se ho ptá, kde Aaron je, slyšíme z jeho úst v odpověď parafrázovaný verš z Genesis 4,9. „*Jak to mám vědět?*“ (odsekl Cal.) „*Mám ho snad hlídat?*“¹⁶⁷ V románu vystupují ještě další důležité postavy. Cathy Amesová, matka Aarona a Caleba, kterou Steinbeck označil za zrůdu; Samuel Hamilton, Steinbeckův dědeček, který v románu představuje Adamova nejlepšího přítele; a číňan Lee, který vede Adamovi domácnost a je mu přítelem a rádcem, když Cathy rodinu opustí.

2.3.2. Symbolika

2.3.2.1. Symbolika názvu

Gn 3,23-24 „*Proto jej Hospodin Bůh vyhnal ze zahrady v Edenu, aby obdělával zemi, z níž byl vzat. Tak člověka zapudil. Východně od zahrady v Edenu usadil cheruby s míhajícími se plamenným mečem, aby střežili cestu ke stromu života.*“

Gn 4,16 „*Kain odešel od tváře Hospodinovy a usadil se v zemi Nódu, východně od Edenu.*“

“And now I had set down in my own hand the 16 verses of Cain and Abel and the story changes with flashing lights when you write it down. And now I think I have a title at last, a beautiful title, EAST OF EDEN. And read the 16th verse to find it. And the Salinas Valley is surely East of Eden.”¹⁶⁸

Je zajímavé, že Steinbeck použil pro inspiraci Gn 4,16 a nikoli 3,23-24, jak by se mohlo zdát. V obou těchto verších se setkáváme s posunem východním směrem od zahrady Eden, jako trestem za hřích. Nejdříve odejde Adam s Evou, jako trest za jedení plodu ze stromu poznání dobrého a zlého (Gn 3,24), pak odchází na východ Kain za vraždu svého bratra Ábela (Gn 4,16).

Joseph Fontenrose se domnívá, že Adam svůj ráj ztratil, když ho opustila jeho žena Cathy.¹⁶⁹ Osobně si myslím, že pro něho nikdy žádný ráj nebyl. Jeho „šťastný“ život s Cathy byl pouze sen. Proto si myslím, že Steinbeck píše o inspiraci veršem 4,16 a nikoli 3,24. Když se Adam stěhoval se svou ženou Cathy z Connecticutu, nešel do Kalifornie jako do ráje, ale stěhoval se právě *na*

¹⁶⁷ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 535 .

¹⁶⁸ STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 104. Vlastní překlad: „A nyní jsem vlastnoručně přepsal těch 16 veršů o Kainu a Ábelovi. Příběh se okamžitě změní, jakmile ho napíšeš. A nyní myslím, že pro něj mám konečně název, velmi pěkný název, NA VÝCHOD OD RÁJE. Pro inspiraci mi posloužil 16. verš. Údolí Salinas je určitě na východ od ráje.“

¹⁶⁹ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 121.

východ od ráje. Nebyl v tu dobu Adamem odcházejícím z ráje, byl Kainem odcházejícím ještě dál na východ.

2.3.2.2. Téma příběhu

Název románu *Na východ od ráje* samozřejmě úzce souvisí s tématem díla, prvními šestnácti verši ze čtvrté kapitoly knihy Genesis, které Steinbeck užil jako rámec pro příběh o dobru a zlu ve světě.

Steinbeck si vyčlenil na sepsání tohoto románu celý rok. Byl přesvědčen, že to bude jeho nejlepší kniha a chtěl jí tedy dopřát dostatek času a úsilí.¹⁷⁰ V průběhu jejího psaní jej zaujal 7. verš ze 4. kapitoly knihy Genesis, zejména pak různý překlad hebrejského slovesa *timšol* (תִּמְשֹׁל).¹⁷¹ Srovnává různé verze překladů: King James Bible, American Standard a navrhuje svůj překlad na základě konzultace s Dr. Ginzbergem.¹⁷²

Podle mého názoru právě fascinace tímto veršem dokazuje zlom ve Steinbeckově smýšlení. Opouští naturalismus a fatalismus svých předchozích děl.

Práce nad tímto textem musí postupovat jinak, než tomu bylo doposud, neboť zde nám autor nenechává volný prostor pro hledání paralel. Rámec tohoto románu je jasný.

Steinbeck si povšiml váhy a dopadu příběhu Kaina a Ábela na lidskou společnost a stejně jako rabínští vykladači, na rozdíl od křesťanských, kteří hřích a pád člověka spatřují v předchozí kapitole Gn 3, vidí v Kainově hříchu ten stěžejní a určující pro život každého z nás, neboť každý člověk, podle Steinbecka, žije tento příběh.¹⁷³

¹⁷⁰ STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 5.

¹⁷¹ Ve svém deníku *Journal of a Novel* užívá neznámo proč tvaru *timšel*. *Journal of a Novel* je soubor dopisů, které napsal Steinbeck během období práce na románu *Na východ od ráje* svému příteli Pascalu Covicimu. Tyto dopisy poskytují zajímavé poznatky k románu. Obsahují například i zmínku o tom, že Steinbeck, skrze Pascala Coviciho, kontaktoval Dr. Louise Ginzberga, profesora na Jewish Theological Seminary, ohledně rozboru Gn 4:7, konkrétně slovesa *timšol* a jeho možných překladech. STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 122.

¹⁷² O tom více v rozboru díla. STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 118-122.

¹⁷³ STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 90-91. Jedním z předchozích názvů románů, o němž Steinbeck přemýšlel, byl *Kainovo znamení*. Toto dokládá jeho pochopení příběhu Gn 4,1-16 jako příběhu každého z nás, neboť všichni jsme Kainovými potomky. STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 91. Srov. také STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 261. Srov. také STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 541.

2.3.2.3. Symbolika vlastních jmen

2.3.2.3.1. Symbolika nepřímá

Kvůli lepšímu porozumění látce předřazujeme symboliku nepřímou symbolice přímé.

Jak jsme již výše uváděli, symbolika jmen je v tomto románu spíše nepřímá. Steinbeck užil pro hrdiny románu symboliky počátečních písmen C a A, podle dvou hlavních hrdinů největšího příběhu, jak věřil,¹⁷⁴ příběhu Kaina a Ábela. Vytvořil tak řadu C-postav, neboli kainovských charakterů. Mezi tyto patří Cyrus, Charles, Caleb Traskovi, Cathy Amesová. Protiklad k nim tvoří řada A-postav, ábelovských charakterů. Tam řadíme Alici Traskovou (matku Charlese), Adama, Aarona, Abru a rodiče Cathy Amesové.¹⁷⁵

Kainovské postavy nesou spíše negativní vlastnosti, ale Steinbeck rozhodně neskouzává ke schematickému uvažování. Jsou to postavy, které si o sobě myslí, že jsou špatné, že mají špatné vlastnosti. Jsou ale daleko emocionálnější a vášnivější a možná i opravdovější, než Ábelovské postavy. Charles a Caleb bojují o přízeň otce, žárlí. Naproti tomu Adam a Aaron jsou jaksi snovní, neskuteční, do sebe uzavření a někdy sobečtí. Na těchto postavách a jejich schematickém pojmenování nám autor předkládá relativitu toho, co je dobré a co špatné, že někdy jsou věci naopak, než jak se nám zpočátku jeví.¹⁷⁶ Jedinou výjimku v celém románu tvoří Cathy Amesová, která je opravdu zcela zkažená.

Cathy Amesová nemá naprosto žádné kladné rysy. Spojení jejího křestního jména od C s příjmením od A jakoby tvořilo jakési hybridní spojení těchto dvou skupin charakterů. Domnívám se, že Cathy nese pouze negativní rysy obou těchto skupin. Obecný sklon ke špatnostem, který je charakteristický pro C-postavy a k tomu nezájem, soběstřednost a rezervovanost citů, kterými jsou zase postiženy A-postavy.

Terry R. Wright, který ke své studii *Cain and Abel: John Steinbeck* využil předpokladu, že Steinbeck během psaní svého románu pravděpodobně čerpal z knihy *The Legends of the Jews* od Dr. Louise Ginzberga, ztotožňuje postavu Cathy Amesové s postavou biblické Evy. Wright sleduje midrašické tradice, které nabízejí výklad, že došlo ke spojení mezi Evou a hadem a že Kain je

¹⁷⁴ STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 4.

¹⁷⁵ STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 128.

¹⁷⁶ Je třeba si také uvědomit, že biblický autor neuvádí žádnou osobnostní charakteristiku v příběhu Gn 4,1-16. Vůbec nevíme, jakou měl Ábel povahu. Ze skutečnosti, že Kain zabil svého bratra, usuzujeme, že on je ten zlý a špatný, zatímco Ábel byl tedy dobrý.

vlastně potomkem hada.¹⁷⁷ Cathy sama dle Steinbeckova popisu připomínala hada, zejména pak tvarem svého obličeje.¹⁷⁸ Steinbeck dále odkazuje na Cathyn archetyp Evy v oddílu, kde Samuel s Adamem jedná o zřízení zahrady.

„Kde bude ovocný sad?“ „Jabka pěstovat nebudu,“ řekl Adam. „Nač si říkat o neštěstí?“ „A co tomu říká Eva? Ta do toho má taky co mluvit, ne? Evám obyčejně jabka chutnají.“¹⁷⁹

Domnívám se, že Steinbeck pracoval s archetypem Evy jako s obecně ženským principem, který podle něho v příběhu patrně nesmí chybět. Se ztotožněním Cathy Amesové s Evou nemohu naprosto souhlasit. Eva v příběhu Gn 3, na rozdíl od Cathy Amesové v románu, není dle mého názoru vůbec profilována jako záporná postava.

Zajímavé je, že všechny kainovské postavy, kromě Caleba, mají na čele z různých důvodů jizvu připomínající Kainovo znamení. V deníku *Journal of a Novel* Steinbeck vyjadřuje přesvědčení, že Kain dostal toto znamení jako znamení ochrany.¹⁸⁰ Caleb toto znamení nemá. Jako první z řady C-postav využil možnosti volby zvítězit nad svými rodovými dispozicemi a nad hříchem. Sice nepřímou zavinil smrt svého bratra, ale rozhodl se žít dál a ovládnout své špatné sklony.

Aaron je jednak dle nepřímé jmenné symboliky A-postava, ale současně je také biblickým Áronem. Samuel Hamilton navrhol, aby byla dvojčata pojmenována Jozue a Caleb, neboť tyto dva jediní vyšli z Egypta a dostali se do země zaslíbené. Adamovi se jméno Jozue nelíbilo. Samuel navrhl druhé jméno, které se mu líbí, Aaron.¹⁸¹ Ten se ale do země zaslíbené nedostal. Románový Aaron zemřel. Chtěl se stát knězem, tak jako byl i biblický Áron knězem.

¹⁷⁷ WRIGHT, Terry R. *Cain and Abel: John Steinbeck*. In WRIGHT, Terry R. *The Genesis of fiction: modern novelists as biblical interpreters*, Aldershot: Ashgate; 2007, str. 52.

¹⁷⁸ „Jako by příroda chtěla zamaskovat past, Cathy vypadala od malička jako vtělená nevinnost.(...) Nos měla jemný a útlý a tváře se jí od vysokých a širokých lícnic kostí sbíhaly k malé bradičce, takže měl její obličej srdcovitý tvar.“ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 74.

¹⁷⁹ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 164. Steinbeck zde pracuje se všeobecně uznávaným, avšak mylným předpokladem, že rajské ovoce, kvůli kterému byl člověku odepřen ráj, bylo jablko. Toto vychází z latinského výrazu malum, který nese oba významy, jak plod obecně, tak i jablko. V Hebrejském textu, ani v Septuagintě nic o jablku nečteme. Přesvědčení, že šlo o jablko, napomohla pravděpodobně také ikonografie, kde je ovoce ze stromu poznání znázorněno jako jablko.

¹⁸⁰ STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 91.

¹⁸¹ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 263.

Caleb je C-postava, jediná, která nemá jizvu na čele, neboli Kainovo znamení. On jediný se také dokázal vzepřít svému horšímu já, o kterém byl vždy přesvědčen, že v něm dominuje, a to proto, že poznal jaké má geny po své matce. Vyrovnání se se sebou samým, požehnání, které se mu na úplný závěr knihy dostane od jeho otce Adama, přestože ten věděl, že Caleb nese částečnou vinu na smrti Aarona, a sblížení s Aaronovou bývalou milou Abrou, je dle mého názoru Calebovo symbolické vstoupení do „země zaslíbené“.

Abra je jméno dívky, které její otec vykřikl bezprostředně po jejím narození. Jméno zní jako část zlidovělého tvaru „abraka dabraka“. Tento tvar může být odvozen od hebrejského kořene slovesa *b-r-ch* (žehnat).¹⁸² Do obecného povědomí tvar pravděpodobně vstoupil skrze židovskou modlitbu „Kadiš sirotků“, kterou odříkávají truchlící za svého zemřelého.¹⁸³ Kontext může být chápán obdobně, otec je zklamán tím, že se mu nenarodil syn.

„Moje dcera se jmenuje Abra, chlapci. Není to legrační jméno?“ (...) „Abra tu byla dřív, nežli jsem dechu nabral zavolat jiného, a tak mi přišla Abra.“ (...) „Neříkám, že jsem netoužil po synovi – ale z Abry mám opravdu radost.“¹⁸⁴

2.3.2.3.2. Symbolika přímá

Adam je hlavním hrdinou románu. Stejně tak jako i jiné postavy nemá jedinou biblickou předlohu. Z počátku příběhu je Ábelem, věnuje svému otci dar, který otec přijme. Je ze žárlivosti téměř zabit svým bratrem Charlesem. Joseph Fontenrose tvrdí, že Adamův dar otci, štěně, je symbolem jeho Ábelovské postavy pastevce, zatímco umělecky zdobený nůž Charlesův je symbolem zemědělce.¹⁸⁵ V tomto případě nemohu dát Fontenrosovi za pravdu, neboť nechápu, proč by měl být nůž spíše symbolem zemědělce, než pastevce. Nůž v kontextu příběhu Gn 4,1-16, kde se mluví o oběti, může odkazovat na obětní nůž. Porovnáním těchto darů můžeme spíše dojít k závěru, že štěně, mládě, odkazuje k životu, zatímco nůž ke smrti.

¹⁸² K tomu srov.: „hokus-pokus“ z latinského „hoc est enim Corpus meum“, které je součástí slov proměňování a pozdvihování v rámci eucharistické části bohoslužby Církve římskokatolické do doby, kdy se sloužila mše v latině.

STRÍŽ, Antonín (ed.). Římský misál, Praha: Vyšehrad, 1945, str. 38.

¹⁸³ Část této modlitby zní takto: יהא שמא רבא מברך לעלמ ולעלמי עלמאי
český překlad: Amen, buď požehnáno Jeho veliké jméno na věky věků.

BLAŽEK, Jiří (ed.), HOLUBOVÁ, Markéta (ed.). *Sidur Adir ba-marom. Modlitební kniha pro všední dny, šabat a svátky s paralelním českým překladem*, 1. vyd., Praha: Nakladatelství Bergman Tomáš, 2008, 676 s.

¹⁸⁴ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 330.

¹⁸⁵ FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 120.

Potom ale Adam přebírá rysy kainovské. Ožení se a odejde z rodné půdy, zatímco Charles zůstává na rodinné farmě, kde také potom zemře.

Na okamžik se Adam stává *biblickým* Adamem, proto jej uvádíme i v symbolice přímé, neboť se svou ženou odstěhuje do Kalifornie, aby tam spokojeně hospodařil a založil zahradu.

Románový Adam je však spíše „anti-Adamem“. Jméno Adam je od hebrejského kořenu *a-d-m*, který je společný jednak pro slovo člověk, ale v našem kontextu je důležitý zejména význam *půda*.¹⁸⁶ Adam Trask je sice člověkem, který žije dál ve svém potomku Calovi (Kainovi), ale k půdě nemá vůbec žádný vztah. Nechce se starat s bratrem o farmu v Connecticutu a následující citát, který je v románu Steinbeckovým odkazem na biblického Adama, svědčí o tom, že Adam sice chtěl založit zahradu, ale chtěl, aby vlastní práci s půdou za něj udělali jiní.

„Podívej, Samueli, chci z těch pozemků udělat zahradu. A nezapomeň, že já se jmenuju Adam. Zatím jsem ještě žádný ráj nikdy neměl, natož aby mě z něho vyhnali.“ „Tak pádný důvod pro založení zahrady jsem namouduši ještě neslyšel!, zasmál se Samuel.“¹⁸⁷

Jak jsme již výše uváděli, Joseph Fontenrose tvrdí, že Adam ztratil ráj, když od něho odešla jeho žena Cathy. Já se přikláním k názoru, že Adam žádný ráj neměl, zahrada, o které snil a kde chtěl žít se svou ženou, nebyla nikdy založena. I když není jisté, že Aaron a Caleb jsou Adamovi synové,¹⁸⁸ je jeho otcovství asi jediným Adamovským znakem.

„Myslels už na svoje vlastní jméno?“ (...) „Samosebou. Adamovi prvorození – Kain a Ábel.“ Adam namítl. „To ne! Ne, to přece nemůžeme.“¹⁸⁹

2.3.3. Paralely

2.3.3.1. Paralela země zaslíbené a Kalifornie

Stejně jako i v předchozích románech, nechybí v knize *Na východ od ráje* paralela Kalifornie se „zemí zaslíbenou“. Adam se stěhuje se svou ženou do Kalifornie, protože věří, že je to úrodný kraj a že tam založí rodinu, která bude šťastná.

¹⁸⁶ HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*, Praha: Advent-Orion, 2003, str. 35.

¹⁸⁷ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 164.

¹⁸⁸ Joseph Fontenrose navrhuje možnost, že vzhledem k tomu, že jde o neidentická dvojčata, mohly by být jeden Adamův, druhý Charlesův. FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 121.

¹⁸⁹ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 257.

„V Kalifornii je hezky,“ řekl. „V zimě je tam taky hezky. A dá se tam pěstovat všechno.“
(...) „Podívej, Charlesi, v Kalifornii roste všechno tak rychle, že prej něco zaseješ a musíš honem couvnout, aby tě to neporazilo.“¹⁹⁰

2.3.3.2. Paralela oběti

„A co ty jeho narozeniny?“ křičel Charles. „Měl jsem tři čtvrtáky a koupil jsem mu nůž z Německa – tři želízka a vývrtku, s perleťovou stříenkou! Kde je ten nůž? Viděls někdy, že by ho vzal do ruky? Dal ho snad tobě? Nikdy jsem neviděl, že by ho brousil. Nemáš ho náhodou v kapse? Co s ním udělal? „Děkuju,“ povídá – a to bylo všechno. Víckrát už jsem o tom noži neslyšel, a byl z Německa s perleťovou stříenkou, za tři čtvrtáky.“¹⁹¹

Gn 4,3,5 „*Po jisté době přinesl Kain Hospodinu obětní dar z plodin země. (...) na Kaina však a na jeho obětní dar neshlédl. Proto Kain vzplanul velikým hněvem a zesinal v tváři.*”

„Cos mu dal k narozeninám ty? Myslíš si, že jsem to neviděl? Dal jsi za to tři čtvrtáky, nebo třeba jen dva? Přitáhl jsi mu domů štěně, voříška, cos našel za domem v lesíku. Smál ses jako blázen a vytahoval ses, že z něho bude dobrej křepelák. A toho psa nechává spát u sebe v pokoji! Hraje si s ním, když čte. Už ho taky vycvičil. A kde má ten nůž? „Děkuju,“ povídá, nic než „Děkuju.“¹⁹²

Gn 4,4 „*Také Ábel přinesl oběť ze svých prvorozených ovcí a z jejich tuku. I shlédl Hospodin na Ábela a na jeho obětní dar,*”

Paralela mezi těmito verši je evidentní. Tak jako Charles ani *biblický* Kain nevěděl, proč jeho dar nebyl přijat. O tom, proč Bůh nepřijal Kainovu oběť bylo napsáno mnoho, včetně výkladů, že Bůh má raději pastevce než zemědělce a že zavržení Kainovy oběti má spojitost s Izraelským kultem.¹⁹³

Osobně se domnívám, že klíčem k odmítnutí není povaha daru. Myslím, že nejde o to, zda má Bůh raději pastevce, nebo zemědělce, potažmo není důležité, jestli se Cyrovi více líbilo nalezené štěně voříška, než kapesní nožík. Proč Bůh nepřijal Kainovu oběť je pro nás samozřejmě otázkou. Nemůžeme srovnávat boží jednání s jednáním Cyrovým. Cyrus nehraje v románu roli Boha, v jeho případě je motivace jasná, Adama měl raději.¹⁹⁴ Řešení, že by měl Bůh raději Ábela než Kaina odporuje křesťanskému učení o Bohu. Křesťanský Bůh nepatří mezi bohy antických bájí, kteří mají své oblíbené hrdiny a straní

¹⁹⁰ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 102.

¹⁹¹ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 33-34.

¹⁹² STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 34.

¹⁹³ O tom více později v kapitole 2.2.3.4. Steinbeckův souvislý výklad Gn 4,1-16.

¹⁹⁴ „Mám tě prostě radši. Odjakživa. Děláš třeba chybu, že ti to říkám, ale je to pravda. Mám tě radši.“ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 32.

jim. Myslím, že ani Steinbeck zde nechtěl naznačit, že by byl Bůh nespravedlivý.¹⁹⁵ Pracuje zde s *kainovskou* reakcí, s neovládnutou žárlivostí.

„Co je to?“ Zeptal se Adam. ‚Dárek.‘ Adam pomaličku rozložil tisíčovky směnitelné za zlato do vějíře. ‚Co je to? Co?‘ Zarazil se. Cal polkl. ‚Já – vydělal jsem je – pro tebe, abych ti nahradil ten salát.‘ (...) ‚Já ty peníze nechci, Cale. A s tím salátem – to jsem myslím taky nedělal pro zisk. Bral jsem to jako hru, abych viděl, jestli ten salát dopravím, a nevyšlo mi to. Nechci ty peníze.‘¹⁹⁶

„Já chci na vysokou. Nejradši bych šel rovnou. Chci odtud vypadnout.“¹⁹⁷ (...) ‚Jistě – ty zkoušky.‘ Adam se pokusil zatvářít jakoby nic. ‚Samozřejmě že mi to řek. Vytáh se, kluk jedna. Jsem na něj pyšný. Nejspíš mu dám zlaté hodinky.‘¹⁹⁸

Je těžší v tomto případě mluvit o dvou darech. Zatímco Cal upřímně toužil vydělat peníze a dát je otci, aby mu nahradil ztrátu z prohrané investice, Aaron chtěl odejít na univerzitu, protože chtěl odejít z města, výhradně kvůli sobě. Nemohl se smířit s tím, že se mu lidé kvůli otcově prohrané investici posmívají. Dokonce to otci dával za vinu.

Setkáváme se tedy se dvěma odlišnými koncepty daru. Jeden dar byl z lásky darován, ale nepřijat, druhý dar zase vůbec darován nebyl, ale přesto byl s láskou přijat. Aaron dokonce o svém přijetí na univerzitu ani otci neřekl a Cal se za to na něho hněval.

2.3.3.3. Paralela bratrovraždy

„Adam uskočil jedním zoufalým skokem zpátky a zvedl ruce, aby si uchránil obličej. Jeho bratr postupoval přesnými pohyby, s nohama pevně na zemi. Lehce vystřelil jednou pěstí, aby odhadl vzdálenost, a pak se dal s mrazivou odhodlaností do práce – prudká rána na žaludek, a Adam spustil ruce; pak čtyři údery do hlavy. Adam cítil, jak mu v nose křupla kost a chrupavka. Znovu zvedl ruce a Charles ho zasáhl na srdce. A celou tu dobu se Adam díval na bratra zoufalým a zmateným pohledem jako odsouzenec na kata.“¹⁹⁹

Gn 4,8 „*I promluvil Kain ke svému bratru Ábelovi... Když byli na poli, povstal Kain proti svému bratru Ábelovi a zabil jej.*“

¹⁹⁵ Tuto domněnku zde neuvádím, abych hájila Steinbeckovu pravověrnost. Vím, že s mnohými křesťanskými projevy měl problém. Něco jiného však je nesouhlasit s konkrétními projevy konkrétních lidí, které se ve Steinbeckových dílech hojně vyskytují, a nesouhlasit s křesťanskou věroukou.

¹⁹⁶ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 514-515.

¹⁹⁷ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 453.

¹⁹⁸ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 466.

¹⁹⁹ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 34.

Velmi zajímavé je, že k Charlesově záchvatu žárlivosti došlo ještě dříve, než přišel jeho dlouhý monolog o tom, že otec odmítl jeho dar. Charles si všiml, jak otec rozmlouvá s Adamem, a záviděl mu. Uvědomil si, že má otec Adama raději, než jeho.

„Viděl jsem, jak se k tobě naklání, jako když si povídá s mužským, ne jako když vykládá sám, ale jako když se s někým baví.“ (...) Charles náhle vykřikl: „Chceš mi ho vzít! Jaks to vůbec narafičil? Co tím chceš dokázat?“²⁰⁰

„Všichni ho mají radši,“ odpověděl Cal klidně. „Arona má rád každý.“ (...) „Tátu mám rád moc. Ale on má radši bratra.“ (...) „Dejme tomu, že bys ty peníze vydělal a dal je tátovi – nenapadlo by tě, že si jeho lásku kupuješ?“ „Napadlo, jistě. A byla by to pravda.“²⁰¹

Z této citace cítíme Charlesovo zoufalství. Uvědomil si, že otec miluje Adama více, než jeho. Již v této chvíli propukl v Charlesovi záchvat žárlivosti, který ho přemohl. Charles dá plně průchod svému zoufalství a vykřičí ze sebe svou křivdu. Ačkoli *biblický* autor nám nesděluje obsah toho, co promluvil Kain k Ábelovi, dovedeme si představit, že by to bylo něco podobného.

Cal, zdá se, se na otce nezlobí, dokonce otcovy preference chápe, protože sám je podle svého mínění špatný.²⁰² Stačilo by mu, kdyby si otce mohl skutečně koupit. Zlom nastal teprve tehdy, když otec jeho dar odmítl.

„Aaron řekl: ‚Mrzí mě to dnešní odpoledne.‘ ‚Ty za nic nemůžeš - nemysli na to.‘ Otočil se a kráčeli chvíli vedle. ‚Chtěl bych, abys šel se mnou,‘ řekl Cal. ‚Něco ti chci ukázat.‘ ‚Co?‘ ‚Jedno překvapení. Ale ohromně zajímavé. Pro tebe.‘ (...) ‚Vyplňte tenhle formulář. Vypočtete si, v kterém roce jste se narodil, napište to semhle a dobře si to pamatujte.‘“²⁰³

Calova vražda spočívala v tom, že odhalil svému bratrovi totožnost jejich matky, která vedla ve městě nevěstinec. Aaron se hned ten den šel přihlásit do války. Cal věděl, že bratr pravdu o jejich matce neunes²⁰⁴ a to znamená, že má spoluvinu na tom, že Aaron zemřel. Stejně tak jako Charlese, vedla i Cala k tomuto činu žárlivost.

²⁰⁰ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 33.

²⁰¹ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 457-458.

²⁰² STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 458.

²⁰³ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 518-519.

²⁰⁴ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 437.

2.3.3.4. Bůh volá Kaina k odpovědnosti

„Adam se ho zeptal: ‚Víš, kde máš bratra?‘ (...) ‚Jak to mám vědět?‘ odsekl Cal. ‚Mám ho snad hlídat?‘“²⁰⁵

Gn 4,9 „*Hospodin řekl Kainovi: ‚Kde je tvůj bratr Ábel?‘ Odvětil: ‚Nevím. Cožpak jsem strážcem svého bratra?‘*“

Steinbeck užívá parafráze na biblický verš Gn 4,9, aby umocnil paralelu Cala s biblickým Kainem. Cal i Kain zapírají. Adam pravděpodobně skutečně neví, kde Cal je, zatímco Bůh se táže, ačkoli je vševědoucí.²⁰⁶ Avšak sugestivní podoba otázky napovídá, že Adam přece jen asi ví, co se stalo, nebo minimálně je přesvědčen, že to ví Cal. Věta: „*víš, kde máš bratra?*“ totiž zní jakoby Adam Cala z Aronova zmizení obviňoval. Nezeptal se: „*nevíš, kde je Aron/nevíš kde je můj syn...*“? Zeptal se sugestivně „*víš, kde máš (ty) bratra?*“²⁰⁷ Říká tím vlastně, že tak jako tak je Cal za Arona zodpovědný.

²⁰⁵ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 535.

²⁰⁶ O tom více v kapitole 3.3.3.

²⁰⁷ K tomu srov. Lk 15,30, kde starší bratr v podobenství o Milosrdném Samaritánovi říká: „...tenhle tvůj syn,...“ a neříká „můj bratr“, rozumíme tomu tak, že se v hněvu na otce od svého bratra distancuje.

3. Steinbeckův souvislý výklad Gn 4,1-16

3.1. Předpoklady k analýze textu jako výkladu Gn 4,1-16

Terry R. Wright ve své studii *Cain and Abel: John Steinbeck* vyjadřuje možnost, že román *Na východ od ráje* je midrašem k oddílu Gn 4,1-16, který je doplněn vyprávěním románu.²⁰⁸ Dokládá tuto domněnku zprostředkovanou konzultací s Dr. Louisem Ginzbergem a tím, že měl Steinbeck jeho knihu *The Legends of the Jews* v tu dobu k dispozici.²⁰⁹ Osobně si myslím, že pokud toto ztotožnění zůjme na níže citovaný oddíl z knihy, bude podobnost zřetelnější. Steinbeck své románové postavy zasadil do role rabínů vykladačů, kteří předkládají svá stanoviska k textu a jeho pochopení. Tak jako midraše k určitým oddílům biblického textu, které představují souvislý výklad textu obsahující poznámky jednotlivých rabínů,²¹⁰ tak i Steinbeckův text představuje jakousi syntézu myšlenek, které autora při četbě biblického textu napadají. Steinbeck navíc přidává postavu Adama, který má roli nechápavého člověka, jehož význam spočívá v tom, aby autor svému čtenáři důkladněji vysvětlil své pochopení textu.

Wright dále uvádí možnou inspiraci dílem Ericha Fromma *Psychoanalysis and religion*, které dle jeho tvrzení Steinbeck četl krátce předtím, než začal román psát.²¹¹

Následující citace navazuje na příběh Gn 4,1-16, který je celý v románu *Na východ od ráje* ocitován, Samuel jej čte ze své Bible.²¹² Ocitujeme text v celé délce, neboť je pro potřeby této kapitoly nezbytný.

Samuel zaklapl volné desky knihy skoro unaveně. „Tak to máme. Šestnáct veršů, nic víc. Panebože! Zapomněl jsem už, jak je to strašné – ani náznak povzbuzení. Třeba má Líza pravdu. Není na tom nic k chápání.“ Adam si zhluboka povzdychl. „Moc útěšný ten příběh není, co?“ (...) „Žádný příběh nemá sílu a nevydrží, pokud necítíme sami v sobě, že říká pravdu, pravdu o nás. Jaké to lidé nesou břemeno viny!“ (...) „Nabereme si plnou náruč viny, jako by to bylo něco vzácného. Nejspíš po tom tolik toužíme.“ (...) „No, každý malý

²⁰⁸ WRIGHT, Terry R. *Cain and Abel: John Steinbeck*. In WRIGHT, Terry R. *The Genesis of fiction: modern novelists as biblical interpreters*, Aldershot: Ashgate, 2007, str. 51.

²⁰⁹ WRIGHT, Terry R. *Cain and Abel: John Steinbeck*. In WRIGHT, Terry R. *The Genesis of fiction: modern novelists as biblical interpreters*, Aldershot: Ashgate, 2007, str. 51.

²¹⁰ Srov. SLÁMA, Petr. *Tanu Rabanan: antologie rabínské literatury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 267-269, 310-320.

²¹¹ WRIGHT, Terry R. *Cain and Abel: John Steinbeck*. In WRIGHT, Terry R. *The Genesis of fiction: modern novelists as biblical interpreters*, Aldershot: Ashgate, 2007, str. 57. Tato poznámka je podnětná a zajímavá, na druhou stranu rozlišení mezi „autoritářským“ a „humanistickým“ náboženstvím, jak o něm Wright píše, můžeme zaznamenat už v předchozích dílech, např. v *Hroznech hněvu*, jak jsme o tom výše psali. Inspirace je tedy možná, ale nedomnívám se, že by pro Steinbecka byla něčím zcela novým.

²¹² STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 258-259.

kluk si myslí, že hřích vynašel on. O ctnosti si myslíme, že se ji učíme, protože se nám o ní vykládá. Ale na hřích přicházíme sami.“ „Protože,“ vyhrkl Adam vzrušeně, „jsme tohle všechno zdědili. Z toho jsme vzešli. Něco ze své viny jsme dostali po předcích. Jaké jsme měli vyhlídky? Jsme děti svých otců. To znamená, že jsme nebyli první. Je to výmluva, ale výmluv na světě nikdy není dost.“ (...) Samuel namítl: „Copak ten obraz nevidíte i v jiném rámu? Výmluva nevýmluva, se svými předky jsme spojeni. My tu vinu neseme.“ (...) Adam řekl: „Pamatuju se, že jsem se na Boha trochu zlobil. Kain i Ábel obětovali oba, co měli, ale Bůh přijal Abela a zavrhl Kaina. Nikdy jsem to nepokládal za spravedlivé. Vy ano?“ „Díváme se na to možná z různých úhlů“, řekl Lee. „Pokud si vzpomínám, ten příběh napsali pastýři pro pastýře. Ne zemědělci. Není přirozené, že pastýřskému bohu je tučně jehně milejší než snop ječmene? Obětovat se musí to nejcennější.“ „Já vám rozumím,“ souhlasil Samuel. „Ale varuji vás, Lee, neuplatňujte tenhle svůj orientální způsob myšlení před Lízou!“ Adam vzrušeně namítl: „Ale proč Kaina Bůh zatratil? Vždyť je to nespravedlivost!“ Samuel řekl: „Člověk má pořádně poslouchat. Bůh přece Kaina vůbec nezatratil. I Bůh snad může něčemu dávat přednost. Dejme tomu, že Bůh měl jehněčí radši než zeleninu. V tom se s ním docela shodnu. A Kain mu obětoval třeba svazek mrkve. A Bůh mu řekl: „Tohle nemám rád. Zkus to znovu. Přines mi něco, co mi bude víc po chuti, a budu se na tebe dívat stejně jako na bratra.“ Jenomže Kain se dopálil. Dotklo se ho to. A když se člověka něco dotkne, potřebuje si vztek na něčem vylejt, a do cesty se mu připlet Ábel.“ Lee připomněl: „Svatý Pavel říká Židům, že Abel měl větší víru.“ „V první knize Mojžíšově o tom nestojí nic,“ řekl Samuel. „O žádné menší nebo větší víře. Naráží se jenom na Kainův vztek.“ (...) „Vy dva jste ten příběh studovali. Já ho znal jen povrchně a moc mi z něho neutkvělo. Kaina tedy Bůh vyhnal pro vraždu?“ (...) „Poslouchals pořádně? Kainovo znamení ho nemělo zničit, ale chránit. Bůh vyslovuje kletbu nad každým, kdo by ho zabil. Byl to ochranný glejt.“ „Stejně se nemůžu zbavit pocitu, že to Kain odnesl nespravedlivě, nedal se Adam.“ „Možná“, řekl Samuel. „Jenomže Kain zůstal naživu a měl děti, kdežto Ábel žije jen v tom příběhu. My jsme děti Kainovy. A není to zvláštní, že tři dospělí chlapi po tolika tisíciletích o tom zločinu mluví, jako by k němu došlo včera v King City a nedostal se ještě před soud?“²¹³

Genesis 4,3-7; 14-15

³*I stalo se po oněch dnech, že přinesl Kain z plodů země oběť Hospodinu.*

⁴*I Ábel přinesl také z prvorozených ovcí svých a z tuku jejich. I shlédl Hospodin na Ábela a jeho dar.*

⁵*Ale na Kaina a dar jeho neshlédl. I vzplanul Kain převelice a spadla jeho tvář.*

⁶*I řekl Hospodin Kainovi. „Proč jsi vzplanul? A proč spadla tvář tvoje?“*

⁷*Cožpak to není tak, že budeš přijat, budeš-li dobře činit? A nebudeš-li dobře činit, ve dveřích hřích se usadí a bude po tobě dychtít, ale ty nad ním budeš vládnout.“*

¹⁴*Hle, vypuzuješ mě dnes z tváře této země. A před tváří tvou se budu skrývat a budu tulákem a štvancem na zemi. I stane se, že každý, kdo mě nalezne, zabije mě.“*

¹⁵*I řekl jemu Hospodin: „nikoli, kdokoli by zabil Kaina, sedmkrát bude postižen. A vložil Hospodin na Kaina znamení, aby ho nikdo nezabil, kdo by ho našel.“²¹⁴*

Autor ocitoval v románu celý oddíl o Kainu a Ábelovi a předestírá nám zde své pochopení biblického textu. Verše 3-7 a 14-15, kolem nichž se soustřeďuje citovaný oddíl, nám tím představuje jako dva vrcholy textu. Soustředil svou

²¹³ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 259-261.

²¹⁴ Vlastní překlad.

pozornost zejména na problematiku obětovaných darů a jejich různého přijetí. Snaží se vyrovnat s otázkou v lidských očích nespravedlivým odmítnutím Kainovy oběti. Dále se zabývá vyzněním veršů 14-15, otázkou, zda je Kainovi znamení trestem, či ochranou. Verše 6 a 7 na tomto místě ponechává trochu ve stínu veršů 3 až 5.

3.2. Komentář ke Steinbeckovu výkladu

Steinbeck užívá pro svůj výklad rozhovor románových postav. Adam představuje člověka, který je na první poslech zaujat nespravedlností, že Bůh přijal oběť jen jednoho z bratrů. Samuel i Lee se Adamovi snaží pozměnit úhel pohledu a upozornit na to, co je podle nich důležité.

Velmi důležité jsou první věty citace, kde Steinbeck představuje své pochopení predestinace. Lidé jsou potomci Kainovi a jsou tedy předurčeni k tomu, aby jednali špatně. Toto porozumění je zcela v souladu s vyzněním románu *Hrozny hněvu*. Lidé zde mají určité postavení, místo ve společnosti, které určuje a omezuje jejich možnosti. S problematikou predestinace a fatalismu se však později vyrovnává, když navrhuje možnost překladu *timšol* jako můžeš (vládnout nad hříchem). V tomto bodu Steinbeck zcela překračuje fatalismus svých předchozích románů.

Lee předestírá otázku oběti. Domnívá se, spolu se Samuelem, že Bůh si vybral Ábelovu oběť, protože je příběh psán pro určité recipienty, v tomto případě pro pastevce. Tohoto výkladu se drží i některé vykladačské školy.²¹⁵

Samuel přikládá Bohu antropomorfní vlastnosti a srovnává jeho preference se svými. Bůh si podle něho přeje, aby Kain obětoval stejně jako Ábel. Ve vlastním výkladu, který bude následovat, se pokusím zdůvodnit, proč se s tímto výkladem nemohu ztotožnit.

Po dlouhé pasáži výkladu o oběti, se konečně Lee a Samuel dostávají k jádru poselství příběhu, ke Kainově hněvu a bratrovraždě.

Steinbeck pokládá za důležité dále zopakovat, že Kainovo znamení není trestem, ale ochranou, a relativizuje Kainovo prokletí, neboť podotýká, že Kain, ne jeho bratr, je tím, kdo přežil ve svých potomcích.

Na úplný závěr Samuel opakuje Steinbeckovo přesvědčení, že příběh Kaina a Ábela je nadčasový a žije v každém z nás.

²¹⁵ O tom více v odstavci Komentáře ke Gn 4,3-7; 14-15. Pastevectví a zemědělství pro ně představuje různé kmenové skupiny a různý kult. Je zajímavé, že Steinbeck má o tomto smyslu výkladu povědomí.

3.2.1. Výklad klíčového verše Gn 4,7

Samotným vrcholem oddílu je pro Steinbecka verš 7, jak se dozvíme z jeho dopisů ve sborníku *Journal of a Novel*.

WTT: וְאִם לֹא תֵיטִיב לִפְתֹּחַ חַטָּאת רַבִּץ וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקְתּוּ וְאַתָּה תִּמְשָׁל-בּוֹ: וְהָיָה אִם-תֵּיטִיב שָׂאָה

„Cožpak to není tak, že budeš přijat, budeš-li dobře činit? A nebudeš-li dobře činit, ve dveřích hřích se usadí a bude po tobě dychtit, ale ty nad ním budeš vládnout.“²¹⁶

Steinbeck byl velmi zaujat právě tímto veršem, neboť měl k dispozici dvě různé verze překladu. King James Bible (KJV) a American Standard Bible (AMS). Vzhledem k tomu, že se obě verze velmi lišily právě v poslední části věty, pojal touhu zjistit, který překlad je správný, případně sám navrhnout lepší.²¹⁷

KJV: “If thou doest well, shalt thou not be accepted? and if thou doest not well, sin lieth at the door. And unto thee shall be his desire, and *thou shalt rule over him.*”

„Jestliže budeš činit dobře, nebudeš snad přijat? A jestliže nebudeš činit dobře, hřích leží u dveří. Tobě bude patřit jeho touha *a ty panovati budeš nad ním.*“²¹⁸

AMS: “If thou doest well, shall it not be lifted up? and if thou doest not well, sin coucheth at the door: and unto thee shall be its desire, but *do thou rule over it.*”

„Jestliže budeš činit dobře, nebude snad (tvá oběť) pozdvižena? A když nebudeš činit dobře, hřích spočívá ve dveřích: a tobě bude patřit jeho touha, *ale ty nad ním panuj!*“²¹⁹

²¹⁶ Vlastní překlad.

²¹⁷ STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 107-108.

²¹⁸ Vlastní překlad.

²¹⁹ Vlastní překlad.

Steinbeck sám hebrejsky neuměl, ale kontaktoval kvůli výkladu prostřednictvím svého přítele Pascala Coviciho Dr. Louise Ginzberga z Jewish Theological Seminary.²²⁰ Zabýval se konkrétním hebrejským slovesem לַחֲמֹק. Ani jeden z výše uvedených překladů Steinbeckovi nevyhovoval. První z nich (KJV) pochopil jako proroctví,²²¹ druhé (AMS) jako příkaz.²²² Covici navrhol Steinbeckovi novou možnost překladu, který by zněl *“thou mayest rule over it.”*²²³

Je zajímavé, že Steinbeck zcela ponechává stranou ostatní rozdíly mezi dvěma předloženými výklady. Zmiňme se alespoň o úplném začátku verše. Je zde velmi zásadní rozdíl v tom, kdo/co vlastně dosáhne přijetí. Ve verzi KJV bude přijat přímo Kain, zatímco ve verzi AMS to bude jeho obětní dar. Tento rozpor ponechává Steinbeck zcela bez povšimnutí.

„Po dvou letech jsme cítili, že se můžeme pustit do vašich šestnácti veršů ze čtvrté kapitoly první knihy Mojžíšovy. Moji staří páni se mnou souhlasili, že na rozdílů těch slov ohromně záleží – ‚panovati budeš‘ a ‚panuj‘. A nakonec jsme vydolovali tohle zlaté slovo, ‚můžeš‘.“²²⁴

3.3. Vlastní exegeze

Vlastní exegeze bude přizpůsobena cílům, kterých chceme komparací Steinbeckova textu s biblickým oddílem dosáhnout. Pokusíme se zjistit, kde se nachází vrcholy textu a jestli se liší od vrcholů, které ve svém románu naznačil Steinbeck. Jaké důrazy v oddíle spatřoval a jestli se s nimi můžeme ztotožnit. Zaměříme se tedy zejména na synchronní zkoumání textu, na vlastní překlad, syntakticko-strukturální a sémantickou analýzu, abychom mohli kriticky

²²⁰ STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 122

²²¹ *“...thou shalt rule over him.”* Vlastní překlad: „...a ty panovati budeš nad ním!“ - STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 292.

²²² *“...do thou rule over it.”* Vlastní překlad: „...a ty nad ním panuj!“ STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 292.

²²³ Tento příklad Steinbeck pochopil jako možnost svobodné volby. STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, str. 108. Není jisté, jak Covici přišel na tuto možnost překladu. Steinbeck sice v dopise Pascala Coviciho žádá, aby kontaktoval Dr. Louise Ginzberga, ale není jasné, zda mu Ginzberg slovesný rozbor poskytl, či nikoli. Na str. 122 v dopise Covicimu se dočteme, že Covici poslal Steinbeckovi Židovský překlad, který nabízí možnost, nepřekládat לַחֲמֹק jako budoucí čas prostý. Toto Steinbeckovi nakonec postačilo jako podklad pro překlad *“thou mayest rule over it.”* Steinbeck bohužel neupřesňuje zdroj tohoto překladu. STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 122. „...a ty nad ním můžeš panovat.“ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 294.

²²⁴ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 294.

zhodnotit Steinbeckovu interpretaci. K diachronnímu přístupu a práci s komentáři se obrátíme později.

3.3.1. Pracovní překlad

Genesis 4,1-16

וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד
אֶת־קַיִן וַחָאָמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־יְהוָה:
2 וַתִּסַּף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן
הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה:
3 וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה:
4 וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמִחֻלְבָּהֶן וַיִּשַׁע יְהוָה
אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ:
5 וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיַּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו:
6 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָּנֶיךָ:
7 הֲלוֹא אִסְתִּיטִּיב שְׂאת וְאִם לֹא תִיטִיב לִפְתַּח חַטָּאת
רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשַׁל־בּוֹ:
8 וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקָּם קַיִן
אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ:
9 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן אֵי הֶבֶל אָחֶיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי
הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי:
10 וַיֹּאמֶר מַה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחֶיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה:
11 וְעַתָּה אָרוּר אַתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ
לִקְחַת אֶת־דְּמֵי אָחֶיךָ מִיָּדֶךָ:
12 כִּי תֵעָבֵד אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תִסַּף תִּתְּכָהּ לָךְ נָע וְנָד
תִּהְיֶה בְּאֶרֶץ:
13 וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה גְּדוֹל עוֹנִי מִנְּשֵׂא:
14 הֵן גִּרְשַׁת אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפְּנֵיךָ אֶסְתָּר
וְהָיִיתִי נָע וְנָד בְּאֶרֶץ וְהָיָה כָל־מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי:
15 וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לִכֵּן כָּל־הֹרֵג קַיִן שִׁבְעָתַיִם יִקָּם וַיִּשֶׂם
יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־מֹצְאוֹ:
16 וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נֹד קְדַמ־תֵּעֲרֵן:

1. I poznal Adam Evu, ženu svou, a počala a porodila Kaina a řekla: „získala jsem muže a tím Hospodina“.
2. A dále porodila bratra jeho Ábela. I stal se Ábel pastýřem ovcí a Kain se stal obdělávačem země.
3. I stalo se po oněch dnech, že přinesl Kain z plodů země oběť Hospodinu.
4. I Ábel přinesl také z prvorozených ovcí svých a z tuku jejich. I shlédli Hospodin na Ábela a jeho dar.
5. Ale na Kaina a dar jeho neshlédl. **I vzplanul Kain převelice a spadla jeho tvář.**
6. I řekl Hospodin Kainovi. *„Proč jsi vzplanul? A proč spadla tvář tvoje?“*
7. *Cožpak to není tak, že budeš přijat, budeš-li dobře činit? A nebudeš-li dobře činit, ve dveřích hřích se usadí a bude po tobě dychtit, ale ty nad ním budeš vládnout.“*
8. **A promluvil Kain k Ábelovi, bratru svému. I stalo se, když byli na poli, a povstal Kain proti Ábelovi, bratru svému a zabil jej.**
9. I řekl Hospodin Kainovi: *„kde je Ábel, bratr tvůj?“* A odpověděl: *„nevím, což jsem já strážcem bratra svého?“*
10. A řekl (Bůh): *„co jsi to učinil? Hlas krví bratra tvého křičí ke mně ze země.“*
11. Nyní tedy budeš proklet ze země, která otevřela ústa svá, aby přijala krve bratra tvého z ruky tvé.
12. Když budeš obdělávat půdu, nevydá ti více svou sílu. Budeš tulákem a štvancem na zemi.“
13. I řekl Kain Hospodinu: *„Větší je má vina, než mohu nést.“*
14. Hle, vypuzuješ mě dnes z tváře této země. A před tváří tvou se budu skrývat a budu tulákem a štvancem na zemi. I stane se, že každý, kdo mě nalezne, zabije mě.“
15. I řekl jemu Hospodin: *„nikoli, kdokoli by zabil Kaina, sedmkrát bude postižen.“* A vložil Hospodin na Kaina znamení, aby ho nikdo nezabil, kdo by ho našel.
16. I odešel Kain od tváře Hospodinovy a usadil se v zemi Nód na východ od ráje.

3.3.2. Synchronní analýza

Syntakticko-strukturální rozpis a tabulku s textovými verzemi nalezneme v příloze.

Sémantická analýza

1. Slovesa **poznat, počít, rodit** (*j-d-a, h-r-h, j-l-d*): 3x v prvním verši, 2. verš j-l-d v participiu.
2. Sloveso **být, stát se** (*h-j-h*): celkem 8x, zejména ve verších 2,3 ve spojení s povoláním bratrů.
3. Slovesa spojená s obětováním: **přinášet oběť, shlédnout na oběť** (*b-v-a, š-a-h*): celkem 5x, 4x ve verších 3-5, 1x ve verši 7.
4. Slovesa spojená se hříchem **vzplanout, spadnout (tvář), usadit se (hřích), dychtit, povstat (proti někomu), zabít** (*ch-r-h, n-p-l, r-b-a, š-k-t, k-v-m, h-r-g, n-k-h*): 8x ve verších 5-8, 3x ve verši 14-15.
+sloveso **vědět, činit** (*j-d-a, a-s-h*) ve verších 9 a 10, kde jsou spojeny s hříchem
6. Slovesa spojená s důsledkem hříchu: **křičet, proklít, být štvancem, být tulákem, vyhnat, skrývat se, postihnout, odejít, usadit se** (*c-a-k, a-r-r, n-v-a, n-g-d, g-r-š, s-t-r, n-k-m, j-c-a, b-v-š*)
7. Sloveso **konat dobro** (*j-t-b*) se vyskytuje v oddílu 2x ve verši 7, je cizorodým prvkem, tématicky s oddílem zdánlivě vůbec nesouvisí.
8. Sloveso **získat, koupit** (*k-n-h*) ve verši 4,1 má společný kořen s osobním jménem Kain.

Zhodnocení textových verzí

Důležité odchylky nacházíme v **prvním verši**. Septuaginta, Vulgáta znějí *získala jsem muže skrze Boha* (Vulgáta: Pána), Bible Kralická pak obdobně *obdržela jsem muže na Hospodinu*. V Českém ekumenickém překladu čteme *získala muže a tím Hospodina*. Zásadní rozdíl spočívá v tom, koho žena primárně získala. Jestli Boha a tím muže a nebo muže a tím Boha. Septuaginta, Vulgáta a Bible Kralická říkají nejdříve získala Boha, a skrze Boha potom svého muže. Za tuto verzi překladu se staví ještě King James Bible. Český ekumenický překlad říká, nejdříve získala muže a potom skrze něho Boha. Podle vlastního překladu se přikláním k verzi Českého ekumenického překladu.

Textové verze k verši 7 jsou vyloženy v kapitole 3.3.3.

Ve verši jedenáctém se setkáváme s odchylkou, kdo je subjektem Kainova prokletí. V Septuagintě a Vulgátě je subjektem země a tudíž původcem prokletí země *proklet budeš od země* Bible Kralická obdobně *zlořečený budeš i od té*

země, paralelní odchylku nalezneme v Gn 3,14, kde Bůh vyhání Adama a Evu z ráje.

Textová kritika

4,1 a Septuaginta nahrazuje *δια του Θεου* - skrze Boha

4,7 a Septuaginta nahrazuje *διέλης, ήμαρτες; ήσυχασον* - Buď klidný, nezhřešil jsi, jestliže jsi správně obětoval a náležitě rozdělil...

4,7b *בו תמשלי ואת תשוקתו ואלך* navrhuje srovnat dle Gn 3,16

4,8a Samaritanus, Septuaginta, Syraica, Vulgáta a Targum ^{J^J II} *הלכה השדה* vybízecí kohortativ, na konci je vybízecí hej, a u sáde zase koncové směrové hej - Pojďme na pole. (A řekl Kain Abelovi, bratru svému, pojďme na pole. A stalo se...)

4,15 a Septuaginta, Syraica a Vulgáta *ούχ ούτως* - ne takto

Postavy

Hlavními postavami jsou *Hospodin* a *Kain*. Oddíl je vystavěn na dialogu těchto dvou postav, Ábel se zde téměř nevyskytuje.

Jméno Kain překládá Heller jako „Tepající“ od slovesa *k-j-n* (tepat, kovat). V našem kontextu je však podnětná možnost odvození od kořene slovesa *k-n-h* (koupit, získat).²²⁵

Z hlediska hlavních postav se se Steinbeckem plně ztotožňujeme s tím, že se v příběhu jedná především o Kaina. Kain, jehož jméno může být odvozeno od kořene *k-n-h* získat ale nebo také koupit, představuje zajímavý zdroj symboliky, jakkoli pravděpodobně ze Steinbeckovy strany nevědomé. Ocitujme znovu verš Gn 4,1: „*I poznal Adam Evu, ženu svou, a počala a porodila Kaina a řekla: „získala jsem muže a tím Hospodina“.*²²⁶

Pokud místo *získala* přeložíme na tomto místě sloveso *k-n-h* jako *koupila*, získáme paralelu s následující citací:

„Dejme tomu, že bys ty peníze vydělal a dal je tátovi – nenapadlo by tě, že si jeho lásku kupuješ?“²²⁷

V románu se Cal stává na tomto místě Evou, kupuje si otce, tak jako si Eva v Gn 4,1 *kupovala* Hospodina.

Jméno Ábel překládá Heller jako „Pomíjení“, je možné překládat také jako

²²⁵ HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*, Praha: Advent-Orion, 2003, str. 407.

²²⁶ Gn 4,1.

²²⁷ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 458.

horký vánek.²²⁸ V našem kontextu se přidržíme překladu „pomíjení“, neboť jak bylo výše uvedeno. Ábel v příběhu nijak aktivně nevystupuje a Kainovou vraždou Ábel i jeho potenciální potomci mizí ze scény.

Vymezení oddílu, žánr a výstavba textu

J. Wellhausen a C. Westermann dělí čtvrtou kapitolu Genesis do dvou částí, Gn 4,1.2a a 17nn jako genealogii Kainova rodu a do toho vloženu část 4,2b-16, která tvoří starý nomádský příběh. H. Gunkel řadí příběh mezi etnologické legendy,²²⁹ Rentdorff mezi pověsti.²³⁰ Na základě syntakticko-strukturálního rozpisu a sémantické analýzy, kde zjišťujeme, že vrchol oddílu je tvořen především dialogy, se domnívám, že žánrem příběhu by mohla být divadelní inscenace, jak tomu odpovídá i následující výstavba textu:

Verše 1a 2: úvod

Verše 3 až 5 jsou expozicí problému

Verš 5b: postupný vrchol oddílu, idea hříchu

Verše 6 a 7: první velká přímá řeč Hospodinova, oddálení katastrofy

Verš 8: hlavní vrchol oddílu, katastrofa

Verše 9 a 10: druhá velká přímá řeč Hospodinova, zapírání a usvědčení

Verše 11 a 12 pokračování Hospodinovy přímé řeči, trest za hřích

Verše 13 a 14: Kainova přímá řeč: pokání/stížnost

Verš 15 Hospodinova přímá řeč: znamení ochrany a výstrahy

Verš 16: Kain odchází na východ od ráje

²²⁸ HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*, Praha: Advent-Orion, 2003, str. 153-154

²²⁹ WESTERMANN, Claus. *Genesis*, 1. ed., Edinburgh : T. & T. Clark, 1988, str. 283-286

²³⁰ RENTDORFF, Rolf. *Hebrejská Bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*, 2. vyd., Praha: Vyšehrad, 2000, str. 175

3.3.3. Zhodnocení textových verzí Gn 4,7

BGT: οὐκ ἐὰν ὀρθῶς προσενέγκῃς ὀρθῶς δὲ μὴ διέλης ἡμαρτες ἡσύχασον πρὸς σὲ ἢ ἀποστροφή αὐτοῦ καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ. (ind., fut., akt.)

„Bud' klidný, nezhřešil jsi, jestliže jsi správně obětoval a náležitě rozdělil. Na tobě však bude obrácení od hříchu, *a ty mu budeš vládnout.*“²³¹

VUL: nonne si bene egeris recipies sin autem male statim in foribus peccatum aderit sed sub te erit appetitus eius et *tu dominaberis illius.* (ind., fut. I., akt.)

„Vždyť přece, pokud jsi konal správně, ‚obdržíš‘. Jestliže jsi však jednal špatně, hned do tvého srdce přistoupí hřích a bude v tobě jeho žádostivost, *a (ale) ty mu budeš vládnout.*“²³²

BKR: Zdaliž nebudeš příjemný, budeš-li dobře činiti? Pakli nebudeš dobře činiti, hřích ve dveřích leží; a pod mocí tvou bude žádost jeho, a *ty panovati budeš nad ním.*

ČEP: Což nepřijmu i tebe, budeš-li konat dobro? Nebudeš-li konat dobro, hřích se uvelebí ve dveřích a bude po tobě dychtit; *ty však máš nad ním vládnout.*“

Verze Septuaginty je zcela odlišná a originální, odlišuje se od hebrejského textu. Bylo by zajímavé znát důvod tohoto zcela odlišného znění, jestli se jedná o neporozumění, tedy špatný překlad, nebo vědomý teologický interpretační posun.

Ve verši 7c nacházíme odchylky pro naši práci důležité. Septuaginta a Vulgáta se shodují, čteme zde shodně „*ty nad ním budeš vládnout*“, užívají slovesného způsobu *indikativu futura*, který překládáme budoucím časem prostým. Český ekumenický překlad nabízí zcela novou možnost překladu „*ty však máš nad ním vládnout*“. Na stranu Českého ekumenického překladu se staví slovenský překlad Sväté Písmo.

SSV: Či nie je to takto: Ak robíš dobre, môžeš sa vystrieť, ale ak dobre nerobíš, číha hriech pri dverách a sleduje ťa jeho žiadostivosť, *a predsa ty ju máš ovládať?*“

²³¹ Vlastní překlad.

²³² Vlastní překlad.

Překladaelé Bible Kralické se nechali v tomto místě ovlivnit verzemi Septuaginty a Vulgáty.

Podívejme se ještě na dvě verze Targumů, Neofiti a pseudo-Jonatán, které nabízejí zajímavý interpretační posun verše Gn 4,7. Jedná se o posun teologický.

Targumy jsou aramejskými parafrázemi hebrejské Bible. Jsou to překlady, místy však spíše výklady. Jako prameny jsou pro nás důležité, neboť aramejščina byla ve starozákonní i novozákonní době dorozumívacím jazykem většiny Židů. Tehdy také vznikala tradice hlasitého předčítání a výkladu biblického textu.

NFT: הלא אן תטיב עובדך בעלמא הדין ישתרי וישתבך לך
בעלם לעלמא דאתי ואין לא תיטב עובדך בעלמא הדין
ליום דינא רבה חטאך נטיר ועל תרע לבה חטאך רביע
ובידך מסרת ובין ירך מסרת רשותה רשותא דיצרה
בישא ואת תהוי שלט בה בין לימזכי ובין למחטי:

Což to není tak, že když budeš dobře činit v tomto čase, bude ti prominuto a odpuštěno v tom věčném, který přichází? Nebudeš-li však dobře činit v tomto čase, v den velikého soudu, hřích tvůj pro tebe zůstane. A u brány srdce leží tvůj hřích. *Do ruky tvé je dána moc nad tvou zlou žádostivostí. Ty nad ní máš vládnout; (rozhodnout) mezi tím, co vede k spravedlnosti, a tím, co vede ke hříchu.*²³³

PJT: הלא אם תייטיב עובדך ישתביק לך חובך ואין לא
תייטיב עובדך בעלמא הדין ליום דינא רבא חטאך נטיר
ועל תרעי ליבך חטאה רביע ובידך מסרית רשותיה
דיצרא בישא ולוותך יהוי מתויה ואנת תהי שליט ביה
בין למיזכי בין למיחטי :

Což to není tak, že když budeš dobře činit v tomto čase, bude ti odpuštěna tvá vina? A nebudeš-li dobře činit v tomto čase, v den velikého soudu, hřích tvůj pro tebe zůstane. A u brány srdce tvého leží hřích. *Do ruky tvé jsem dal moc nad zlou žádostivostí. A tobě bude patřit jeho touha, ty však nad ním budeš*

²³³ Vlastní překlad.

*panovat; (rozhodnout) mezi tím, co vede ke spravedlnosti, a tím, co vede ke hříchu.*²³⁴

Je zřejmé, že Steinbeck sledoval spíše linii rabínských, než křesťanských výkladů, jak jsme to již naznačili v kapitole 3.2.1. Výše uvedené textové verze *Targumů Neofiti* a *pseudo-Jonatán* sice explicitně neužívají potenciálního slovesného způsobu, tedy „*můžeš nad ním vládnout*“, jak navrhuje Steinbeck, avšak důraz na lidské rozhodnutí mezi sklonem k dobrému či špatnému je zde zjevný. Můžeme tedy říci, že legitimizují Steinbeckův interpretační posun. K této možnosti překladu se vrátíme v kapitole 3.3.5.

3.3.4. Postupný výklad

Verše 1 a 2 plní funkci úvodu. Přivádí na scénu hlavní hrdiny příběhu, vysvětlují, jaký k sobě mají vztah.

Verše 3 až 5 jsou expozicí problému. Kain projevil iniciativu, přináší oběť Bohu, Ábel se *pouze* přidává.²³⁵ Bůh přijal oběť Ábelovu a nikoli Kainovu.

Předzvěstí hříchu a jakýmsi skrytým vrcholem je verš 5b, kde se Kaina zmocnila žárlivost. Potom následuje přímá řeč ve verších 6-7, která je v dynamice příběhu nesmírně důležitá. Hospodin zde dává Kainovi možnost ovládnout hřích, který už se projevil, a tím je právě ona žárlivost. Povšimli jsme si také verše 7a, který obsahuje sloveso *j-t-b* (konat dobro). Z hlediska interpretace textu je to zajímavé místo, neboť až do této chvíle nebylo v oddíle zmínky o Kainově ani Ábelově charakteru. Když nám biblický autor v úvodu obě postavy představuje, neseznamuje nás s ničím, co by se týkalo této stránky. O špatném charakteru Kainově usuzujeme až zpětně na základě vraždy, kterou spáchal. O Ábelově dobrotě pak pouze v dualitě se *zlým* Kainem a z toho, že Hospodin přijal jeho oběť.

Vrchol oddílu je ve verši 8, kde dochází ke katastrofě, najdeme zde slovesa v největší koncentraci ve slovesném způsobu *narativu*. Verš má velmi rychlý spád. Biblický autor zde věcně a suše konstatuje, jak k bratrovraždě došlo.

Verš 9 nechává Steinbeck zaznít ve svém románu v parafrázi snadno rozeznatelné. Z hlediska výkladu je verš paralelou k jinému verši, kde se vševědoucí Bůh táže, ačkoli zná odpověď.²³⁶ Je možné, že Bůh dává člověku možnost se přiznat, přihlásit se ke svému činu a být za něj zodpovědný. Člověk však tuto možnost nevyužil a tváří se, že se ho to netýká. Jeho hřích tak nabývá

²³⁴ Vlastní překlad.

²³⁵ Je zajímavé, že jsem v komentářích, které jsem při práci užívala, neobjevila poznámku o tom, že Ábel byl vlastně ten kdo se „jen“ přidal, zatímco Kain byl ten, kdo měl nápad, kdo obětoval první.

²³⁶ Srov. Gn 3,9 „Hospodin Bůh zavolal na člověka: ‚Kde jsi?‘.“

dalšího rozměru. Jiná možnost by byla, že biblický autor pokračuje v popisu Boha antropomorfním způsobem, jak tomu bylo v Gn 3.²³⁷ Komentáře, které jsem pro svou práci použila, se touto otázkou nezabývají. Domnívám se, že můžeme přijmout obě možnosti, ale ta první je jistě podnětnější. Neméně zajímavé je, že Kain před Bohem zapírá, jako zapírali Adam s Evou v předchozí kapitole.²³⁸

Ve verších 11-12 nás biblický autor seznamuje s důsledky hříchu. Země, která až doposavad byla Kainovou chlebobárnou, se v 10. verši stala svědkem vraždy jeho bratra Ábela. Kain se nebude moci nadále spolehnout na její úrodnost. Stejně tak jako pro Kainova otce Adama se ze zdroje obživy stala půda nástrojem jeho prokletí.²³⁹

Verš 13 by se mohl jevit jako Kainovo pokání, kdyby nenásledoval verš 14. Substantivum **וַיִּוְד** může znamenat „má vina“, ale také „můj trest“. A skutečně po přečtení verše 14 se zdá, že Kain spíše lamentuje nad svým příliš krutým trestem, než že by se kál nad svým hříchem. Nacházíme zajímavou paralelu ve výstavbě i obsahu mezi Gn 3,13-24 a Gn 4,10-16.²⁴⁰ Narozdíl od Adama, který svůj trest přijímá celkem klidně a jakoby se nic nestalo pokračuje tím, že pojmenovává svou ženu, Kain si zoufá a snad se mu zdá i trest, který ho stihl, nepřiměřený.

Ve verši 15 Hospodin vkládá Kainovi ochranné znamení. Je to znamení ochranné, ale současně i výstražné. Kain dostal znamení, aby ho nezabil nikdo, kdo jej potká, ale současně každý, kdo se s ním setká, bude vědět, že je to Kain, bratrovrah.

Verš 16 je závěrem. Kain odchází na východ. Zde je ovšem srovnání se 3. kapitolou knihy Genesis nejzajímavější. Hospodin trestá hříchy první dvojice lidí i Kaina tím, že je odsune na východ. Adam s Evou zhřešili poprvé a byli vyhnáni na východ od ráje. Kainův hřích je nesporný a z hlediska rabínských výkladů větší a z horšími následky, než jakého se dopustil Adam s Evou. Kain je tedy vyhnán ještě dále na východ.

3.3.5. Diachronní analýza a komentáře k veršům 3-7, 14-15

Příběh Gn 4,1-16 se tradičně řadí k příběhům předvěku, které zaujímají prvních jedenáct kapitol knihy Genesis. C. Westermann řadí kapitoly Gn,1-11 mezi příběhy o „zločinu a trestu“. Podle novější Wellhausenovy kritiky

²³⁷ Srov. Gn 3,8 „Tu uslyšeli hlas Hospodina Boha procházejícího se po zahradě za denního vánku. I ukryli se člověk a jeho žena před Hospodinem Bohem uprostřed stromové zahrady.“

²³⁸ Gn 3,10-12.

²³⁹ Srov. Gn 3,17-19.

²⁴⁰ Paralelní verze a schema výstavby nalezneme v příloze.

pramenů rozděluje dále Westermann celek Gn 1-11 mezi prameny Jahvista a Kněžský kodex. Příběh Gn 4 potom patří k prameni Jahvisty, spolu s kapitolami 3;6,1-4; 11,1-9 – tyto příběhy se vyznačují tím, že dochází ke konkrétnímu hříchu, proti němuž Bůh zasahuje a hříšníka/hříšnický trestá.²⁴¹

Příběh Gn 4 má stejnou výstavbu a námět jako příběh Gn 3. Genesis 3 líčí porušení vztahu člověka k Bohu, zatímco Genesis 4 líčí porušení vztahů mezi lidmi a tvoří tak opozici ke Gn 2:20, kde Bůh tvoří ženu pro člověka, aby mu byla oporou. Oba příběhy Gn 3 i 4 nakonec končí odloučením od Boha a porušením vztahu člověka k zemi, tedy zdroji obživy.²⁴²

Komentář Word Biblical Commentary předkládá různé možnosti, proč Bůh přijal Ábelovu oběť a Kainovu ne. Možnost, že měl Bůh raději pastýře než zemědělece, však popírá a odkazuje na verš Gn 2,15.²⁴³ Předpokládá, že oba bratři přinesli prvotiny z plodů své práce. Uvádí ještě možnost, kterou Steinbeck také uvádí, že Ábelova oběť byla Bohu milejší, protože měl větší víru dle Žd 11,4.²⁴⁴ Zjištění, že Steinbeck věděl o možnosti této interpretace, je velmi významné.

V komentáři k verši 14 dochází k zajímavé paralele s veršem Gn 3,24, Kain si stěžuje na krutost svého trestu, neboť je vyhnán ještě dále od zahrady Eden, než jeho rodiče. Musí tedy žít ještě dál od Hospodina, než Adam s Evou. Je zde rovněž poznámka o tom, že se Kain vlastně nemá koho bát, když na zemi kromě něho žijí pouze jeho rodiče. Přiklání se k názoru, že příběh Kaina a Ábela (Gn 4,1-16) byl původně samostatný, teprve později zařazený do kontextu knihy Genesis. Ve verši 15, kde Kain dostává od Hospodina znamení, je poznámka, že Bůh poznamenává většinou v pozitivním slova smyslu.²⁴⁵ Jsou zde rovněž uvedeny možnosti, jak mohlo vypadat to znamení a zajímavá je možnost, na kterou se WBC přiklání, že tím znamením je jméno Kain, které zní jako *yuqqam*, což znamená „*shall be punished*“.²⁴⁶ Dochází tedy k reinterpetaci jména, které Kain dostal při narození.²⁴⁷

²⁴¹ WESTERMANN, Claus. *Genesis*, 1. ed., Edinburgh : T. & T. Clark, 1988, str. 47-48, 283-286

²⁴² RENTDORFF, Rolf. *Hebrejská Bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*, 2. vyd., Praha: Vyšehrad, 2000, str. 175

²⁴³ Gn 2,15 „Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil“.

²⁴⁴ Žd 11,4 „Ábel věřil, a proto přinesl Bohu lepší oběť než Kain a dostalo se mu svědectví, že je spravedlivý, když Bůh přijal jeho dary; protože věřil, „ještě mluví, ač zemřel““.

²⁴⁵ Duha, Gn 9,12, obřízka Gn 17,11 atd...

²⁴⁶ Vlastní překlad: „má být potrestán“.

²⁴⁷ WENHAM, Gordon J. *Word Biblical Commentary*. Vol. 1. *Genesis*, Nashville: Nelson, 1987, str. 103-110.

Komentář Anchor Bible se na úvod přihlašuje k interpretaci konfliktu mezi pasteveckým a zemědělským způsobem života. Dále si všímá problému s interpretací verše 7, který činí problémy vykladačům napříč celými dějinami. Bohužel se pozastavuje nad problémy, které pro nás nejsou určující.²⁴⁸

Komentář International Critical Commentary uvádí zajímavou poznámku k verši 3, že v době, kdy byl příběh sepsán, byla oběť Bohu pevnou součástí života společnosti. Dále se zabývá pro nás důležitým tématem oběti ovoce, která je paralelou ke Kainově oběti. Tento způsob oběti, původně z Kartága, byl pravděpodobně přejat i v Izraeli. Analogie ke Kainově oběti nalezneme v Ex 23,16.19, 34,22.26, Nu 13,20 etc. ICC tedy nespátřuje problematičnost oběti v jejím druhu, tedy že se jednalo o plody země, ale v kvalitě, že Kain pravděpodobně nepřinesl to nejlepší, co se mu urodilo. O Ábelovi naproti tomu čteme, že přinesl prvotiny. ICC uvádí také možnost preference zvířecí oběti, typické pro „pastevecké náboženství“ Izraele, před obětí plodů země, typické pro Kenaanský Baalův kult.

Ve verši 5b se komentář zabývá psychickým rozpoložením Kaina. Jedná se u něho o kombinaci hněvu a sklíčenosti. Poznává rovněž, že tato zmínka by neměla vypovídat o Kainově předchozím psychickém stavu a o jeho charakteru. Rovněž také vyjímá Kainův špatný charakter z možností, proč nebyla jeho oběť přijata, o nichž se jedná v následujících verších.

Ve 13. verši se komentář přiklání na stranu překladu slova עֹנִי jako trest a dokládá to následnou řečí Kainovou, kde Kain spíše lamentuje nad svým krutým osudem, než aby vyjadřoval lítost nad svým činem.

Ve verši 15 komentář odkazuje ke dvěma funkcím Kainova znamení. Jednou je ochrana, druhou je výstraha. Kain má být tedy mementem pro budoucí generace lidí. Jméno Kain se stalo symbolem kmene lidí žijících nomádkým způsobem.²⁴⁹

Komentář Be-rešit Raba²⁵⁰ vyslovuje ve 2. verši domněnku, že se spolu s Kainem a Ábelem narodily ještě jejich ženské protějšky, které se také později staly důvodem roztržky a bratrovraždy. Kain podle ní zatoužil po ženě, která se narodila spolu s Ábelem a byla pro něho určena. S touto hypotézou pracuje i

²⁴⁸ SPEISER, E. A. *Genesis* (The Anchor Bible), Garden City, New York: Doubleday, 1964, str. 31-33.

²⁴⁹ SKINNER, John. *A critical and exegetical commentary on Genesis* (International Critical Commentary), 2. ed. (reprint), Edinburgh: T. & T. Clark, 1980, str. 101-111.

²⁵⁰ Český název uvádím dle překladu Petra Slámy, který je uveden v knize *Tanu Rabanan: antologie rabínské literatury*.

Terry R. Wright ve své studii *Cain and Abel: John Steinbeck*²⁵¹ a Fontenrose v rozboru díla *Na východ od ráje*.²⁵²

Přestože se v románu Abra po smrti Aarona zamiluje do Caleba, nemyslím si, že je legitimní tvrdit, že motivem pro „vraždu“ Aarona je žárlivost na krásnější družku.

Poznámka ke 2. verši obsahuje dále velmi krátký výklad o mužích ve Starém zákoně, jenž sloužili půdě jako Kain a stihlo je neštěstí. Byli jimi vedle Kaina ještě Noe a Uzijáš. Nalezneme zde tedy také legitimizaci myšlenky, že Kainovo povolání bylo horší než Ábelovo.

K verši 3 si komentář všímá spojení, že Kain „přinesl něco z plodů půdy“, a vnímá jej jako by odkazovalo na to, že přinesl něco horšího a podřadného, nepřinesl v obět' Bohu to nejlepší, co se mu urodilo. Dále se komentář zabývá příspěvky různých rabínů, zda se již na tomto místě tematizuje obět' pokojná a zápalná, nebo ne.

Komentář dále pokračuje ve výkladu k větě, kde se řeší, že bude Kain přijat, když bude činit dobro. Vychází tedy pravděpodobně z předpokladu, že Kain nebyl dobrý člověk.

Targumy Neofiti a pseudo-Jonatán rozšiřují verše 7 a 8, které vyvolávají dojem Boží nespravedlnosti, a svými výkladovými poznámkami legitimizují Boží nepřijetí Kainovy oběti.²⁵³ Tyto verze také pravděpodobně sledoval komentář Be-rešit Raba k verši 8, neboť zde uvádí rozsáhlou diskusi rabínů o sporu mezi Kainem a Ábelem, který spolu vedli, když se společně vydali na pole.²⁵⁴

Komentář uvádí dále poznámku k 10. verši, kde vykládá plurál „hlas krví“ jako záměrný, neboť Kain vraždou svého bratra znemožnil pokračovat Ábelově linii. Jsou to tedy také „krve“ nenarozených potomků, které křičí Kainovu vinu.

K verši 10 uvádí komentář rovněž dvě možnosti, jak přeložit hebrejské slovo עֲוֹן, jako hřích i jako trest. Soud nad Kainem zde není popsán jako soud nad jinými vrahy, neboť Kain byl první, kdo vraždu spáchal, je soud nad

²⁵¹ WRIGHT, Terry R. *Cain and Abel: John Steinbeck*. In WRIGHT, Terry R. *The Genesis of fiction: modern novelists as biblical interpreters*, Aldershot: Ashgate; 2007, str. 53.

²⁵² FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. 122

²⁵³ SLÁMA, Petr. *Tanu Rabanan: antologie rabínské literatury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 154

²⁵⁴ Tyto rabínské výklady mají svůj původ patrně ve verzích *Targum Neofiti* a *Targum pseudo-Jonatán*, které v 8 verši skutečně obsahují rozhovor mezi Kainem a Ábelem. O tom více viz.: FREEDMAN, H., SIMON, Maurice. *Midrash rabbah*. [1], *Genesis*. Volume 1, London: Soncino, 1983, str. 187. Česky viz: SLÁMA, Petr. *Tanu Rabanan : antologie rabínské literatury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 158 – 159, 316.

ním poněkud shovívavější. Ale od té doby každý, kdo by zabil, bude zabit, neboť už každý ví, že se to nesmí.²⁵⁵

V kapitolách 3.2.1. a 3.3.3. jsem rozebírala pro román *Na východ od ráje* klíčový verš Gn 4,7. Nejprve jsem v kapitole 3.2.1. hodnotila Steinbeckův rozbor verše, jeho východiska a závěry, a potom v kapitole 3.3.3. jsem se pokusila na základě různých dostupných verzí textu tohoto verše nalézt oporu pro verzi překladu, který Steinbeck zvolil. Nyní se ještě podívejme, jak verš Gn 4,7c překládají komentáře.

WBC: you must rule over it.²⁵⁶

AB: yet you can be his master.²⁵⁷

BR: thou mayest rule over it.²⁵⁸

Claus Westermann: It's desire is for you, but you must master it.²⁵⁹

Rabi Ibn Ezra: תשוקתו כי היצר ישוב לא משמעתך ברצונך למשול בו ואלך

„tvá žádostivost bude opět poslouchat tvou vůli, a ty budeš mít sílu, abys to zvládnul.“

3.4. Shrnutí: Porovnání předložených výkladů

Na tomto místě připomeneme důležité odchylky, které jsme objevili mezi výkladem Steinbeckovým a vlastním a komparaci doplníme o výklady komentářů. Z hlediska výstavby textu jsme implicitně došli k závěru, že Steinbeck spatřoval vrchol oddílu ve verších 3-7 a 14 a 15, neboť položil důraz na interpretaci problémů, které se zde objevují.

Zdá se, že se Steinbeck ve své interpretaci zastavil na verších, které odporovaly jeho chápání. Přestože existují výše předložené výklady, zabývající se otázkou proč Hospodin přijal Ábelovu oběť, zatímco Kainovu ne, věřím, že tyto verše slouží k výstavbě zápletky, která přichází později, a neměli bychom se nad nimi zastavit a přikládat jim větší důraz. Pochopitelně se při tomto tvrzení odvoláváme na nadčasovou rovinu textu a přesvědčení, že oddíl mluví i do našeho kontextu. Nezpochybňujeme tedy relevantnost těchto výkladů, souhlasíme s nimi, ale domníváme se, že interpretovat je tak, jak to udělal

²⁵⁵ SLÁMA, Petr. *Tanu Rabanan: antologie rabínské literatury*, Praha: Vyšehrad, 2010, str. 310-320.

²⁵⁶ Imperfectum užití ve významu imperativu. Vlastní překlad: „Budeš nad ním vládnout“.

²⁵⁷ SPEISER, E. A. *Genesis* (The Anchor Bible), Garden City, New York: Doubleday, 1964, str. 29. Vlastní překlad: „Můžeš být jeho pánem.“

²⁵⁸ FREEDMAN, H., SIMON, Maurice. *Midrash rabbah*. [1], *Genesis*. Volume 1, London: Soncino, 1983, str. 186. Vlastní překlad: „Můžeš nad ním vládnout.“

²⁵⁹ WESTERMANN, Claus. *Genesis*, 1. ed., Edinburgh : T. & T. Clark, 1988, str. 300. Vlastní překlad: „Jeho (toho hříchu) touha náleží tobě, ale ty nad ním musíš panovat.“

Steinbeck, je velmi nebezpečné. Tento výklad také odsouvá příběh do roviny „mrtvých“ textů, které nám v naší době nemají co říci. Osobně věřím, že text promlouvá do každé doby a každého kontextu a je tedy třeba v příběhu najít jinou rovinu, která k nám může promlouvat. Tím je Kainův hřích – žárlivost a neschopnost ovládnout záporné emoce.

Domnívám se, že hlavním hříchem, jehož se Kain dopustil, je jeho vztek a žárlivost. To je onen hřích, který ho dovedl k bratrovraždě. Zdá se mi důležité, že Bůh mluví s Kainem ještě předtím, než Kain svého bratra zabije, a dává mu tím možnost volby. Nesměřuje jej k tomu, aby přinesl jinou oběť, ale k tomu, aby upustil od svého hněvu.

Steinbeck připisuje Hospodinu antropomorfní vlastnosti a slabosti, jaké mají antičtí bohové. Pokud bychom se smířili s tím, že má Bůh mezi lidmi preference, že Bůh dává přednost daru jednoho z bratrů na základě osobních sympatií, jak Steinbeck předestírá, ocitáme se zpět u nespravedlnosti, o které mluví zpočátku Adam. Kain propadl žárlivosti, protože Bůh nepřijal jeho oběť. Kdyby mu však Bůh své odmítnutí odůvodnil Samuelovými slovy: „*Přines mi něco, co mi bude víc po chuti, a budu se na tebe dívat stejně jako na bratra*“,²⁶⁰ tak by Kaina spíše v jeho žárlivosti utvrdil. Je zřejmé, že Steinbeck se s tímto výkladem ztotožňuje, jak to dokládá následující citace, kde Adam mluví ke Calovi: „*Jakou bys mi udělal radost, kdybys mi dal – třeba něco jako tvůj bratr – hrdost na jeho práci, potěšení z jeho kroků.*“²⁶¹ Člověk má vždy nějaké preference, jinak to ani nejde. Je jisté, že tyto preference, obzvláště v určitých situacích, vyvolávají zklamání a žárlivost.

Na základě vlastní exegetické práce jsme došli k závěru, že vrchol textu se nachází ve verších 6 až 10, zejména pak ve verši 8. Odhlédneme-li od roviny sémantické směrem k výkladu psychologickému, je důležitý ještě verš 5b, kde se objevuje idea hříchu, žárlivost, která později vede k vraždě. Domnívám se, že již v tomto verši byl Kain rozhodnut vraždu spáchat. Následuje domluva od Hospodina, které jakoby z hlediska Kainova pozdějšího jednání ani nebylo.

Komentáře se také, stejně jako Steinbeck, zabývají otázkou funkce Kainova znamení. Shodují se, že se jedná o ochranné znamení, ale rovněž uvádí i funkci znamení výstražného, které u Steinbecka nenajdeme. Funkci Kainova znamení Steinbeck vnímá výlučně pozitivně. Steinbeck dále zdůrazňuje i nadčasovost příběhu a jeho význam pro každého člověka. Kain a jeho potomci, jimiž jsme všichni, byli „odesláni“ do života, zatímco Ábel zemřel bez následovníků.

Nanejvýš zajímavé je dvojí užití slovesa *j-t-b* (konat dobro) ve verši 7a, které ovlivnilo při interpretaci i Steinbecka. Poté, co Adam odmítne Calův dar, pokračuje Steinbeck slovy, kterými Adamovi vkládá do úst parafrázi Gn 4,7a:

²⁶⁰ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 260.

²⁶¹ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 516.

„Jestli mi chceš něco dát – bud' dobrý člověk“.²⁶² Je zřejmé, že Steinbeck považuje peníze, které jsou vydělány při spekulacích během války, za nečisté.²⁶³ Toto stanovisko je jistě legitimní. Avšak přirovnání takto vydělaných peněz k plodům Kainovy zemědělské práce je podle mého přesvědčení neobhajitelné.

Existuje zde ovšem možnost, že Steinbeck projevil právě v tomto posunu větší schopnost rekontextualizace, než bychom se mohli domnívat. Je možné, že si Steinbeck byl vědom odlišného kontextu biblické zvěsti, a chtěl pro odmítnutí Calova daru navodit obdobný kontext, v kterém nebyla přijata Kainova oběť. Třeba právě peníze vydělané ve spekulaci za války měly odkazovat na zemědělství pro staré Izraelce až příliš spjaté s pohanským Baalovým kultem.

Souhlasíme se Steinbeckem, že verš 7. je zajímavý z hlediska textových variací, které nabízejí rozmanitý překlad. Povšimli jsme si však, že odlišnosti mezi KJV a AMS na začátku verše, nechal nepovšimnuty, ačkoli i tyto mohou skýtat zajímavé podněty. Steinbeck se zabývá výhradně poslední částí verše, tedy veršem 7c. Vedle *proroctví*, které dle jeho pochopení vyznívá z překladu King James Bible *“thou shalt rule over him”*, *příkazu* American Standard Bible *“do thou rule over it”* a *možnosti volby*, kterou navrhuje Pascal Covic *“thou mayest rule over it”*, bychom přidali *výzvu*, či *napomenutí* dle Českého ekumenického překladu *„ty však máš nad ním vládnout“*. Mohli bychom tak obohatit Steinbeckův obzor o další možnost překladu. Bible Kralická postupuje v překladu v linii Septuaginty, Vulgáty a King James Bible.

Komentář Be-rešit Raba nám poskytl důležitou legitimizaci Steinbeckova překladu *“thou mayest rule over it”*.²⁶⁴ Opírá se patrně o verze Targum Neofiti a Targum pseudo-Jonatán, jejichž znění jsme výše uvedli. Z hlediska rabínských výkladů je tedy tento překlad legitimní. Překvapivé však je, že se k *potenciální* možnosti překladu – tedy „můžeš“ – hlásí i komentář Anchor Bible. Souhlasíme se Steinbeckem, že tento překlad otevírá zajímavou možnost interpretace směřující k většímu důrazu na lidskou svobodu. Z psychologického hlediska také může tento překlad působit apelativněji než pouhý příkaz. Jak jsme již výše uváděli, Steinbeck se touto možností překladu dostává přes fatalismus a naturalismus svých předchozích děl. Osvobozuje člověka od břemene predestinace. Člověk si může vybrat. Může se rozhodnout být dobrým člověkem.

Na závěr ocitujme poslední věty celého románu, které dobře vystihují jeho vyznění jako románu „optimisticky humanistického“, kde je člověk zcela pánem nad svým životem.

²⁶² STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 516.

²⁶³ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 515.

²⁶⁴ Vlastní překlad: „můžeš nad ním vládnout“.

„Adam unaveně vzhlédl. Rty se mu pootevřely naprázdno a zkusily to znovu. Pak se z plných plic nadechl. Vydechl a rty zachytily unikající vzdech. Šeptem vyslovené slovo jako by utkvělo ve vzduchu: *„Timšel!“*“

Adam zavřel oči a usnul.²⁶⁵

²⁶⁵ STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, str. 571

Závěr

Sledování náboženských motivů v beletrii je pro biblistiku zajímavým vhledem do reflexe a zejména interpretace biblické zvěsti prostřednictvím sekulární literatury. Autor uměleckého literárního díla si může dovolit tvůrčí volnost, která není svázána s pravidly přístupu ke svatému textu určitého náboženství. Nabízí nám tedy hluboce osobní svědectví o porozumění konkrétní náboženské otázce, ale také prozrazuje, že se jej tato otázka bytostně dotýká.

Neméně významnou je také skutečnost, že samotná reflexe biblických motivů v literatuře podává zprávu o tom, že Bible je text nadčasový a zejména „nad-kontextový“. Promlouvá tedy do jakékoli doby, prostředí a také promlouvá ke každému člověku osobně. Tato skutečnost svědčí o kvalitě Bible nejen po obsahové, ale i po literární stránce. Autor literárního díla se pokouší znovu, originálně a osobitě vyložit příběh, který je známý a který vykládalo mnoho vykladačů v dějinách před ním. Zajisté je třeba mít na paměti, že práce s uměleckou literaturou je odlišná, než práce s náboženským textem. Musíme postupovat opatrně, abychom násilně nevtiskli textu spiritualitu, kterou tento text mít nemá.

Téma této diplomové práce původně zaujímal ještě dva další americké spisovatele 20. století, Williama Faulknera a Nathanaela Westa. Rozhodla jsem se téma zúžit, aby bylo možné přistoupit k hlubším analýzám otázek, které nabízí dílo mnou vybraného autora Johna Steinbecka.

Největší prostor byl v naší práci věnován románu *Na východ od ráje*. Jak jsme uváděli v kapitole 2.3, Steinbeck vnímal román jako příběh o problematickém prolínání dobra a zla ve světě a nemožnosti je vždy správně rozlišit. Pracovali jsme s předpokladem, že autor zamýšlel svůj román (alespoň jeho citovanou část v kapitole 3.1) jako souvislý výklad oddílu Gn 4,1-16. Klíčem k porozumění spirituální rovině románu se nám stal verš Gn 4,7c, pro jehož interpretaci Steinbeck využil výkladu rabínské tradice, která nabízí překlad, na nějž nejsme zvyklí: „můžeš nad ním vládnout.“ Budeme-li tedy parafrázovat verš Gn 4,7c ve smyslu, jakým s ním pracoval Steinbeck, můžeme říci: „Rozhodnutí je na každém z nás. Hřích nás bude pokoušet, ale my ho můžeme přemoci! Bůh nám k tomu dal sílu a možnost volby.“

Steinbeck v tomto svém románu předložil interpretaci příběhu o Kainu a Ábelovi, která jistě v náboženském prostředí, ve kterém vyrostl, nebyla obvyklá. Je to interpretace velmi zajímavá a originální, prozrazuje autorovu touhu textu příběhu porozumět a vyrovnat se s ním.

Jsem si vědoma, že některá témata byla v této práci trochu upozaděna, aby bylo možné dostat rozsahu a povaze studie, kterou je diplomová práce. Nabízí se zde mnoho podnětů pro další práci. Jmenujme alespoň některé z nich.

Pokud bychom zůstali v rámci studií starozákonních, potom by bylo zajímavé se zaměřit na pojetí země (území/státu) a jejího osidlování v románech Johna Steinbecka, neboť téma osidlování země bylo společným tématem všech tří vybraných románů. Z těchto děl vyplývá za prvé hluboký vztah Američanů, zejména však právě Kalifornanů, k půdě, který připomíná vztah Izraelců k „zemi zaslíbené“. Za druhé se Kalifornanům, zrovna tak jako Izraelcům, jejich „země zaslíbená“ stane zemí otroctví, neboli „Egyptem“, a za třetí samotný způsob rozdělování a osidlování Kalifornie velmi silně připomíná biblickou zvěst o osidlování Kenaanu a také novodobé sionistické hnutí.

Steinbeck v těchto třech románech sledoval obě zprávy o osidlování Kenaanu izraelskými kmeny. V dílech *Neznámému bohu* a *Na východ od ráje* sleduje spíše nenápadnou infiltraci imigrantů a splynutí s původním obyvatelstvem, jak to líčí zvěst knihy Soudců, zatímco *Hrozny hněvu* naopak sledují militantní ráz střetů imigrantů s původním obyvatelstvem, o kterých čteme v knize Jozue.

Kdybychom rozšířili studia na úroveň obecnější, například religionistiky, potom by bylo zajímavé více sledovat spiritualitu autorovy osobnosti a prostředí, ze kterého pocházel. Tato rovina byla v naší práci spíše pouze naznačena. Podrobnější analýzou bychom mohli také lépe vysvětlit autorův vývoj od fatalismu a determinismu děl *Neznámému bohu* a *Hrozny hněvu*, se kterými se vyrovnává a také je překonává v románu *Na východ od ráje*. V románu *Na východ od ráje* můžeme mluvit i o vyrovnání se s determinismem v teologickém slova smyslu. Také by byla zjevnější rovina spirituality jednotlivých děl, které jsme v kapitole 1.4 nazvali „přírodním pohanským kultem“ románu *Neznámému bohu*, kolektivistickým humanismem „společné duše“ v *Hroznech hněvu* a individuálním „optimistickým humanismem“ knihy *Na východ od ráje*. Dále bychom studiem osobní spirituality autora také mohli lépe porozumět rovině přírodních pohanských kultů v románu *Neznámému bohu*.

Rozšířením studia na rovinu biblistiky, tedy starozákonní a novozákonní, by se otevřel prostor pro hlubší zkoumání mesiánských rysů postavy Jima Casyho, sociálního rozměru a celkově novozákonní symboliky a paralel románu *Hrozny hněvu*.

Na základě výše uvedených závěrů si dovoluji tvrdit, že věnovat se výkladu biblických textů v dílech beletristických spisovatelů je velmi podnětné pro práci biblických teologů a může přinášet originální náměty pro interpretaci.

Seznam literatury

Steinbeck

STEINBECK, Elaine, WALLSTEN, Robert (ed.). *John Steinbeck: A Life in Letters*, New York : Viking Press, 1975, xv, 906 s.

STEINBECK, John. *Hrozny hněvu*, 7. vyd., Praha: Odeon, 1968, 400 s.

STEINBECK, John. *Journal of a Novel: the East of Eden letters*, 1. vyd., New York: Viking Press, 1969, 182 s.

STEINBECK, John. *Na východ od ráje*, 1. vyd., Frýdek-Místek: Alpress, 2002, 575 s.

STEINBECK, John. *Neznámému bohu*, vyd. 1., Praha: Mladá fronta, 1970, 194 s.

Ostatní prameny

BLAŽEK, Jiří (ed.), HOLUBOVÁ, Markéta (ed.). *Sidur Adir ba-marom. Modlitební kniha pro všední dny, šabat a svátky s paralelním českým překladem*, 1. vyd., Praha: Nakladatelství Bergman Tomáš, 2008, 480 s.

ELLIGER, Karl, RUDOLPH, W. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, 4. Aufl., Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990, 1574 s.

FINKELSTEIN, Israel. *Objevování Bible: Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*, 1. vyd., Praha: Vyšehrad, 2007, 329 s.

KRUPP, Michael. *Sionismus a stát Izrael*, vyd. 1., Praha: Vyšehrad, 1999, 242 s.

PORTER, Stanley E. (ed.). *The Messiah in the Old and New Testaments*, Grand Rapids: William B. Eerdmans, 2007, xiv, 268 s.

PUTNA, Martin C. *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity*, Praha: Vyšehrad, 2010, 336 s.

RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská Bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*, 2. vyd., Praha: Vyšehrad, 2000, 375 s.

ROBINSON, William W. *Land in California: The Manafement of public lands in the Unite States* (Chronicles of California), reprint, Berkeley: California Press, 297 s.

SLÁMA, Petr. *Tanu Rabanan : antologie rabínské literatury*, Praha: Vyšehrad, 2010, 547 s.

STRÍŽ, Antonín (ed.). *Římský misál*, Praha: Vyšehrad, 1945, 968 s.

VISSER T HOOFT, Willem A. *The Background of the Social Gospel in America*, St. Louis : Bethany Press, [196-?], 187 s.

Sekundární literatura a komentáře

BLOOM, Harold. *John Steinbeck*, New York: Bloom's Literary Criticism, 2008, vii, 176 s.

FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, ix, 150 s.

FREEDMAN, H., SIMON, Maurice. *Midrash rabbah*. [1], *Genesis*. Volume 1, London: Soncino, 1983, xxix, 508 s.

HELLER, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen*, Praha: Advent-Orion, 2003, 630 s.

HELLER, Jan. *Starověká náboženství: náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu*, Praha : Kalich, 1988, 440 s.

POPE, Marvin H. *Introduction*. In POPE, Marvin H. *Song of songs : a new translation with introduction and commentary* (The Anchor Bible), New York: Doubleday, 1977, xxi, 743 s.

PRATT, John Clark. *John Steinbeck: a critical essay*, Grand Rapids, Michigan: 1970, 48 s.

SKINNER, John. *A critical and exegetical commentary on Genesis* (International Critical Commentary), 2. ed. (reprint), Edinburgh: T. & T. Clark, 1980, 552 s.

- SPEISER, E. A. *Genesis* (The Anchor Bible), Garden City, New York: Doubleday, 1964, lxxvi, 378 s.
- WENHAM, Gordon J. *The Word Biblical Commentary*. Vol. 2. *Genesis 16-50*, Nashville: Nelson, 1994, xxxviii, 517 s.
- WENHAM, Gordon J. *Word Biblical Commentary*. Vol. 1. *Genesis*, Nashville: Nelson, 1987, liii, 352 s.
- WESTERMANN, Claus. *Genesis*, 1. ed., Edinburgh : T. & T. Clark, 1988, 338 s.
- WRIGHT, G. Ernest. *Introduction*. In BOLING, Robert G. *Joshua* (The Anchor Bible), New York: Doubleday, 1982, xvii, 580 s.
- WRIGHT, Terry R. *Cain and Abel: John Steinbeck*. In WRIGHT, Terry R. *The Genesis of fiction: modern novelists as biblical interpreters*, Aldershot: Ashgate; 2007, xii, 188 s.

Odborné články

- CARLSON, Eric W. „Rebuttal: Symbolism in *The Grapes of Wrath*“, *College English* 19 (1958): 172-175
- ELMEN, Paul. „Holiness and the Literary Mind“, *The Christian Century* 78:8 (1961): 232-233
- RUJA, Harry. „...To Give the Land...“, *Reconstructionist* [bez č.] december (1974): 7-12
- SHOCKLEY, Martin S. „Christian Symbolism in *The Grapes of Wrath*.“ *College English* 18 (1956): 87-90

Seznam zkratek

AB	Anchor Bible
AMS	American Standard Bible
BGT	Septuaginta
BKR	Bible Kralická
BR	Be-rešit Raba
ČEP	Český ekumenický překlad
ICC	International Critical Commentary
KJV	King James Bible
NFT	Targum Neofiti
PJT	Targum pseudo-Jonatán
SSV	Sväté Písmo
VUL	Vulgáta
WBC	World Biblical Commentary
WTT	Hebrejský text (Stuttgardské vydání)

Biblické citace Starého a Nového zákona (AMS, BGT, BKR, ČEP, KJV, SSV, VUL a WTT) dle databáze Bible Works verze 6.0.

Biblické citace Starého zákona (NFT, PJT) dle databáze Bible Works 7.0.

Zkratky biblických knih uvádíme dle Českého ekumenického překladu.

Přílohy

Bibliografie²⁶⁶

- 1924 „*Fingers of Cloud*“, „*Adventures in Arcademy*“, in *The Stanford Spectator*
- 1929 *Cup of Gold*
- 1932 *The Pastures of Heaven*
- 1933 *To a God Unknown*
- 1935 *Tortilla Flat*
- 1936 *In Dubious Battle*, „*The Harvest Gypsies*“, in *San Francisco News*, *St. Katy the Virgin*
- 1937 *Of Mice and Men*, *The Red Pony*
- 1938 *The Long Valley*, „*Their Blood Is Strong*“, reprint článku „*The Harvest Gypsies*“
- 1939 *The Grapes of Wrath*
- 1941 *Sea of Cortez*
- 1942 *The Moon Is Down*, *Bombs Away*
- 1944 *Cannery Row*
- 1945 „*The Pearl of the World*“ in *Woman's Home Companion*
- 1947 *The Wayward Bus*, *The Pearl*
- 1948 *A Russian Journal*
- 1950 *Burning Bright*
- 1951 *The Log from the Sea of Cortez*, biografie „*About Ed Ricketts*“
- 1952 *East of Eden*
- 1954 *Sweet Thursday*
- 1957 *The Short Reign of Pippin IV*
- 1958 *Once There Was a War*
- 1961 *The Winter of Our Discontent*
- 1962 *Travels With Charley*

²⁶⁶ Dle: FONTENROSE, Joseph. *John Steinbeck: An introduction and interpretation*, New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963, str. viii,ix

Hymnus na neznámého boha²⁶⁷

Je dárce dechu a síla je jeho darem.
Nejvyšší bohové ctí jeho příkázání.
Jeho stín je život, jeho stín je smrt:
Kdo je ten, jemuž přinese svou oběť?

Vlastní mocí se stal svrchovaným pánem
všeho živého a zářivého světa
a vládne světu a lidem a zvířatům.
Kdo je ten, jemuž přineseme svou oběť?

Z jeho síly pramení, říká se,
jsoucnost hor i moří
a vzdálená řeka;
a to jsou jeho tělo a jeho dvě paže.
Kdo je ten, jemuž přineseme svou oběť?

On stvořil oblohu a zemi
a jeho vůle jim stanovila místo,
a přesto k němu vzhlížejí třesouce se.
Vyšlé slunce nad ním září, aniž zapadá.
Kdo je ten, jemuž přineseme svou oběť?

Rozhlédl se po vodách, které hromadí jeho sílu
a plodí oběť.
Je bohem nad bohy.
Kdo je ten, jemuž přineseme svou oběť?

Neublíží nám snad, on, jenž stvořil zemi,
jenž stvořil oblohu a zářící moře?
Kdo je ten, jemuž přineseme svou oběť?

²⁶⁷ Český překlad dle předšádky knihy Neznámému bohu - Rig-Vědy 10:121.

Battle Hymn of the Republic

1. Mine eyes have seen the glory of the coming of the Lord, He is trampling out the vintage where the grapes of wrath are stored; he hath loosed the fateful lightening of His terrible swift sword -- His truth is marching on.
2. I have seen Him in the watchfires of a hundred circling camps, They have builded Him an altar in the evening dews and damps; I can read His righteous sentence by the dim and flaring lamps -- His day is marching on.
3. He has sounded forth the trumpet that shall never sound retreat, He is sifting out the hearts of men before His judgment seat; O be swift, my soul, to answer Him! Be jubilant, my feet -- Our God is marching on.
4. In the beauty of the lilies Christ was born across the sea, With a glory in His bosom that transfigures you and me; As He died to make men holy, let us die to make men free, While God is marching on.

REFRAIN: Glory, glory, hallelujah! Glory, glory, hallelujah! Glory, glory, hallelujah! His truth is marching on.

Vlastní překlad

1. Mé oči spatřily slávu přicházejícího Pána. V lisu šlape víno země, ve kterém uzrály hrozny hněvu. Jeho strašný ostrý meč se zlověstně blyští. Jeho pravda kráčí dál.
2. Spatřil jsem jej v záři strážních ohňů vojenských ležení. Za ranní rosy a oparu mu vystavěli oltář. Čtu jeho spravedlivý ortel při svitu plápolajících světél. Jeho den pokročil dál.
3. Rozezněl troubu, která nikdy nezazní k ústupu, Prosívá srdce mužů před svou soudnou stolicí. Ó, buď pohotová má duše, abys mu odpověděla, plesej má šlépěji. Náš Bůh kráčí dál.
4. Kristus se narodil za mořem, podoben lilii. Jeho sláva proměňuje mne i tebe. Neboť on zemřel, aby spasil člověka, pojďme zemřít, abychom člověka osvobodili. Zatímco Bůh kráčí dál.

Refrén: Sláva, sláva, haleluja! Sláva, sláva, haleluja! Sláva, sláva haleluja! Jeho pravda kráčí dál.

Syntakticko-strukturální rozpis Gn 4,1-16

1.		
VV	והאֵלִים נָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ	
VV		וַחֲמָר narativ
VV		וַתִּלְדַּךְ אֶת־קַיִן narativ
VV		וַחֲאָמֶר narativ
VV	קָמַתִי אִישׁ אֶת־יְהוָה: Přímá řeč	
2.		וַחֲסָךְ narativ
VV		
NV	לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל	
VV		וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן narativ
VV		
	וַקָּיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה	
3.		וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים narativ
VV		
VV		וַיָּבֵא קַיִן מִפְרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה narativ
4.	וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמִחֶלְבֵהֶן	
VV		
VV		וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ narativ
5.	וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה	
VV		
VV		וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד narativ
VV		וַיִּפְלֹץ פָּנָיו: narativ
6.		וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן narativ
VV		
VV	לָמָּה חָרָה לָךְ Přímá řeč	
VV	וּלְמָּה נִפְלָץ פָּנֶיךָ: Přímá řeč	
7.	הֲלוֹא אִם־תִּשָּׁבֵב שָׂאת Přímá řeč	
VV		
VV	לֹא תִשָּׁבֵב וְאִם Přímá řeč	

VV	לפתח חטאת רבין Přímá řeč	
VV	ואליך השוקרו ואתה Přímá řeč	
VV	תמשל-בו: Přímá řeč	
8. VV		narativ ויאמר קון אל-הבל אחיו
		narativ וינהי בהיותם בשדה
		narativ ויקם קון אל-הבל אחיו
		narativ ויהרגהו :
9. VV		narativ ויאמר יהנה אל-קון
VV	אי הבל אחיך Přímá řeč	
VV		narativ ויאמר
VV	לא ידעתי Přímá řeč	
NV	השמר אחי אנכי: Přímá řeč	
10.VV		narativ ויאמר
VV	מה עשית Přímá řeč	
VV	דבני אחיך צעקום אלי מן-האדמה: קול Přímá řeč	
11.VV	ועתה ארוך אתה מן-האדמה Přímá řeč	
VV	אשר פצתה את-פיה Přímá řeč	
NV	לקחת את-דבני אחיך מידך: Přímá řeč	
12. VV	כי תעבד את-האדמה Přímá řeč	
VV	לא-תסוף תת-כחה לך Přímá řeč	
VV	נע ונך תהיה בארץ: Přímá řeč	
13. VV		narativ ויאמר קון אל-יהנה

NV	קָדוּל עֹנֵי מַנְשָׂא: Přímá řeč	
14.VV	הֵן גִּבְשֵׁת אִתִּי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה Přímá řeč	
VV	וַיִּמְפְּנֵךְ אַסְתֵּר Přímá řeč	
VV	וְהָיִיתִי נָע וְנָד בְּאֶרֶץ Přímá řeč	
VV	וְהָיָה Přímá řeč	
NV	כָּל-מִצָּאֵי יְהֻנָּנִי: Přímá řeč	
15. VV		וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה narativ
VV	לִכְן כָּל-הָרֶגַע קִוּוּ שִׁבְעָתַיִם יָמִים Přímá řeč	
VV		וַיִּשֶׁם יְהוָה לְקֹן אֹתוֹ narativ
VV	לְבַלְתִּי הַפֹּת-אֹתוֹ כָּל-מִצָּאוֹ:	
16.VV		וַיִּצָא קִוּוּ מִלִּפְנֵי יְהוָה narativ
VV		וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ-גּוּר קְדַמְתֵּי-עֵרֶן narativ

Pozn. žlutě označená čísla veršů znamenají vrchol oddílu.

Textové verze Gn 4,1-16: Septuaginta, Vulgáta, ČEP, BKR

	Septuaginta	Vulgáta	ČEP	Bible Kralická
1.	<p>Αδαμ δὲ ἔγνω Ευαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν τὸν Καὶν καὶ εἶπεν ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ (získala jsem muže skrze Boha)</p>	<p>Adam vero cognovit Havam uxorem suam quae concepit et peperit Cain dicens possedi hominem per Dominum (získala jsem muže skrze Pána)</p>	<p>I poznal člověk svou ženu Evu a ta otěhotněla a porodila Kaina. Tu řekla: "Získala jsem muže, a tím Hospodina."</p>	<p>Adam pak poznal Evu ženu svou, kterážto počavši, porodila Kaina a řekla: Obdržela jsem muže na Hospodinu.</p>
2.	<p>καὶ προσέθηκεν τεκεῖν τὸν ἄδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἀβελ καὶ ἐγένετο Ἀβελ ποιμὴν προβάτων Καὶν δὲ ἦν ἐργαζόμενος τὴν</p>	<p>rursusque peperit fratrem eius Abel fuit autem Abel pastor ovium et Cain agricola</p>	<p>Dále porodila jeho bratra Ábela. Ábel se stal pastýřem ovcí, ale Kain se stal zemědělcem.</p>	<p>A opět porodila bratra jeho Abele. I byl Abel pastýř ovcí, a Kain byl orač.</p>

	γῆν			
3.	καὶ ἐγένετο μεθ' ἡμέρας ἤνεγκεν Καὶν ἀπὸ τῶν καρπῶν τῆς γῆς θυσίαν τῷ κυρίῳ	factum est autem post multos dies ut offerret Cain de fructibus terrae munera Domino	Po jisté době přinesl Kain Hospodinu obětní dar z plodin země.	Po mnohých pak dnech stalo se, že obětoval Kain z úrody zemské oběť Hospodinu.
4.	καὶ Ἀβελ ἤνεγκεν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν πρωτοτόκων τῶν προβάτων αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῶν σταύτων αὐτῶν καὶ ἐπεὶ δὲν ὁ θεὸς ἐπὶ Ἀβελ καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ	Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui et de adipibus eorum et respexit Dominus ad Abel et ad munera eius	Také Abel přinesl oběť ze svých prvorozených ovcí a z jejich tuku. I shlédł Hospodin na Ábela a na jeho obětní dar,	Ano i Abel také obětoval z prvorozených věcí stáda svého, a z tuku jejich. I vzhlédl Hospodin na Abele a na oběť jeho.
5.	ἐπὶ δὲ Καὶν καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ οὐ προσέσχευεν καὶ ἐλύπησεν τὸν Καὶν λίαν καὶ συνέπεσεν τῷ προσώπῳ	ad Cain vero et ad munera illius non respexit iratusque est Cain vehementer et concidit vultus eius	na Kaina však a na jeho obětní dar neshlédl. Proto Kain vzplanul velikým hněvem a zesinal v tváři.	Na Kaina pak a na oběť jeho nevzhlédl. Protož rozlítil se Kain náramně, a opadla tvář jeho.
6.	καὶ εἶπεν κύριος ὁ θεὸς τῷ Καὶν ἵνα τί περίλυπος ἐγένου καὶ ἵνα τί συνέπεσεν τὸ πρόσωπόν σου	dixitque Dominus ad eum quare maestus es et cur concidit facies tua	I řekl Hospodin Kainovi: "Proč jsi tak vzplanul? A proč máš tak sinalou tvář?"	I řekl Hospodin Kainovi: Proč jsi se tak rozpálil hněvem? A proč jest opadla tvář tvá?
7.	οὐκ ἂν ὀρθῶς προσενέγκης ὀρθῶς δὲ μὴ διέλης ἡμαρτες ἡσύχασον πρὸς σὲ ἢ ἀποστροφὴ αὐτοῦ καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ (ty budeš panovat nad ním-viz. KJV)	nonne si bene egeris recipies sin autem male statim in foribus peccatum aderit sed sub te erit appetitus eius et tu dominaberis illius (ty budeš panovat nad ním-viz. XXL a KJV)	Což nepřijmu i tebe, budeš-li konat dobro? Nebudeš-li konat dobro, hřích se uvelebí ve dveřích a bude po tobě dychtit; ty však máš nad ním vládnout. " (výzva)	Zdaliž nebudeš příjemný, budeš-li dobře činiti? Pakli nebudeš dobře činiti, hřích ve dveřích leží; a pod mocí tvou bude žádost jeho, a ty panovati budeš nad ním. (viz XXL, Vulgáta a KJV)

8.	καὶ εἶπεν Καὶν πρὸς Ἀβελ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ διέλθωμεν εἰς τὸ πεδῖον καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐν τῷ πεδίῳ καὶ ἀνέστη Καὶν ἐπὶ Ἀβελ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ ἀπέκτεινεν αὐτόν	dixitque Cain ad Abel fratrem suum egrediamur foras cumque essent in agro consurrexit Cain adversus Abel fratrem suum et interfecit eum	I promluvil Kain ke svému bratru Ábelovi... Když byli na poli, povstal Kain proti svému bratru Ábelovi a zabil jej.	I mluvil Kain k Abelovi bratru svému. Stalo se pak, když byli na poli, že povstav Kain proti Abelovi bratru svému, zabil jej.
9.	καὶ εἶπεν ὁ θεὸς πρὸς Καὶν ποῦ ἐστιν Ἀβελ ὁ ἀδελφός σου ὃ δὲ εἶπεν οὐ γινώσκω μὴ φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμι ἐγώ	et ait Dominus ad Cain ubi est Abel frater tuus qui respondit nescio num custos fratris mei sum	Hospodin řekl Kainovi: "Kde je tvůj bratr Ábel?" Odvětil: "Nevím. Cožpak jsem strážcem svého bratra?"	I řekl Hospodin Kainovi: Kdež jest Abel bratr tvůj? Kterýž odpověděl: Nevím. Zdaliž jsem já strážným bratra svého?
10.	καὶ εἶπεν ὁ θεός τί ἐποίησας φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς	dixitque ad eum quid fecisti vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra	Hospodin pravil: "Cos to učinil! Slyš, prolitá krev tvého bratra křičí ke mně ze země.	I řekl Bůh: Co jsi učinil? Hlas krve bratra tvého volá ke mně z země.
11.	καὶ νῦν ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς ἣ ἔχανεν τὸ στόμα αὐτῆς δέξασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρὸς σου (proklet budeš od země)	nunc igitur maledictus eris super terram quae aperuit os suum et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua (proklet budeš od země)	Budeš nyní proklet a vyvržen ze země, která rozevřela svá ústa, aby z tvé ruky přijala krev tvého bratra.	Protož nyní zlořečený budeš i od té země , kteráž otevřela ústa svá, aby přijala krev bratra tvého z ruky tvé. (viz. XXL , Vulgáta)
12.	ὅτι ἐργᾶ τὴν γῆν καὶ οὐ προσθήσει τὴν ἰσχὺν αὐτῆς δοῦναί σοι στένων καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς γῆς	cum operatus fueris eam non dabit tibi fructus suos vagus et profugus eris super terram	Budeš-li obdělávat půdu, už ti nedá svou sílu. Budeš na zemi psancem a štvancem."	Když budeš dělati zemi, nebude více vydávati moci své tobě; tulákem a běhounem budeš na zemi.
13.	καὶ εἶπεν Καὶν πρὸς τὸν κύριον μείζων ἢ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναι με	dixitque Cain ad Dominum maior est iniquitas mea quam ut veniam merear	Kain Hospodinu odvětil: "Můj zločin je větší, než je možno odčinit.	I řekl Kain Hospodinu: Větší jest nepravost má, než aby mi odpuštěna býti mohla.
14.	εἰ ἐκβάλλεις με	ecce eicis me	Hle, vypudil jsi mě	Aj, vyháníš mne

	σήμερον ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου κρυβήσομαι καὶ ἔσομαι στένων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἔσται πᾶς ὁ εὐρίσκων με ἀποκτενεῖ με	hodie a facie terrae et a facie tua abscondar et ero vagus et profugus in terra omnis igitur qui invenerit me occidet me	dnes ze země. Budu se muset skrývat před tvou tváří. Stal jsem se na zemi psancem a štvancem. Každý, kdo mě najde, bude mě moci zabít."	dnes z země této, a před tváří tvou skrývati se budu, a budu tulákem a běhounem na zemi. I přijde na to, že kdo mne koli nalezne, zabije mne.
15.	καὶ εἶπεν αὐτῷ κύριος ὁ θεός οὕτως πᾶς ὁ ἀποκτείνας Καὶν ἐπτά ἐκδικούμενα παραλύσει καὶ ἔθετο κύριος ὁ θεός σημεῖον τῷ Καὶν τοῦ μὴ ἀνελεῖν αὐτὸν πάντα τὸν εὐρίσκοντα αὐτόν	dixitque ei Dominus nequaquam ita fiet sed omnis qui occiderit Cain septuplum punietur posuitque Dominus Cain signum ut non eum interficeret omnis qui invenisset eum	Ale Hospodin řekl: "Nikoli, kdo by Kaina zabil, bude postižen sedmerásobnou pomstou." A Hospodin poznamenal Kaina znamením, aby jej nikdo, kdo ho najde, nezabil.	I řekl mu Hospodin: Zajisté kdo by koli zabil Kaina, nad tím sedmnásobně mštno bude. Pročež vložil Hospodin znamení naKaina, aby ho žádný nezabil, kdo by jej koli našel.
16.	ἔξηλθεν δὲ Καὶν ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ καὶ ὤκησεν ἐν γῇ Ναιδ κατέναντι Ἐδεμ	egressusque Cain a facie Domini habitavit in terra profugus ad orientalem plagam Eden	Kain odešel od tváře Hospodinovy a usadil se v zemi Nódu, východně od Edenu.	Tedy odšel Kain od tváří Hospodinovy, bydlil v zemi Nódu, k východní straně naproti Eden.

Paralely mezi texty Gn 3 a 4

Gn 3,9.12.13.14-24 (ČEP)	Gn 4,9a.9b.10-16 (ČEP)
<p>Hospodin se ptá, ačkoli zná odpověď: ⁹Hospodin Bůh zavolal na člověka: „Kde jsi?“</p> <p>Člověk zapírá: ¹²Člověk odpověděl: „Žena, kterou jsi mi dal, aby při mně stála, ta mi dala z toho stromu a já jsem jedl.“</p> <p>¹³ Proto řekl Hospodin Bůh ženě: "Cos to učinila?" Žena odpověděla: "Had mě podvedl a já jsem jedla."</p> <p>Důsledek hříchu: ¹⁴ I řekl Hospodin Bůh hadovi: "Protožeš to učinil, buď proklet, vyvržen ode všech zvířat a ode vší polní zvěře. Polezeš po břiše, po všechny dny svého života žrát budeš</p>	<p>Hospodin se ptá, ačkoli zná odpověď: ^{9a} Hospodin řekl Kainovi: „Kde je tvůj bratr Ábel?“</p> <p>Člověk zapírá: ^{9b} Odvětil: „Nevím. Cožpak jsem strážcem svého bratra?“</p> <p>Důsledek hříchu: ¹⁰ Hospodin pravil: "Cos to učinil! Slyš, prolitá krev tvého bratra křičí ke mně ze země. ¹¹ Budeš nyní proklet a vyvržen ze země, která rozevřela svá ústa, aby z tvé ruky přijala krev tvého bratra. ¹² Budeš-li obdělávat půdu, už ti nedá svou sílu. Budeš na zemi psancem a štvancem." ¹³ Kain Hospodinu odvětil: "Můj zločin je větší, než je možno odčinit. ¹⁴ Hle, vypudil jsi mě</p>

prach. ¹⁵ Mezi tebe a ženu položím nepřátelství, i mezi símě tvé a símě její. Ono ti rozdrtí hlavu a ty jemu rozdrtíš patu." ¹⁶ Ženě řekl: "Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout." ¹⁷ Adamovi řekl: "Uposlechl jsi hlasu své ženy a jedl jsi ze stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst. Kvůli tobě nechť je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení." ¹⁸ Vydá ti jenom trní a hloží a budeš jíst polní byliny. ¹⁹ V potu své tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš." ²⁰ Člověk svou ženu pojmenoval Eva (to je Živa), protože se stala matkou všech živých. ²¹ Hospodin Bůh udělal Adamovi a jeho ženě kožené suknice a přioděl je. ²² I řekl Hospodin Bůh: "Teď je člověk jako jeden z nás, zná dobré i zlé. Nepřipustím, aby vztáhl ruku po stromu života, jedl a byl živ navěky." ²³ Proto jej Hospodin Bůh vyhnal ze zahrady v Edenu, aby obdělával zemi, z níž byl vzat.

Bůh posílá člověka na východ:

²⁴ **Tak člověka zapudil. Východně od zahrady v Edenu usadil cheruby s míhajícími se plamennými meči, aby střežili cestu ke stromu života.**

dnes ze země. Budu se muset skrývat před tvou tváří. Stal jsem se na zemi psancem a štvancem. Každý, kdo mě najde, bude mě moci zabít." ¹⁵ Ale Hospodin řekl: "Nikoli, kdo by Kaina zabil, bude postižen sedmeronásobnou pomstou." A Hospodin poznamenal Kaina znamením, aby jej nikdo, kdo ho najde, nezabil.

Bůh posílá člověka ještě dál na východ:

¹⁶ **Kain odešel od tváře Hospodinovy a usadil se v zemi Nódu, východně od Edenu.**